

PIA HOUNI | ISTO TURPEINEN | JOHANNA VUOLASTO

TAIDETTA!

Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland

TAIDETTA!

©Taiteen edistämiskeskus (TAIKE) ja kirjoittajat

Taitto: Amanda Kareenkoski, Creanda Oy

Kuvitukset: Kasper Mäki-Reinikka

Kansikuva: Yksityiskohta Hanna Vihriälän teoksesta Suolaheinä, 2016

Espoon sairaalan katto. Kuva Pauliina Lapio. © Kuvasto 2020

ISBN 978-952-69505-0-1 (sid.)

ISBN 978-952-69505-2-5 (PDF), 2. korjattu versio.

PIA HOUNI | ISTO TURPEINEN | JOHANNA VUOLASTO

TAIDETTA!

Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja

Kustantaja: Taiteen edistämiskeskus (TAIKE)

Helsinki 2021

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland

1

Kulttuuri-
hyvinvointi
ja taide
s. 15

2

Tutkimustieto
vahvistaa
s. 37

3

Taiteilijan työ
hyvinvoinnin
ja terveyden tukena
s. 77

4

Taide osana
ennalta-
ehkäisevää
toimintaa s. 111

5

Taide osana
sosiaali- ja
terveydenhuoltoa
s. 137

6

Vaikutusten
mittaaminen ja
taloushyödyt
s. 183

7

Taidetoiminnan
rahoittaminen
ja hankinta
s. 211

8. Kirjallisuus
ja lähteet s. 233

Saatesanat	7	Kulttuurilähetetoiminta vaikuttaa terveydenhuollon kustannuksiin positiivisesti	145
1. Kulttuurihyvinvointi ja taide	15	Ikäihmisten kulttuuriset oikeudet	153
Toiminnan juurtuminen rakenteisiin	21	Taiteilijaresidenssi hoitolaitoksessa	161
Vastuuta kulttuurihyvinvoinnin toteuttamisesta kannattaa jakaa	27	Taide osana saattohoitoa	167
Taidelaitosten rooli hyvinvoinnin edistämässä	29	Taide osana sosiaali- ja terveydenhuollon rakentamista (prosenttiperiaate)	173
2. Tutkimustieto vahvistaa	37	6. Vaikutusten mittaaminen ja taloushyödyt	183
Taideosallistuminen vaikuttaa terveyteen monikanavaisesti	40	Erilaisia menetelmiä toiminnan arvioimiseen	189
Taiteen lajit vaikuttavat	47	Talouden näkökulma taiteen vaikutusten pohtimiseen	192
Värit vaikuttavat kokonaisvaltaisesti	69	Kulttuuritoiveiden kirjaaminen ja toteutumisen arviointi	194
Taidetoiminnan hyödyt eri sairauksissa	74	SROI, organisaatioiden ja projektien yhteiskunnallisen vaikuttavuuden taloudellinen arviointi	196
3. Taiteilijan työ hyvinvoinnin ja terveyden tukena	77	Käytäntöteoreettinen lähtökohta talouteen	199
Ammattitaiteilijan osaamisen tunnistaminen	81	TEAvisari, kulttuurihyvinvoinnin johtamisen tuki	208
Eettiset periaatteet	83	7. Taidetoiminnan rahoittaminen ja hankinta	211
Vastuu työn laadusta	88	Vinkki tilaajalle: mistä löydän taiteilijan?	214
Oman alan työpaikka	90	Työn käynnistäminen, tilaajan ja taiteilijan roolit	217
Työnohjaus ammattilaisten tukena	93	Toiminnan rahoittaminen	221
Työparimalli – kolme tarinaa	95	Sopimukset kuntoon: palkka, palkkio vai ostopalvelu?	223
4. Taide osana ennaltaehkäisevää toimintaa	111	Esimerkkejä taiteilijan palkkioista	229
Taide syrjäytymisen ehkäisemisessä	113	8. Kirjallisuus ja lähteet	233
Etsivä kulttuurityö	115	Viitteet	246
Taide työhyvinvoinnin tukena	127	Kirjoittajat	250
5. Taide osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa	137		
Taidetoiminta sosiaalihuollossa	141		
Taidetoiminta terveydenhuollossa	142		

| KIITOS

Kiitämme laajaa taiteilija-, tutkija- ja asiantuntijaverkostoamme usean vuoden yhteistyöstä. Erityiskiitos kehittämissohjelmassa työskennelleille läänintaiteilijoille, joita ovat Arttu Haapalainen, Heli Kauhanen, Jaakko Kemppainen, Kirsi Lajunen, Pauliina Lapio, Esa Vienamo, Matti Selin ja Merja Pennanen. Kiitos myös Myrskyryhmän toiminnanjohtaja-tanssitaiteilija Elli Isokoski. Teidän asiantuntijuuttanne on hyödynnetty käsikirjassa. Kiitos valta kunnalliselle Taikusydän -yhteyspisteelle viiden vuoden kulttuurihyvinvoinnin kehittämistyöstä. Kiitämme käsikirjoitusta kommentoineita asiantuntijoita näkökulmien laajentamisesta. Lopputulos on kuitenkin tekijöiden vastuulla.

Saatesanat

Hyvä kulttuurihyvinvoinnin käsikirjan lukija. Oletpa taiteilija, sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen tai muuten taiteen mahdollisuuksista kiinnostunut toimija, olemme koonneet sinulle käytännönläheisen tietopaketin taiteen käytön mahdollisuuksista hyvinvoinnin ja terveyden tukena. Käsikirjan perustana on Taiteen edistämiskeskuksessa (Taike) tehty työ. Taike ja sen edeltäjä Taiteen keskustoimikunta on osallistunut taiteen hyvinvointivaikutuksia edistävään työhön yli kahdenkymmenen vuoden ajan osana eri hallitusten politiikkaohjelmien toimeenpanoa ja taiteen rahoittamista. Vuosina 2015–2019 toteutettiin taiteen käytön, hyvinvoinnin ja osallistamisen kehittämisohjelma. Kehittämisohjelman toimenpiteenä toteutettiin yhdessä 14 hanketoimijan kanssa 15 maakunnan alueelle kulttuurihyvinvointiin liittyviä suunnitelmia, asiakirjoja, strategioita, tiekarttoja ja toimintamalleja. Kehittäminen oli moniammatillista ja uutta luovaa. Valtakunnallisen kehitystyön tuloksena saatiin paljon tietoa taiteen paikoista strategioissa, suunnitelmissa ja ohjelmissa sekä taidetoiminnan juurtumisen hyvistä malleista.¹ Työn jatkumisen vahvistamiseksi vuonna 2020 Taikessa käynnistettiin kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijapalvelu, jonka ensisijaisena tarkoituksena on tukea taiteilijoiden työllistymistä sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja ennaltaehkäiseviin palveluihin.

Kokosimme käsikirjaan Taiken kehittämisohjelman tuloksia, viime vuosien vankkaa tutkimustietoa, käytännön vinkkejä taide- ja kulttuuritoiminnasta kentältä sekä tulevaisuuteen kurottautuvia näkökulmia. Asiantuntijuutemme ja kokemukseemme nojaten suosittelemme toimenpiteitä ja toimintamalleja. Kirjan tietolaatikoista löydät tietoa laeista, suosituksista, asiakirjoista ja toimintavinkkejä taidetoiminnan toteuttamiseksi. Lisäksi kirjassa on puhekuplia, joissa henkilökohtaiset ajatuksemme pysäyttävät pohdiskelemaan aihepiiriä rajatumasta näkökulmasta. Näyttöön perustuvan tutkimuksen osalta olemme tukeutuneet pitkälti WHO:n vuonna 2019 julkaistuun raporttiin *What is the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review.*²

Käsikirjan tavoitteena on madaltaa taiteilijoiden kynnystä työskentelyyn sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä laajasti ymmärrettynä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimialoilla. Työ on arvokasta ja elämää rikastavaa. Moni taiteilija kokee suurta työniloa huomattessaan työnsä suorat vaikutukset ihmisiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille ja kansalaisille toivomme kirjan avaavan näkökulmia taiteilijan työn hyödyntämiseen ja taiteen moninaisiin vaikutuksiin yksilön hyvinvoinnille.

Suomessa on enenevässä määrin uusia, moniammatillisia työnkuvia ja koulutuksia. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että olemassa oleviin ammatteihin ja työtehtäviin sisällytetään työmenetelmiä ja ammattiosaamista toisilta osaamisaloilta. Luovat menetelmät, taide ja kulttuuri liittyvät toimivaan työelämään, lisääntyneeseen työhyvinvointiin sekä jaksamiseen työelämässä. Yhteiskunnassamme taide liittyy merkitykselliseen elämään, lisääntyvään hyvinvointiin sekä hyvinvointi- ja terveyserojen kaventumiseen. Tästä syystä suomalaisen kulttuuripolitiikan tavoitteena on eri väestöryhmien kulttuuristen oikeuksien toteutuminen.³ Taide- ja kulttuurialojen näkökulmasta toimitaan taiteen, pedagogiikan ja terapian rajamaastossa ja luodaan tulevaisuuden työtä ja koulutusta.⁴

Rakensimme käsikirjan eri kohderyhmiä ajatellen luvuittain.

Ensimmäisessä luvussa määrittelemme käsikirjan tulokulman kulttuurihyvinvointiin. Pohdimme vastuunjakoja kansalaisten kulttuuristen oikeuksien toteuttamisen näkökulmasta. Taide voi olla esimerkiksi esityksien tuomista kouluihin ja hoitolaitoksiin tai se voi olla ohjattua taide- ja kulttuuritoimintaa ja omaehtoisen harrastamisen tukemista.

Toiseen lukuun koostimme tutkimustietoa toiminnan tueksi. Korostamme sitä, että taiteen ja kulttuurin lähtökohdat tulisi rakentua tietopohjalle.

Kolmannen luvun kirjoitimme taiteilijan työn tueksi, mutta siten, että tilaajalle (esimerkiksi terveydenhuollon ammattilainen) rakentuu laajempi käsitys taiteilijan työstä ja osaamisesta sekä eettisistä ja laadullisista perustoista. Nostamme esiin taiteilijan työssäjaksamisen uusissa toimintaympäristöissä ja esittelemme kolme työparimallia.

Neljännessä luvussa käsittelemme taidetta osana ennaltaehkäiseviä toimintoja. Kirjoitimme sen erityisesti hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön tueksi kunnissa ja työterveydenhuollossa. Taidetoimintaan osallistamista voidaan käyttää keinona ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja koulupudokkuutta. Panostamalla ennaltaehkäisevään toimintaan voidaan vähentää syrjäytymisestä ja yksinäisyydestä aiheutuvia ongelmia. Kokoamme ennaltaehkäisevän toiminnan kulmakiviä ja pohdimme taiteen käyttöä osana syrjäytymisen ennaltaehkäisyä. Esittelemme etsivän kulttuurityön mallin ja sen tuomia mahdollisuuksia.

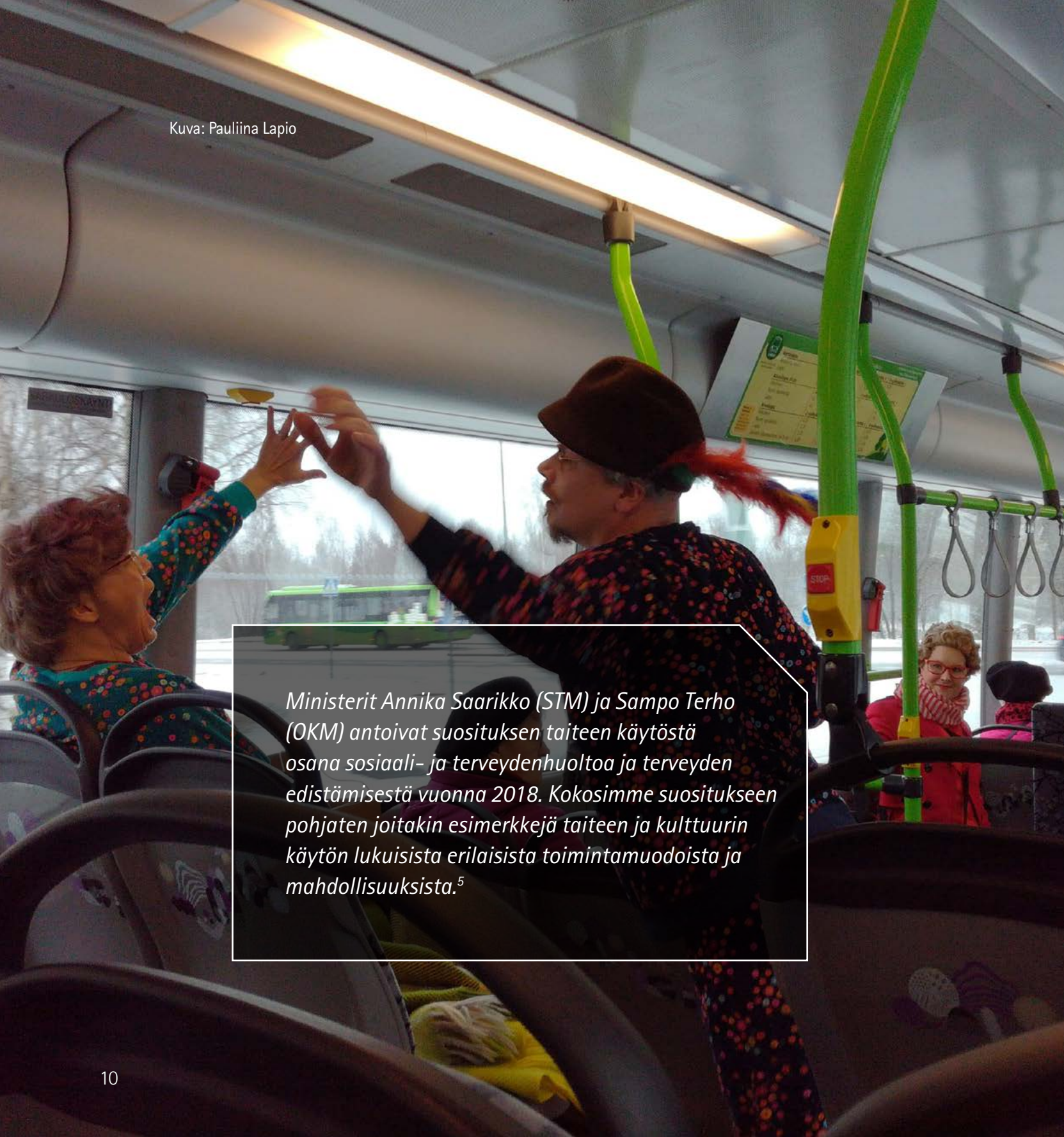
Viidenteen lukuun olemme koonneet tietoa taiteen käytöstä osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Jaamme hyväksi havaittuja toimintamalleja ja teemme ehdotuksia taidetoiminnan toteuttamiseksi. Kaikkein spesifeimmässä tarkoituksessa taidetta käytetään kuntouttavana elementtinä osana hoitotoimenpiteitä. Luvussa on myös esimerkkejä hyvinvointia lisäävästä taiteen käytöstä osana sairaalarakentamista.

Kuudennessa luvussa puhumme taidetoiminnan vaikutuksien mittaamisesta, ja ehdotamme erilaisia arviointimenetelmiä käyttöön otettavaksi.

Kirjan viimeiseen lukuun olemme koonneet tietoa tilaajalle taiteen ostamiseen ja rahoittamiseen liittyen.

3.7.2020 Kouvola – Helsinki – Mäntsälä
Johanna, Pia ja Isto

Kuva: Pauliina Lapio

Ministerit Annika Saarikko (STM) ja Sampo Terho (OKM) antoivat suosituksen taiteen käytöstä osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja terveyden edistämisestä vuonna 2018. Kokosimme suositukseen pohjaten joitakin esimerkkejä taiteen ja kulttuurin käytön lukuisista erilaisista toimintamodoista ja mahdollisuuksista.⁵

- 1. TAIDE OSANA ELINYMPÄRISTÖÄ.** Rakennushankkeen yhteydessä päätetään rakennukseen tehtävistä taidehankinnoista, esim. sairaalan julkisivuun tai yleisiin tiloihin tulevista teoksista.
- 2. OHJATTU TAIDE- JA KULTTUURITOIMINTA.** Voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että palvelutaloon tai kouluun tulee tanssitaiteilija säännöllisesti järjestämään asukkaille tai oppilaille ohjatun tanssihetken tai että yhteisötaiteilija järjestää heille osallistuvaa toimintaa.
- 3. SOVELTAVAN TAITEEN KÄYTTÖ SPESIFISTI.** Esimerkiksi lastensairaaloissa on käytetty sairaalaklovnveja helpottamaan lapsen orientoitumista toimenpiteeseen.
- 4. OMAEHTOISEN HARRASTAMISEN JA OSALLISTUMISEN TUKEMINEN.** Lastenneuvola voi antaa tukea kaipaavalle perheelle *kulttuurilähetteen*, jota hyödyntämällä perhe voi osallistua esimerkiksi sirkukseen ja tehdä jotain erilaista, mitä perhe ei yleensä tekisi. Sosiaalihuolto voi antaa perheelle tai yksittäiselle asiakkaalle *kulttuuripassin*, jota hyödyntäen perhe tai asiakas voi osallistua maksutta kulttuuritilaisuuksiin tai omaehtoiseen harrastamiseen. Kulttuuriin osallistumista voidaan tukea myös tarjoamalla tuki osallistumiseen saattajan tai tukihenkilön muodossa. Terveystieteiden tutkimukseen voidaan rakentaa kulttuurilähete samalla tavalla kuin liikuntalähete. Lääkäri voi kirjoittaa *kulttuurireseptin* tilanteessa, jossa lääketieteellistä hoitomahdollisuutta ei ole ja taiteen mahdollisuudet hyvinvoinnin lisäajänä tunnustetaan.
- 5. MAHDOLLISUUS KOKEA TAIDETTA ERI MUODOISSAAN.** Esimerkiksi hoitolaitoksissa vierailvat teatteriesitykset, konsertit, tanssiteokset ja taide-esitykset sekä taiteen kokeminen digitaalisten kanavien välityksellä.
- 6. ETSIVÄ KULTTUURITYÖ.** Etsivä kulttuurityö on ennakoivaa, korjaavaa ja varhaista puuttumista. Kysymys on niiden ihmisten tunnistamisesta, jotka hyötyisivät ohjaamisesta taiteen ja kulttuurin pariin. Etsivä kulttuurityö voidaan toteuttaa esim. osana oppilashuoltoa, kotihoitoa, ikäihmisten kuntoutusta tms.
- 7. TAIDE TYÖHYVINVOINNIN TUKENA.** Työpaikat ja yhteisöt voivat palkata taiteilijan toteuttamaan hyvinvointia ja työtä kehittävää toimintaa. Taide virkistää ihmisiä, auttaa työyhteisöä vahvistamaan vuorovaikutustaitoja, viestintää, yhteistyötä, luovuutta. Taidetoiminnalla voidaan kehittää myös johtamista ja esimiestyötä ja tehdä organisaatiomuutoksia.

Kuvat sairaalaklovnien työstä. Kuvat: Matti Snellman / HUS

Osallisuuden kokemuksia tulitaiteen avulla
Taidetta naapurustossa -hankkeessa Lieksassa 2018.
Kuva: Jyri Keronen

1.

Kulttuuri- hyvinvointi ja taide

Kulttuurihyvinvoinnista kohti kokonaisvaltaista hyvintointia

HYVÄ
TIETÄÄ

Itä-Suomen Hyvinvointivoimala: Kulttuurihyvinvoinnin portaat. Muokkaus Amanda Kareenkoski

Kulttuurihyvinvointi ja taide

Taiteen ja kulttuurin käyttöä hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä ei tunneta vielä [terveydenhuollon]ammattilaisten piirissä kovin hyvin, vaikka erilaisista hyviksi havaituista hoitoprosesseista ja hoitokäytänteistä alkaa olla jo paljon näyttöä. Taiteen positiiviset vaikutukset purevat kaikenikäisiin ja aihe koskettaa siksi laajaa lääkärikuntaa. (Taru Koivisto, johtaja, Sosiaali- ja terveysministeriö)⁶

Kulttuurihyvinvointi vakiintui 2010-luvulla suomenkieliseksi kattokäsitteeksi puhuttaessa taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista ja laajemmin ihmisten kulttuurisista oikeuksista.⁷ Termi viittaa yksilöllisesti ja yhteisöllisesti jaettuun ymmärrykseen siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät hyvinvointia ja ovat yhteydessä terveyteen. Käsite itsessään on laaja kattaen inhimillisen kokemusmaailman, tavat, tottumukset ja ihmisoikeuksiin liittyvät humanistiset ja kulttuuriset oikeudet. Turun ammattikorkeakoulun tekemän määrittelyn mukaan kulttuurihyvinvointi tarkoittaa:

- 1) Yksilön kokemuksia taiteen ja kulttuurin yhteyksistä hänen omaansa tai toisten terveyteen ja hyvinvointiin.
- 2) Ilmiötä, jossa taiteella ja kulttuurilla on yhteyksiä terveyteen ja hyvinvointiin.
- 3) Alaa, joka tutkii, kehittää ja kouluttaa tähän liittyvää osaamista ja toimintatapoja.⁸

Tässä julkaisussa puhumme yhdestä kulttuurihyvinvoinnin merkittävästä ja paljon tutkitusta osa-alueesta eli taiteesta, sen tekemisestä ja vaikutuksista. Itä-Suomen Hyvinvointivoimalan (VOIMALA) kulttuurihyvinvoinnin portaat havainnollistavat taiteen ja kulttuurin erilaisia mahdollisuuksia osana kokonaisvaltaista hyvinvointiajattelua. Portaikon kaikki askelmat ovat tärkeitä, mutta tulevaisuuden työelämän ja koulutuksen kannalta tärkein on porras 4: eri alojen välinen yhteistyö koulutuksessa, työelämässä ja tutkimuksessa. Tällä askelmalla kehitetään uutta osaamista, tulevaisuuden monialaisia ammatteja sekä työnkuvia ja uudenlaista taide- ja kulttuuriosaamista hyödyntävää kuntouttavaa taidepedagogiikkaa. Viidennessä portaassa, joka on vielä visioasteella, ajatellaan taiteen ja kulttuurin olevan erottamattomasti osa kokonaisvaltaista hyvinvointiajattelua.⁹

Kulttuuripalveluiden käyttö ja kulttuurinen harrastustoiminta ovat yhteydessä hyväksi koettuun terveydentilaan, hyvään elämänlaatuun sekä matalaan ahdistuneisuuteen ja masentuneisuuteen. Tutkimuksista käy ilmi, että ihminen, joka harrastaa tavalla tai toisella taidetta yli sata tuntia vuodessa, voi psyykkisesti paremmin kuin ne, joilla ei ollut taidekokemuksia tai niitä oli alle 100 tuntia vuodessa. Erityisesti miehillä kulttuuriosallistuminen oli vahvasti yhteydessä kaikkiin terveysmuuttujiin. Annos-vastesuhde on myös osoitettavissa: mitä enemmän osallistumista ja erilaisia kulttuuriaktiiviteetteja ihmisellä on, sitä paremmat tulokset terveysindikaattoreissa. Kulttuuriosallistumisella on vahva yhteys sosioekonomiseen asemaan, mutta koetun terveyden ja tyytyväisyyden paraneminen ja vähäinen masentuneisuus eivät koetun taiteen määrään liittyvissä tutkimuksissa riippuneet tästä.¹⁰

Laajemman hyvinvointiajattelun valossa on merkityksellistä huolehtia siitä, että kansalaisten kulttuuriset oikeudet voivat mahdollisuuksien mukaan toteutua riippumatta asuinpaikasta tai terveydentilasta. Kulttuuristen oikeuksien toteuttajiksi tarvitsemme taiteilijoita ja taidetta. Lähestymme tässä käsikirjassa kulttuurihyvinvointia kolmesta eri tulokulmasta, jotka kaikki toteutuvat kulttuurihyvinvoinnin portaiden jokaisella askelmalla:

Kulttuuripalvelujen saatavuus ja saavutettavuus¹²

Kulttuuripalveluiden *saatavuudella* tarkoitetaan sitä, paljonko ja minkälaisia kulttuuripalveluita esimerkiksi kunnassa on tarjolla. *Saavutettavuudella* tarkoitetaan puolestaan sitä, että kulttuuripalvelut ovat erilaisten ihmisten käytettävissä riippumatta käyttäjien ominaisuuksista. Saavutettavuuden näkökulmasta osallistumisen esteet ovat moninaisia. Ne voivat liittyä esimerkiksi aisteihin, viestintään, ymmärtämisen vaikeuteen, asenteisiin, fyysisiin, sukupuolisiin, sosiaalisiin tai taloudellisiin tekijöihin.

HYVÄ
TIETÄÄ

1. Kulttuuriset oikeudet

Kansalaisten kulttuuriset oikeudet turvataan kuntien kulttuuritoimintalaissa (2019), YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa (1948) ja Suomen perustuslaissa osana sivistyksellisiä oikeuksia. Asuinpaikka, elinympäristö, ikä, sukupuoli, terveydentila, toimintakyky, kieli, varallisuus tai etninen, uskonnollinen tai kulttuurinen tausta eivät saisi olla esteenä kulttuuriin osallistumiselle ja hyvälle elämälle. Erityistä huomiota on kiinnitettävä taiteen ja kulttuurin saatavuuden sekä saavutettavuuden turvaamiseen myös laitoshoidossa oleville. Kulttuurista ja sosiaalista pääomaa lisääviä palveluja tarvitaan erityisesti silloin, kun uhkana on sosiaalinen syrjäytyminen, eristäytyminen yhteiskunnasta, yksinäisyys, mielenterveydelliset haasteet, tarve integroitua kulttuuriin tai tarve lisätä elämän merkityksellisyyden tunnetta.¹¹ Tässä teoksessa kulttuuristen oikeuksien turvaaminen liittyy yhtäältä syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn taidelähtöisesti ja toisaalta 100 minuuttia taidetta -toimintamallin esittelyyn esimerkkinä hoitolaitoksien mahdollisuuksista turvata asiakkaidensa kulttuuriset oikeudet.

2. Taiteilijoiden työllistyminen uusille työkentille

Taiteilijoita tarvitaan ihmisten kulttuuristen oikeuksien turvaamisessa. Taiteilijat työllistyvät kulttuurihyvinvoinnin toimijakentälle kulttuurihyvinvoinnin portaita mukaillen: tekemällä omaa taidettaan (esimerkiksi taideteokset ja esitykset vakiintuneissa ja uusissa ympäristöissä), ohjaamalla taide- ja kulttuuritoimintaa (esimerkiksi yhteisötaide, työpajat ja pedagogiset interventiot), soveltamalla taidetta spesifisti hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi (esimerkiksi taide osana hoitoa ja kuntoutusta) ja laajentamalla taidelähtöistä toimintaa työelämän kehittämiseksi. Taiteilijan työllistyminen uusille työkentille on tämän käsikirjan läpileikkaava teema.

3. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen taiteen avulla

Taiteella on vaikutuksia terveyden edistämässä, psyykkisten ja fyysisten sairauksien sekä syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä, samoin akuuttien ja kroonistuneiden sairauksien hoidossa ja kuntoutuksessa. Kysymys on yksilön merkityksellisen elämän ja elämänhallinnan tukemisesta. Sen lisäksi, että taide tuo inhimillisyyttä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen prosesseihin, saadaan hyötyjä eri tahoille. Potentiaalisia hyötyjiä ovat sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaat sidosryhmineen, sote-organisaatioiden henkilökunta, taiteilijat sekä taide- ja kulttuurialan toimijat. Taide voi auttaa hillitsemään kustannusten nousua terveydenhuollossa, jolloin koko yhteiskunta hyötyy. Terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaan kuntien tulee huomioida asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen osana kuntastrategiaa. Hyvinvoinnin edistäminen taiteen avulla voidaan kytkeä osaksi kuntien strategista tasoa.

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta vahvistaa kulttuurin roolia kunnan toiminnassa sekä perustelee kulttuurin merkitystä ja asemaa kunnan peruspalveluna. Kulttuurilla ja taiteella on rooli asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä

HYVÄ
TIETÄÄ

**Laki kuntien kulttuuritoiminnasta tuli voimaan 1.3.2019,
säädösnumero 166/2019**

3 § Kunnan tehtävät

Kunnan tehtävänä on järjestää kulttuuritoimintaa.

Tämän tehtävän toteuttamiseksi kunnan tulee:

- 1) edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä
- 2) luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle
- 3) edistää kulttuurin ja taiteen harrastamista sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa
- 4) tarjota mahdollisuuksia kulttuurin ja taiteen eri muotojen ja alojen tavoitteelliseen taide- ja kulttuurikasvatukseen
- 5) edistää kulttuuriperinnön ylläpitämistä ja käyttöä sekä paikallista identiteettiä tukevaa ja kehittävää toimintaa
- 6) edistää kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa
- 7) edistää kulttuurista vuorovaikutusta ja kansainvälistä toimintaa ja toteuttaa muita kulttuuriin ja taiteeseen liittyviä toimia

Toiminnan juurtuminen rakenteisiin

Taidetoiminta mahdollistaa inhimillisen kohtaamisen. Taiteen ja kulttuurin avulla ratkotaan elämänlaatuun, merkityksellisyyteen, yksinäisyyteen tai toivoon liittyviä haasteita. Asiakkaan kulttuurisista oikeuksista huolehtiminen on tärkeä osa sosiaali- ja terveydenhuoltoa, hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä sekä syrjäytymisen ennaltaehkäisemistä. Toiminnan juurtuminen on tärkeää, jotta pystytään tunnistamaan yksilökohtaisesti haasteita, joiden tukemiseksi taidetoimintaa sopii.

Kulttuurihyvinvointiin liittyvä työ on monialaista ja tarvitsee tuekseen toimialat ylittäviä työryhmiä. Juurtumisen kannalta on keskeistä, että kokonaisuuden koordinoimiselle nimetään vastuhenkilö. Vastuhenkilö vastaa toiminnan suunnittelusta ja seurannasta sekä huolehtii siitä, että sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä ennaltaehkäisevän toiminnan piirissä varataan suunnitelmallisesti määrärahat taide- ja kulttuuritoiminnalle.

Johanna

Vastuhenkilö voi olla vaikkapa toimialajohtaja, palvelupäällikkö, osastonjohtaja, hyvinvointikoordinaattori, kulttuurin ja soten yhteinen kulttuurituottaja tai oppilashuollossa työskentelevä ammattilainen.

Vastuhenkilö laatii organisaation taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta koskevat tavoitteet. Tavoitteet sisällytetään osaksi suunnittelua, toimintaa ja seuranta. Tavoitteet voidaan kirjata kuntastrategiaan, hyvinvointikertomukseen, vanhustenhuollon, oppilashuollon, hyvinvoinnin ja kulttuurin suunnitelmiin sekä elinympäristöjen kehittämissuunnitelmiin. Tavoitteiden asettamista ja seuranta varten useisiin kuntiin, kuntayhtymiin, sairaanhoitopiireihin ja maakuntiin on perustettu sosiaali- ja kulttuuritoimien yhteinen kulttuurisen vanhustyön tai hoitotyön ohjaus- tai työryhmä. Monialaisen ja osallistavan suunnittelutyön tuloksena toiminnalle syntyvät yhteinen ymmärrys ja yhteiset toimintatavat. Kulttuuristen oikeuksien toteutumisen kirjaaminen ja seuranta toteutuvat hyvin esimerkiksi osana hyvinvointikertomustyötä, kulttuurihyvinvointisuunnitelmatyötä tai TEAviisarin tiedonkeruuta.¹³ Tiedolla johtamisen tukena voidaan käyttää kulttuurin TEAviisari-kyselyn tuloksia ja niistä tehtävää analyysiä.¹⁴

Kulttuurihyvinvointiin liittyvä työ on monialaista ja tarvitsee tuekseen toimialat ylittäviä työryhmiä. Kuvassa valotaideteos Kouvossa. Valaistussuunnittelu WhiteNight Lighting.
Kuva: Johanna Vuolasto

Kuva: Matti Häyrynen

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma mahdollistaa sektorien välisen tavoitteellisen yhteistyön

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma on vapaaehtoinen, mutta suositeltava strateginen asiakirja, joka ohjaa kunnan tai maakunnan toimijoita kehittämään kulttuurin hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa. Suunnitelman tavoitteena on edistää kulttuurin ja taiteen keinoilla alueen asukkaiden hyvinvointia, vahvistaa kulttuuristen oikeuksien toteutumisen kaikille ja kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja. Palveluiden monimuotoisuutta pidetään tärkeänä suunnitelmassa ja osaksi suunnitelmaa voidaan laatia myös palvelutarjotin.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelmat laaditaan yleensä monialaisena yhteistyönä taide- ja kulttuuritoimijoiden kanssa. Suunnitelman tekeminen voidaan käynnistää esimerkiksi sairaanhoitopiiriin, kunnan tai maakuntaliiton aloitteesta ja koollekutsumana. Esimerkiksi Pirkanmaalla pioneeri-yöhön lähdettiin Pirkanmaan sairaanhoitopiiriin Terveyden edistämisen neuvottelukunnan aloitteesta.

HYVÄ
TIETÄÄ

Hyvinvointikertomus on lakisääteinen toimintaa ohjaava asiakirja¹⁵

HYVÄ
TIETÄÄ

Hyvinvointikertomukset ovat muodoltaan maakunnallisia ja kunnallisia. Kunnille hyvinvointikertomus on lakisääteinen, kerran valtuustokaudessa laadittava työväline hyvinvointijohtamiseen ja kunnan hyvinvointipolitiikan johtamiseen. Hyvinvointikertomus on tiivis kuvaus kunnan toteuttamasta hyvinvointipolitiikasta, väestön terveydestä ja hyvinvoinnista, väestöryhmien välisistä hyvinvointi- ja terveyseroista, terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden muutoksista, palvelujärjestelmän toimivuudesta ja kyvystä vastata hyvinvointitarpeisiin, ehkäisevän työn kustannuksista ja mahdollisista vaikutuksista sekä tavoitteista ja toimenpiteistä. Se auttaa tiivistämään eri alojen asiantuntijoiden näkemykset ja yhteiset tavoitteet.

Hyvinvointikertomukseen nimetään terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen vastuutahot. Lisäksi edellytetään, että eri toimialat tekevät yhteistyötä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä. Lisäksi kunnan on tehtävä yhteistyötä muiden kunnassa toimivien julkisten tahojen sekä yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa.

Kulttuurin rooli hyvinvointikertomuksissa on useimmissa kunnissa vielä suhteellisen pieni, eikä sitä useissa kunnissa ole erikseen edes mainittu. Kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatiminen ja seuranta sopii osaksi hyvinvointikertomustyötä. Tällöin taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä tulevat päättäjille ja toimeenpaneville virkamiehille näkyviin ja ne on myös resursoitava ja raportoitava asianmukaisesti.

Monilla tahoilla on kulttuurihyvinvointiin liittyviä tavoitteita ja niitä saadaan parhaiten toteutumaan käytäntöön monialaisella yhteistyöllä. Kuva Hankasalmen palvelutalosta. Kuva: Pauliina Lapio

Vastuuta kulttuurihyvinvoinnin toteuttamisesta kannattaa jakaa

Monilla tahoilla on kulttuurihyvinvointiin liittyviä tavoitteita ja niitä saadaan parhaiten toteutumaan käytäntöön monialaisella yhteistyöllä. Esimerkiksi ikäihmisille suunnatuissa kulttuuripalveluissa edelläkävijänä ja kokoavana toimijana on ollut Helsingin kaupungin koordinoima ikäihmisten kulttuurinen AILI-verkosto, jonka toiminnassa on mukana 13 kuntaa. Verkoston toiminnassa oleellista on se, että jokainen kunta on nimennyt vastuuhenkilöt sekä sosiaali- että kulttuuripalveluista koordinoimaan yhdessä kulttuurista vanhustyötä.¹⁶ Helsinkiin, Rovaniemelle, Seinäjoelle ja Jyväskylään palkattiin lisäksi sosiaali- ja kulttuuripalveluiden yhteinen ikäihmisten kulttuuritoiminnasta vastaava koordinaattori, jonka palkka maksetaan sekä sosiaali- että kulttuurisektorin varoista puoliksi. Joissakin kaupungeissa, kuten Turussa tai Oulussa, palkka tulee vain toiselta toimialalta.

Johanna

On makuasia, huolehditaanko kulttuurihyvinvoinnin toteuttamisesta kahden eri toimialalla olevan ammattilaisen yhteistyönä vai palkataanko puoliksi yhteinen työntekijä. Monialainen yhteistyö ja osallistaminen sen sijaan ovat toiminnan onnistumisessa keskeisiä elementtejä.

Taidetoiminnalla
voidaan tukea varhaista
vuorovaikutusta.
Kuva: Isto Turpeinen

Yhteistyö voi olla myös toimijoiden välistä:
Varkauden neuvola ja Lastenkulttuurikeskus Verso¹⁷

Monialaisessa yhteistyössä suosittelemme pohtimaan vastuunjakoja. Keille muille toimijoille näiden asioiden hoito tai nämä asiakkaat kuuluvat?

Esimerkiksi Varkauden neuvola ja Lastenkulttuurikeskus Verso tunnistivat yhteisiksi asiakkuuksiksi lapset ja lapsiperheet. Myös tavoitteet olivat yhteiset. Kipinä taide-neuvolatyölle nousi neuvolatyön tarpeista ja haasteista, kuten varhaisen vuorovai-
kutuksen haasteet, perheiden verkostojen vähyyt ja perheiden yksinäisyys. Taideneu-
volatyön tavoitteena oli perheiden tukeminen uudella tavalla sekä palveluiden
kynnyksen madaltaminen. Keskiössä oli lapsi ja vuorovaikutus. Toimintaa toteutettiin
moniammatillisesti ja yhdessä työskennellen.

LUE
TARINA

Taidepiknik museon puutarhassa. Kuva: Pauliina Lapiro

Taidelaitosten rooli hyvinvoinnin edistämisessä

Suomessa on monia hienoja esimerkkejä taidelaitosten tavasta tavoittaa erilaisia yleisöjä sekä omissa tiloissa että jalkautuneena eri toimintaympäristöihin. Tällaisia toimijoita ovat muun muassa Kansallisooppera, Kansallisteatteri, Tampereen Taidemuseon kulttuurikasvatusyksikkö Taite, Kymi Sinfonietta ja Tapiola Sinfonietta muutamia mainitaksemme. Monien teattereiden ja vapaiden ryhmien toimintaan kuuluu kiertuenäyttämö, jonka voi tilata hoitolaitoksiin, kouluihin tai vankiloihin. Osa teattereista ja orkestereista on jalkautunut hoitolaitoksiin ja kouluihin esiintymään pienillä kokoonpanoilla. Lisäksi taidelaitoksissa on erilaisia toimenkuvia kuten Tapiola Sinfoniettan yhteisömuusikko tai Tampereen ikäihmisten museolehtori. Osa museoista tekee 3D-mallinnuksia näyttelyistään ja kokoelmistaan, ja käytössä on myös erilaisia sovelluksia, joiden avulla voi tehdä opastettuja kierroksia kulttuurikohteissa.

Koronakriisin aikana 2020 moni taidelaitos havahtui todellisuuteen, jossa osa ihmisistä rajoitteineen on elänyt jo ennen kriisiä: museoon, teatteriin tai konserttiin ei pääse. Kaupunginorkesterit, teatterit ja museot tuottivat ennätysvauhdilla kansalaisille virtuaalisia, tallennettuja, streemattuja ja 3D-mallinnettuja taide-elämyksiä nautittaviksi ja vapaasti hyödynnettäväksi. Esimerkiksi Kymi Sinfonietta kehitti Kymi Sinfonietta lives -kanavan, jonka tarkoituksena oli tuottaa kaikille ihmisille iloa ja toivoa musiikilla, videoilla, teksteillä ja kuvilla netin ja sosiaalisen median kautta. Kanavan myötä katsoja ja kuulija pääsivät tutustumaan Kymi Sinfoniettan monitaitoisten muusikoiden ajatuksiin, musiikin tekemisen arkeen – sekä tietysti itse musiikkiin. Orkesteri tuotti kanavalle päivittäin uutta materiaalia.

Olemme kuitenkin vielä jossakin määrin tilanteessa, jossa taidelaitosten osuus hyvinvoinnin edistämässä perustuu usein siihen, että ihminen tulee paikan päälle museoon, teatteriin tai konserttiin. Monissa kunnissa lasketaan ja raportoidaan kävijöitä nimenomaisesti tiloihin saapumisen perusteella. Tiukkenevassa talustilanteessa pyritään keskittymään perustehtävään ja silloin usein käy niin, että taidelaitoksesta ulos vietävä toiminta leikataan pois. Osa kuntalaisista ja veronmaksajista on terveytensä tai ikänsä puolesta sellaisessa tilanteessa, ettei pääse omin jaloin tai edes autettuina taiteen äärelle. Taidelaitoksista ulospäin suuntautuvan pedagogisen työn tavoitteena on mahdollistaa taidekokemus näille kansalaisille. Tämän työn tulisi olla kulttuuritoimintalain mukaista julkisrahoitteisen taidelaitoksen perustehtävää.

Taidelaitosten järjestämät vierailut
hoitolaitoksissa ovat odotettuja tapahtumia.
Piirros: Kasper Mäki-Reinikka

Koru on kantajalleen
henkilökohtainen ja tunteita
herättävä taideteos. Wiebke
Pandikow teki korun Perfoliata
kierrätetyistä muovipusseista ja
puusta. Kuva: Mikko Joonas

Kellomuseon korumuseohanke tähtää uudenlaisen museokonseptin syntymiseen, jossa perinteiset museotyön arvot ja tavat kohtaavat erilaiset yleistyön muodot ja kohderyhmät. Saavutettavuus ja osallisuus ovat museon suunnittelussa avainasemassa. Yksi päämäärä on tavoittaa uudenlaista kohderyhmää sekä niitä, joiden on vaikea saapua museon tiloihin. Esteettömyys ja selkokieliisyys on pyritty huomioimaan jo lähtötilanteessa, joten niitä mainita tässä erikseen¹⁸

HYVÄ
TIETÄÄ

Osallisuus museotoiminnassa

1) Osallisuus yhteisöön, yhteisön ja museon merkitys kotoutumisessa, eri kulttuurien ymmärrys ja tiedolla osallistaminen: vuorovaikutteiset esitelmät eri kohderyhmille

- Kulttuurikansalainen -tapahtuma, jossa maahanmuuttajataustainen korualan ammattilainen alustaa keskustelua kertomalla oman kulttuurinsa korujen käytöstä, kohderyhmänä maahanmuuttajat kuin myös muut museokävijät
- Korutaiteilijoiden kertomaa -illat, joissa korutaiteilijat kertovat työskentelystään, mahdollisuus yleisön kanssa käytävään keskusteluun, voidaan toteuttaa myös museoiden seinien ulkopuolella

2) Osallisuutta taiteen, käsityön ja korujen tekemisen kautta: korupaja

- Merkityksellinen koru -paja on mahdollista toteuttaa sekä museon tiloissa että asiakkaan/kohderyhmän luona
- Museossa on mahdollista kokeilla aitoa kulta- ja kellosepänpöytää
- Paja on mahdollista toteuttaa myös etänä, verkkokaupan kautta ostettavina korupaketteina, joista voi videoiden tai yhteisöalustojen kautta valmistaa koru etä-ohjattuna

3) Osallisuus yhteisöön, omakohtaisten tarinoiden, korujen historian ja taustojen kautta: osallistava keskustelu kelloista ja koruista

- Muistelutyöpaja on ohjattu keskustelu kohderyhmän luona, esimerkiksi palvelutalossa. Korut ja kellot toimivat esimerkiksi muistisairaana muistin virkistäjinä ja osallisuuden lisääjinä
- Minun koruni -tapahtumat, omiin koruihin tutustumista ammattilaisen johdolla, mahdollisuus hyödyntää vapaaehtoistyötä ja museoyhteisöä

4) Osallisuus teknologian mahdollistaman tavan kautta: uuden teknologian hyödyntäminen

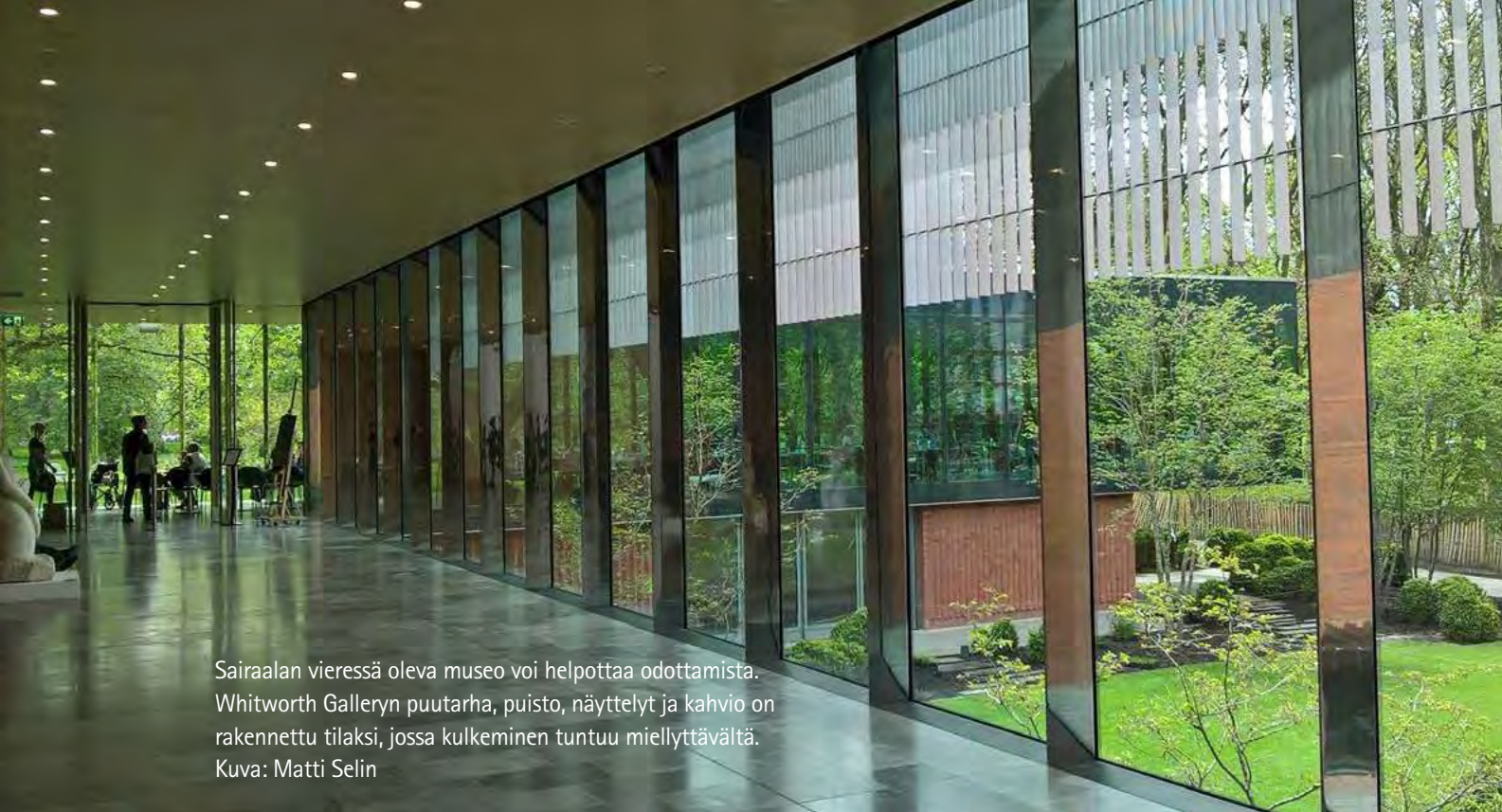
- korupajat, taiteilijoiden koru- ja museon tukihuutokaupat ja esitelmät erilaisilla verkkoalustoilla
- digimuseo.fi verkkonäyttely, verkkonäyttelykonseptin kehittäminen
- Voimakoru-peli, museokokemuksen uudistaminen pelillistämisen kautta

5) Osallisuus tiedon välityksellä: korublogi ja videot

- tiedon tuottaminen, kerääminen ja jakaminen korublogikirjoitusten avulla
- aineiston blogien ja videoiden hyödyntäminen esimerkiksi palvelutalojen asukas TV:ssä

6) Osallisuus näyttelykokemuksen ja tiedon kautta: kiertävä näyttelykonsepti

- kiertävä popup-näyttely, irralliset laatikkovitriinit, jotka voivat tavoittaa uudenlaisen yleisön uudenlaisissa ympäristöissä, myös kansainvälisesti

Sairaalan vieressä oleva museo voi helpottaa odottamista. Whitworth Galleryn puutarha, puisto, näyttelyt ja kahvio on rakennettu tilaksi, jossa kulkeminen tuntuu miellyttävältä.
Kuva: Matti Selin

Whitworth Galleyyn malli ei-asiakkaiden tunnistamiseksi ¹⁹

Whitworth Galleryn (Manchester) ajatusmalli käännettiin niin, että ei enää ajatella, että *onpa näitä kohderyhmiä vaikea tavoittaa* vaan niin, että *onpa meidät museona vaikea tavoittaa, miten voimme muuttaa sitä?* Uuden ryhmän tavoittamiseen kuului se, että yleisöyön vastuuhenkilö integroituu mahdollisuuksien mukaan vuoden ajan kerran viikossa siihen yhteisöön, jota tavoitellaan; esim. palvelukeskuksiin aamukahville. Museossa selvitettiin, ketkä ovat ne kansalaiset, joita ei ollut vielä tavoitettu. Huomattiin, että vanhemmat miehet puuttuvat lähes kokonaan museon kävijöistä. Miehet paikannettiin lähipubiin ja niinpä yleisöyöntekijä-runoilija palkattiin kerran viikossa pubiin lukemaan ja kirjoittamaan runoja tuopin äärelle. Tuloksena tavoitettiin joukko vanhoja miehiä ja laadittiin heille mieluista toimintaa taidemuseoon.

HYVÄ
TIETÄÄ

Tärkeintä on ymmärtää, että taidetoiminnan vaikutuksista puhuttaessa lähtökohdat kohdistuvat tietoon ei olettamuksiin.
Kuva Helena Ratisen tanssiteoksesta *Lupaus paluusta* 2011.
Kuva: Pauliina Lapio

2.

Tutkimus-
tieto
vahvistaa

Petri Kraft, Syrjäytyneet 2018. Oranki Art Lappi 2018. Kuva Pauliina Lapio

Tutkimustieto vahvistaa

Taiteen vaikutuksista puhuttaessa tukeudutaan tutkimustietoon, ei oletuksiin. Ihminen on kokonaisuus, jonka hyvinvointiin ja terveyteen vaikuttavat monet tekijät. Tutkimusta tarvitaan jatkossa lisää. Se perustuu yleensä welfaristiseen lähtökohtaan, jonka mukaan ihminen on oman hyvinvointinsa paras asiantuntija. Viime vuosina taiteen ja kulttuurin vaikutuksia on tutkittu monin tavoin, ja tutkimusten tuloksia ei ole aina helppo yhdistää. Tutkimustietoon perustuvassa tarkastelussa on syytä huomioida, miten ja mistä tietoa on kerätty.

Taiteen hyvinvointi- ja terveysvaikutusten tutkimuksissa näkyy kolme päälinjaa. Yksi näistä on osallistumiseen liittyvän kokemustiedon kerääminen, jota on toteutettu erilaisilla haastattelu- ja kyselymenetelmillä. Toinen tiedonkeräämisen tapa on kuulunut perinteisesti kulttuuripolitiikan piiriin. Siinä kokemus- ja osallistumistieto perustuu tilastointiin. Esimerkkinä toimivat Cuporen tai Tilastokeskuksen tutkimukset ihmiset kulttuuriosallistumisesta ja vapaa-ajan vietosta. Kolmas tutkimuslinja on kliininen tutkimus terveydenhuollon alalla, joka tarkastelee taiteen vaikutuksia.

Kun taidetoiminnan toteuttamisen tukena käytetään tutkimustietoa, on eri osapuolten oltava selvillä muutamista perusasioista.

Taiteen vaikutusten mittaamiseksi on erilaisia lähtökohtia, jotka tulisi huomioida tulosten seurannassa:

- 1) Mitä taidevaikutuksia halutaan mitata?
- 2) Mikä taiteen laji on tarkastelun kohteena?
- 3) Millainen on tutkimusotos, eli kuinka monta ihmistä muodostaa tutkimuskohteen?
- 4) Kenelle toiminta on suunnattu, eli millainen joukko on tutkimuskohteena?
- 5) Miten tietoa kerätään, kuinka kauan ja millaisin välein?
Tiedon kerääminen tarkoittaa laajaa joukkoa kvantitatiivisia ja/tai kvalitatiivisia tiedon keräämisen tapoja.
- 6) Tulosten artikulointi on osa tiedon tuottamista.

Taiteen hyvinvointivaikutuksista on viime aikoina julkaistu runsaasti tietoa. On erittäin tärkeätä, että sote-sektorilla toimiessa työn suunnittelu, toteutus ja arviointi perustuu tutkittuun tietoon.

Taiteen hyvinvointivaikutukset voidaan WHO:n raportin²⁰ mukaisesti jakaa ennaltaehkäisevään ja hoitovaiheen toiminnan tuottamiin tuloksiin. Tulokset vahvistavat sitä, että ennaltaehkäisevään toimintaan pitää panostaa. Tämä toiminta vaikuttaa laaja-alaisesti eri väestöryhmiin ja talouteen.

WHO:n raportti korostaa taideosallistumisen monikanavaisia vaikutuksia terveyteen. Kuva: Matti Häyrynen

Taideosallistuminen vaikuttaa terveyteen monikanavaisesti

WHO:n raportti korostaa taideosallistumisen monikanavaisia vaikutuksia terveyteen. Raportissa nostetaan esiin erilaisia terveyden kannalta keskeisiä osatekijöitä, jotka liittyvät taiteen tekemiseen ja kokemiseen. Näitä ovat esimerkiksi:

- aistien aktivointi
- mielikuvituksen käyttö
- tunteiden herättäminen
- kognitiivinen stimulaatio
- sosiaalinen vuorovaikutus
- fyysinen toiminta

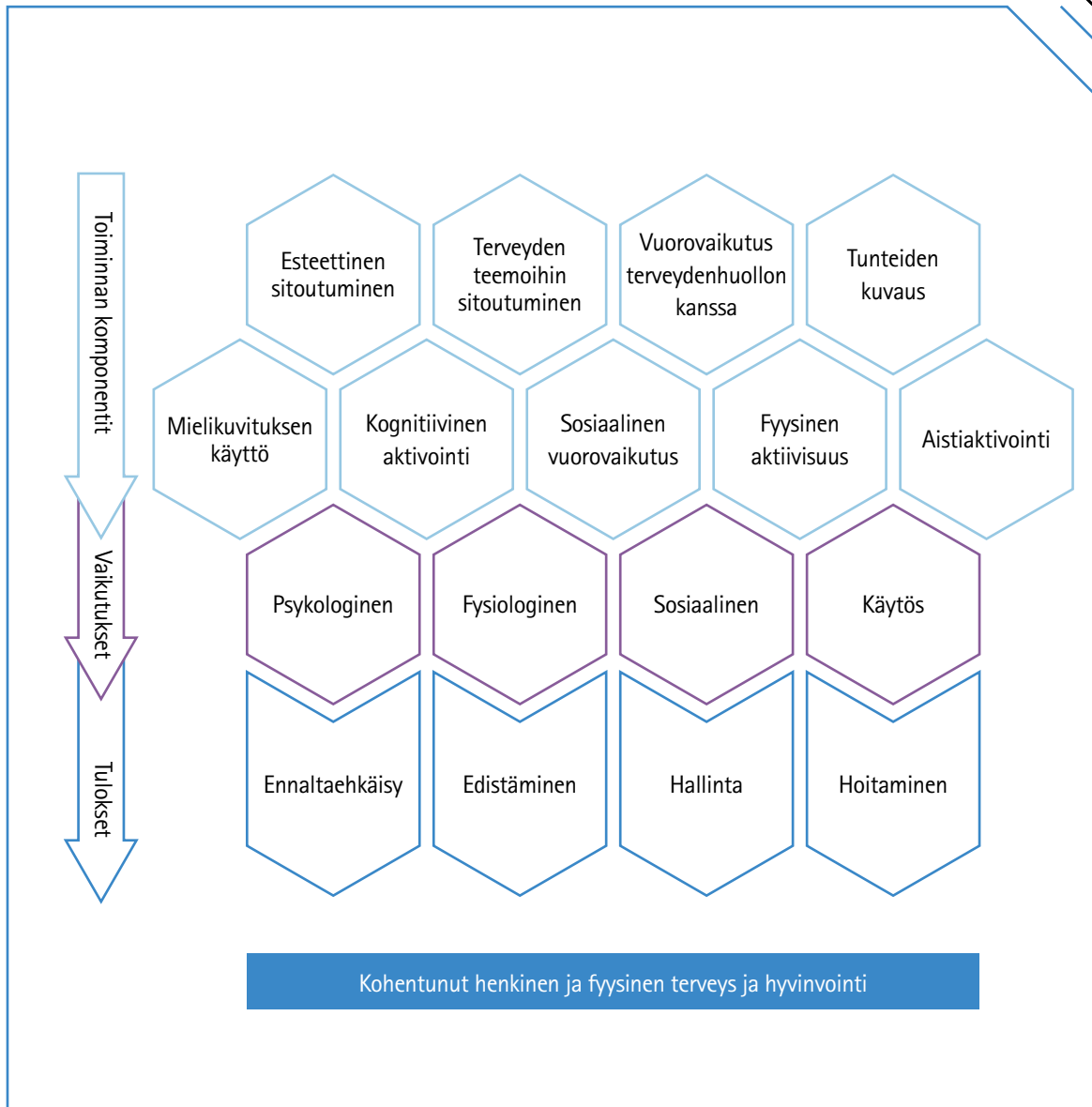
Nämä taiteen tekemiseen ja kokemiseen liittyvät komponentit voivat saada aikaan erilaisia psykologisia, fysiologisia, sosiaalisia ja käyttäytymiseen liittyviä vasteita. Psykologisia vasteita ovat esimerkiksi parantunut tunteiden säätely, minäpystyvyyden vahvistuminen ja selviytymiskeinojen kehittyminen. Fysiologisia vasteita ovat esimerkiksi tehostettu immuunitoiminta, korkeampi sydän- ja verisuonireaktiivisuus ja matalampi stressihormonivaste. Sosiaalisia vasteita puolestaan ovat muun muassa yksinäisyyden ja eristyneisyyden väheneminen sekä sosiaalisen tuen lisääntyminen. Käyttäytymiseen liittyviä vasteita ovat muun muassa liikunnan lisääntyminen, terveellisemmät elämäntavat ja erilaisten taitojen kehittyminen.²¹

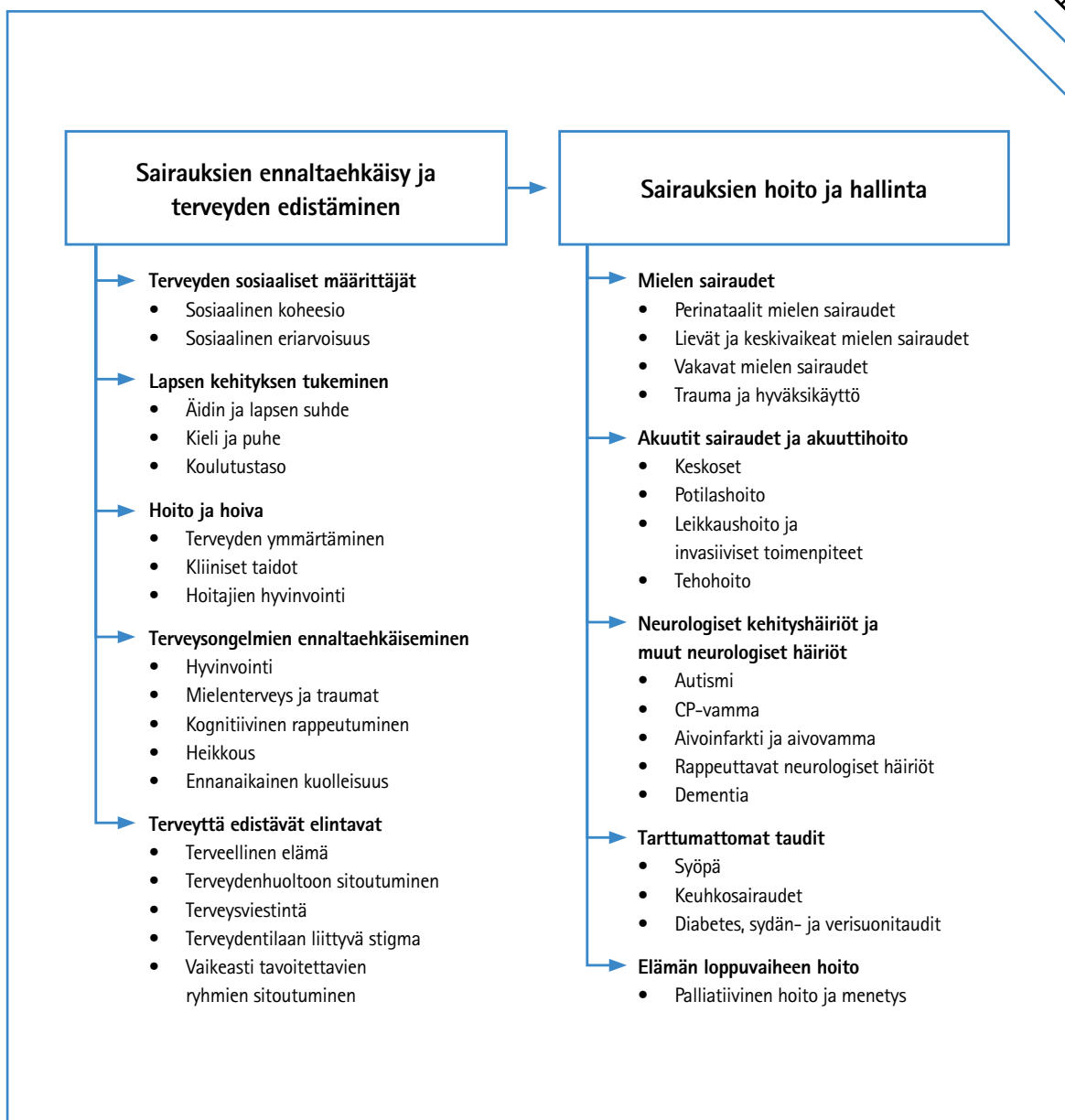
Taiteen vaikuttavuuden arviointiin ja tutkimukseen liittyy erilaisia lähtökohtia. Tärkein *impact* (toimintavaikutus) liittyy sekä yksilön että yhteisön tasoon.

- Hyvinvointivaikutukset elämänlaatuun, onnellisuuteen ja hyvän elämän kokemiseen.
- Mielenterveyden vaikutukset (merkittävä taloudellinen taso).
- Muut terveysvaikutukset.
- Sosiaalinen pääoma (merkittävää kansantaloudellisesti).
- Yhteisölliset vaikutukset lisäävät ihmisten mahdollisuuksia ja hyvinvointia.
- Eri taiteenalojen vaikutusten huomioiminen (case-esimerkit).
- Taiteilijalle oman taiteenalan erityispiirteiden kehittäminen.
- Psykofyysisten oireiden väheneminen.
- Yhteisöihin kohdistuneet myönteiset vaikutukset lisäävät ihmisten kuulumisen ja osallistumisen kokemuksia.

Looginen malli, jolla raportti linkittää taidetoiminnan ja terveyden toisiinsa. Kuva: WHO, 2019

HYVÄ
TIETÄÄ

Eksistentiaalinen terveys on yksi erinomainen lähtökohta tarkastella hyvinvointia kokonaisvaltaisesti

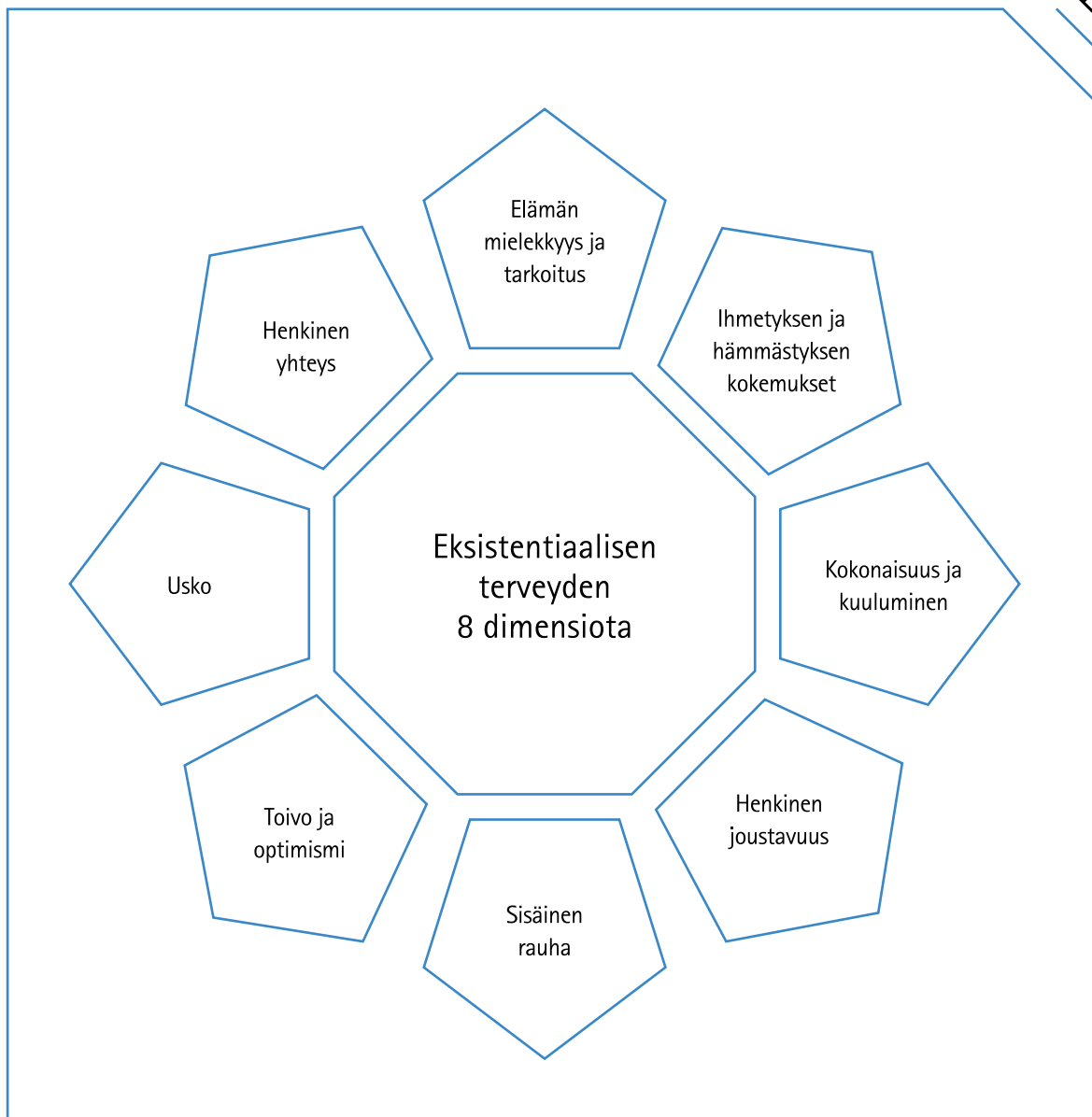
HYVÄ
TIETÄÄ

Taide koskettaa, vaikuttaa ja puhuttelee ihmistä kokonaisvaltaisesti. Se ylettyy ja ulottuu niihin kerroksiin ihmisen kokemusmaailmassa, mihin on usein vaikea löytää reittejä. Tästä syystä taiteella on voimakas yhteys eksistentiaaliseen terveyteen, ainakin siten, että se voi olla yksi kommunikoinnin väline ihmisen olemassaolon ymmärtämisessä. Viime aikoina eksistentiaalinen terveys on saanut yhä enemmän huomiota osakseen. WHO käynnisti vuonna 2002 tämän seikan esille nostamisen esimerkiksi kansainvälisissä onnellisuutta tai elämän tyytyväisyyttä mittaavissa kyselyissä. Eksistentiaalista huolenpitoa on kuvattu kirjallisuudessa ja viimeaikaisessa tutkimuksessa hoitona, joka huomioi ihmisen maailman eli hänen kokemuksensa ja halunsa, jotka nostetaan hoidon keskiöön.²² Eksistentiaalinen terveys on yhdistetty myös henkisyuden käsitteeseen ilman uskonnollista aspektia. Uskonto, on osa eksistentiaalista ja henkistä elämää, kulttuurisen käytännön yksilöllinen ulottuvuus ja henkilökohtainen valinta. Yksilön eksistenssi avaa peilin moniin kysymyksiin kuten elämään ja kuolemaan, merkitykseen, haavoittuvuuteen, vastuullisuuteen, syyllisyyteen ja vapauteen. Tähän alueeseen kuuluvat kysymyksen riippuvuudesta, rakkaudesta, kärsimyksestä, myötätunnosta ja yhteisöllisyydestä.²³ Eksistentiaalisen terveyden kahdeksan dimensiota ohjaavat ihmisen elämää merkittävällä tavalla, tarkemmin ilmaistuna ne ovat ihmisen elämä.²⁴ Olenainen kysymys on hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmasta se, miten osaamme ottaa nämä ulottuvuudet huomioon sekä ennaltaehkäisevässä toiminnassa että hoidon eri vaiheissa? Kuka hoitaa ja miten eksistentiaalista terveyttämme?

- Tausta: vuonna 2002 WHO esitteli lähtökohdan mitata HRQL (health-related quality of life) tekijöitä, jotka toisivat lisätietoa fyysisten, psykologisten, itsenäisyyden kokemusten, ihmissuhteiden ja ympäristöllisten aspektien lisäksi myös eksistentiaalisista kysymyksistä. Tavoitteena oli löytää lähtökohtia, jotka eivät puhuisi vain ulkoisista mittareista.

Melder (2014) mukailleen WHO:n mallia²⁵

HYVÄ
TIETÄÄ

Taiteen vaikutukset kohdistuvat juuri ihmisen mieleen ja tunteisiin sekä kokemukseen elämönhallinnasta. Kuva: Matti Häyrynen

Taiteen lajit vaikuttavat

Taide koskettaa erityisesti ihmisen tunne- ja kokemusmaailmaa. Vaikutukset kohdistuvat mieleen ja tunteisiin sekä kokemukseen elämähallinnasta. Eri taiteenlajit vaikuttavat ihmisissä eri tavalla. Mielenterveyden ongelmat ovat osa yhä useampien arkea. Taiteella ei voida tilannetta suoranaisesti ratkaista, mutta tutkimustiedon valossa taidetoiminnalla voidaan vaikuttaa mielen terveyteen myönteisesti. Mielenterveyden lisäksi taiteenlajien vaikutukset liittyvät kehotietoisuuteen ja -tunteuksiin, alentuneisiin kliinisiin oireisiin ja subjektiiviseen hyvinvointiin. Sosiaalinen, taiteellinen ja yhteisöllinen toiminta, jossa on vuorovaikutusta ja kosketusta, on merkittävää toimintakyvyn ja elämänlaadun näkökulmasta.

Taiteen vaikutuksista puhuttaessa nousee kysymys *vaikutusmekanismista*. Mikä on se tekijä taiteessa, joka vaikuttaa? Ja miten vaikutusta voidaan todentaa? Klassisesta traditiosta katsoen taiteeseen liittyvä kauneus on yksi voimakkaimmin vaikuttavista tekijöistä. Kauneus eli esteettiset ideaalit vaikuttavat läpi kaikkien taidelajien aina arkkitehtuuriin ja puutarhasuunnitteluun. Ihmisellä lienee aina ollut kauneuden kaipuu. Silti yhtä lailla ruma ja ahdistavakin taidekokemus voi tuottaa hyvinvoinnille oleellisia vaikutuksia ja kanavoida turhautumista ja negatiivisia pidettyjä tunteita. Tämä tulee usein esille myös taidepsykoterapiassa, jossa potilas kamppailee kauneuden ja rumuuden kokemusten kanssa. Potilas saattaa päätyä sotkemaan kauniit kokemuksensa osana prosessiaan. Kaunis ja ruma ovat esteettisen kokemuksen kaksi eri puolta.²⁶

Johanna

Taiteen voima on siinä, että se avaa ihmiselle oven toiseen todellisuuteen. Se avaa välähdyksen jostakin muusta, maalaa asioita varjosta valoon. Tekee tietoiseksi. Palauttaa toivon. Koettu kauneus on syvästi sidoksissa identiteettiin. Sen merkityksellisyys tulee näkyväksi yhteydessä toiseen ihmiseen ja yhteiskunnassa oleviin normeihin.

Vilma Pimenoffin teos sarjasta 21st Century Still Life oli esillä Pariisin metroasemalla vuonna 2016. Kuva: Jaakko Vuolasto

Visuaaliset taidet

Visuaalisten taiteiden, kuten kuvataiteen vaikutukset syntyvät visuaalisten ärsykkeiden välityksellä. Väreillä, kuva-aiheilla, merkeillä ja symboleilla on vuosisataiset perinteet, ja osa näkemistämme merkeistä ja niiden merkityksistä siirtyy meihin osana kulttuurista traditiota. Erityisesti uskonnollisessa kuvastossa tunteisiin vetoaminen on hyvin keskeistä.²⁷ Kuvataide on voimakas tunnekokemuksen välittäjä. Terapeuttisessa työskentelyssä kuvataidetta tekemällä ja katselemalla muokataan ajan mittaan syntyneitä muistijälkiä.²⁸ Taidetta tehdessään, katsoessaan ja jäsentäessään ihminen työstää aiheita, symboleita, materiaaleja ja värejä erilaisiin muotoihin ja sommitelmiin osin alitajuisesti. Siksi visuaaliset taidet ovat erinomaisia tapoja etsiä yhteyttä tunteisiin ja muistoihin. Kuvataideterapiassa tavoitellaan sanoittamattomien tunteiden käsittelyä.²⁹ Vaikka verbaalinen aines on vahvasti kytköksissä todellisuuteen, kaikkea ei voida tavoittaa sanoilla. Visuaalisten taiteiden avulla voidaan kokea ja ymmärtää todellisuuden eri tasoja ei-kielellisen ilmaisun kautta. Taide organisoii objektisuhteita ja peilaa niitä takaisin kokijalle.³⁰

Visuaalisten taiteiden avulla
voidaan kokea ja ymmärtää
todellisuuden eri tasoja
ei-kielellisen ilmaisun kautta.
Kuva: Pauliina Lapio

Visuaalisiin taiteisiin kuuluu runsaasti erilaisia menetelmiä, tekniikoita ja materiaaleja. Öljyvärimaalauks, kuvanveisto, piirtäminen, elokuvan tekeminen, pelitaide ja vaikkapa käsitetaide. Visuaalista taidetta on kaikkialla. Gallerioiden ja julkisten tilojen lisäksi kuvataide koristaa lukuisia pintoja. Se näkyy käyttöesineissä, televisio-ohjelmissa, viestinnässä ja kirjankansissa.

Esimerkki visuaalisen taiteen vaikutuksesta syöpähoidon yhteydessä

LUE
TARINA

Kolmetoista vuotta rintasyöpää sairastanut nainen koki voimakasta kuvotusta erään maalauksen edessä. Maalaus oli sinänsä kaunis, jopa rauhoittavakin. Sinisellä pohjalla oli punainen suorakulmio, josta lähti punainen jokimainen vana. Kuvotus tuli jokaisella kerralla saman taulun kohdalla. Keskustelimme tovin asiasta ja päädyimme siihen, että taulun muodoista punainen neliömäinen muoto muistuttaa naisen saamaa sytostaattia, joka annosteltaessa roikkui punaisessa pussissa. Tuosta sytostaatista naiselle tulee valtava pahoinvointi, musta mieli ja hiukset alkavat irrota. Taulua katsoessaan nainen joutui kosketuksiin kuolemanpelon ja lääkkeen sivuvaikutuksista aiheutuvan pahan olon kanssa. Samalla hän sai taiteesta keinon puhua tuntemuksistaan.

Johanna

Kuvataiteella vaikutetaan tunteisiin voimakkaasti, ja sitä on hyödynnetty erityisesti uskonnollisissa kuvastoissa.

Kattoon integroitu taide rauhoittaa tutkimustilanteessa. Kuva: Pauliina Lapio

Fancourtin ja Finnin (2019) tutkimuskoonnin mukaan kuvataidetta tehtäessä käden ja aivojen välinen yhteistyö vahvistuu. Samoin käy spatiaalisille kyvyille kuten perspektiivin ymmärtämiselle. Kuvataidetta ihaillessa ihminen rauhoittuu ja stressi vähenee. Tähän voidaan vaikuttaa julkisiin tiloihin sijoitettavalla taiteella tarjoamalla väreissä, muodoissa ja materiaaleissa kodikkuutta, ajatusten etäännyttämistä ja sosiaalisen osallisuuden tunnetta. Hoitolaitoksissa voidaan hyödyntää taiteen rauhoittavaa vaikutusta spesifisti integroimalla taidetta rakenteisiin. Hoito- ja tutkimushuoneiden kattoihin sijoitettu taide voi helpottaa toimenpiteisiin valmistautumista ja rauhoittaa potilasta. Kirurgisilla osastoilla olevan kuvataiteen on todettu lisäävän potilaiden turvallisuuden tunnetta ja vähentävän ahdistusta. Kuvataiteen on havaittu lisäävän potilaan tyytyväisyyttä myös lääkärin ja potilaan väliseen kommunikaatioon. Ensiapu-, päivystys- ja akuuttiosastoilla taiteen ja värisuunnittelun on osoitettu vähentävän aggressiivista käyttäytymistä henkilöstöä kohtaan.³¹ Sairaaloissa ja hoitolaitoksissa olevan kuvataiteen on havaittu lisäävän henkilöstön tyytyväisyyttä.

Erilaiset roolityöskentelyt mahdollistavat osallistujille ymmärryksen syventymisen, kun omakohtaisia tilanteita voidaan turvallisesti tarkastella välimatkan päästä. Teoksesta Kadonneet pojat. Kuva: Isto Turpeinen

Teatteri / Esittävä taide

Teatteri ja esittävä taide ovat monimuotoisia. Erityisesti draaman eri osa-alueet soveltuvat käytettäviksi koulutyöskentelyssä, sosiaalisten ongelmien tukena, erilaisten yhteisöjen oikeuksien tunnistamisessa, työhyvinvoinnissa ja erilaisissa terapeuttisissa yhteyksissä. Esimerkiksi psykodraamaa käytetään laajasti eri yhteisöissä työvalmennuksen työvälineenä.

Teatterimenetelmien mahdollisuudet perustuvat usein mielikuvien uudelleen rakentamiseen tilanteiden esittämisen kautta. Erilaiset roolityöskentelyt mahdollistavat osallistujille ymmärryksen syventymisen, kun omakohtaisia tilanteita voidaan tarkastella turvallisesti välimatkan päästä. Draaman ja dramaturgian kautta voidaan hahmottaa yhteisön kertomuksia ja erilaisia käännekohtia sekä luoda uudenlaisia visioita hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmasta. Esimerkkinä toimii oman terveyskäyttämisen tarina, jonka pulmakohtia työstitään draamallisesti ja luodaan vaihtoehtoisia malleja. On myös hyvä huomata, että taiteen perusopetuksen ja luokkatyöskentelyn kohdalla teatteritaide on ollut vahvasti edustettu taidemuoto.

Teatterilähtöisten menetelmien vaikutukset kehonkuvaan

Ravitsemukseen ja terveelliseen ruokailuun keskittyneiden draamatoimintojen on havaittu parantavan lasten ravitsemustietoa ja terveellisiä ruokailutapoja sekä lisäävän kehon imagoon liittyvää itsetuntoa. Murrosikäisten ylipainon hoidossa draamamenetelmillä on onnistuttu parantamaan asennetta, ruokavaliota ja liikuntakäyttäytymistä sekä alentamaan kehon painoindeksiä.³²

Sosiaalinen osallisuus ja sitoutuminen

Teatterituokioiden avulla voidaan lisätä sosiaalista yhteenkuuluvuutta erilaisissa ryhmissä, kuten demen-tiapotilaiden ja heidän hoitajiensa välillä, lasten ja aikuisten kesken sekä eri sukupolvien välillä.

Osallistavan teatteritoiminnan ja roolipelien avulla voidaan vähentää autismitietämisen lasten uhriutumista ja lisätä heidän sosiaalisia taitojaan.

Kommunikointi

Teatteriharrastuksen avulla voidaan parantaa alle kouluikäisten kommunikaatiota. Lisäksi lapset, joilla on fyysisiä tai psyykkisiä vammoja, voivat saada apua kommunikointiinsa ja käyttäytymiseensä teatteri-interventioista.

Teatterilähtöisten menetelmien avulla, mukaan lukien roolipelit, voidaan parantaa viestintätaitoja. Opiskelijoille järjestettyjen improvisaatiokurssien on havaittu parantavan kuuntelutaitoja ja kykyä vastata vaistomaisesti ja spontaanisti. Teatterilähtöisten menetelmien avulla voidaan edistää lääkäreiden kykyä esitellä asioita henkilökunnalle ja vähentää lääketieteellisen jargonin käyttöä potilaiden kanssa kommunikoidessa. Menetelmällä voidaan myös tukea henkilökuntaa huonojen uutisten kertomisessa. Draaman avulla voidaan vaikuttaa lääkärien empatiataitoihin. Sen on havaittu vähentävän esimerkiksi väärinymmärryksiin liittyviä potilaiden käynnistämiä oikeudenkäyntejä. Draamatoiminta on vaikuttanut myös hoitajien ja potilaiden välisen vuorovaikutuksen paranemiseen.

Yhteisölliset taideharrastukset, kuten teatteri, voivat lisätä itsetuntemusta. Teatteriharrastuksesta voi saada voimaa irtautua pakkomielleisestä ajatuskuviosta. Lisäksi taideharrastukset auttavat kielteisen omakuvan muuttumisessa myönteisemmäksi sekä tukevat selviytymismekanismeja ja sosiaalisen verkoston rakentumista. Erityisesti improvisaatioteatterin keinoin voidaan vähentää sosiaalista ahdistuneisuutta.

Teatterilähtöisillä menetelmillä voidaan vähentää mielen sairauksiin liittyvää stigmaa. Draamaa on käytetty apuna käsiteltäessä mielenterveyspotilaiden leimautumista.

Teatterilähtöisten menetelmien keinoilla voidaan vaikuttaa hoitohenkilökunnan asenteisiin potilaiden mielenterveysongelmia tai dementiaa kohtaan. Tämä lisää dementiaa sairastavien ymmärtämistä, muuttaa negatiivisia asenteita ja vähentää leimaamista. Teatteriesitysten on myös havaittu parantavan hoitajien tietoisuutta vastuustaan dementiaa sairastavaa ihmistä hoidettaessa.

Kaupunkialueilla asuvien nuorten keskuudessa draamapohjainen vertaisopetus voi tukea vastuullista päätöksentekoa, parantaa hyvinvointia ja vähentää väkivaltaan altistumista. Taide- ja draamakurssien on myös havaittu vähentävän osallistujien aggressiivisuutta, levottomuutta ja käyttäytymisongelmia. Draaman keinoin on kerrottu huumeiden käytön vaaroista. Tuloksia on saatu käytön ehkäisystä ja vähentämisestä.

Sekä musiikki että teatteritoiminnot voivat vähentää ahdistusta osittain parantamalla sosiaalisia taitoja ja tarjoamalla välineitä itsesäätelyyn ja rauhoittumiseen uusissa tilanteissa.

Taiteen on myös todettu edistävän laajempaa terveysnäkökulmaa: taideohjelmat ja teatteriprojektit ovat lisänneet ymmärrystä ja empatiaa lesbojen, homojen, biseksuaalien, transsukupuolisten, queerien (LGBTQ) tai muiden sukupuolivähemmistöjen tarpeita kohtaan.

Teatteriesitykset hoitolaitoksissa

Hoitolaitoksiin vietävällä teatteritoiminnalla on todettu olevan positiivisia vaikutuksia ikäihmisten muistiin ja toimintakykyyn. Taideesitysten, kuten teatteri, tuomisen vuodeosastoille on havaittu vähentävän ahdistusta ja kipua sekä parantavan mielialaa ja hoitoihin sitoutumista sekä lapsilla että aikuisilla.

Ikäihmisten teatterivierailut

Teatterissa käyminen lisää ikääntyvien ihmisten resilienssiä ja kognitiivista aivotoimintaa. Teatterissa ja muissa taidelaitoksissa käyminen säännöllisesti vanhana voi hidastaa kognitiivista heikkenemistä ja alentaa dementian kehittymisen riskiä. Myös vanhuuteen liittyvän haurastumisen on havaittu vähenevän teatteri- ja taidelaitoskävijöillä.

Teatterissa käyminen lisää resilienssiä ja kognitiivista aivotoimintaa. Näytelmä Anu Pentikistä Kouvolan teatterissa 2019. Kuva: Tavaton media

Musiikki aktivoi useita aivojen alueita. Hassuttassut bändi Pertin valinnassa 2019. Kuva: Pauliina Lapio

Lapin sairaalan hiljaisessa tilassa taide tuo kaivatun hengähdystauon päivään. Kuva: Matti Selin

Musiikki ja muu äänitaide

Taiteen vaikutuksiin liittyvästä aivotutkimuksesta on eniten tuloksia musiikista.³³ Musiikki aktivoi useita aivojen alueita. Musiikin kuuntelun on tutkittu lisäävän neurologisten potilaiden keskittymiskykyä, parantavan motoriikan säätelyä, mielialaa ja muistin toimintaa sekä vähentävän sekavuutta ja ahdistuneisuutta.³⁴ Musiikki aktivoi useita aivojen alueita. Dementoitunut on saattanut havahtua täyteen tietoisuuteen musiikin avulla. Koska aivot ovat monimutkainen ”verkko”, taide on toimiva väline sen aktivoimiseksi.³⁵

Kiinnittämällä huomiota tilojen äänimaisemaan voidaan vaikuttaa tilassa oleskelevien huomiointikykyyn, unen laatuun ja tinnitukseen. Esimerkiksi sairaalaympäristössä kannattaa suosia rauhoittavaa äänimaisemaa kuten luonnon ääniä, linnun laulua ja rauhallista musiikkia. Musiikin on havaittu parantavan hoitohenkilökunnan mielialaa ja vähentävän työstressiä. Samalla se parantaa keskittymistä, lisää tehokkuutta ja innostusta ja tekee työnteosta järjestelmällisempää.

Musiikin kuuntelu osana leikkausprosessia parantaa potilastyytyväisyyttä. Musiikin kuuntelun ennen leikkaushoitoa on havaittu alentavan sykettä ja laskevan verenpainetta. Leikkaushoidon jälkeisen musiikin kuuntelun on todettu vähentävän ahdistuneisuutta, kipua ja kipulääkkeiden käyttöä. Lapsipotilaiden kohdalla musiikin hyötyjä on todennettu sekä leikkauksen että laajempien lääketieteellisten toimenpiteiden yhteydessä. Aikuisilla hyötyjä on havaittu esimerkiksi biopsiassa, sydämen katetroinnissa, urologisissa toimenpiteissä ja palovammojen hoidossa. Taide voi tukea kuntoutusta myös leikkaushoidon jälkeen. Esimerkiksi musiikin kuunteleminen fysioterapian aikana voi parantaa motorista toimintaa ja vähentää väsymystä ja räsytystä.

Musiikki voi auttaa keskosvauvojen elintoimintojen vahvistamisessa ja painon kasvattamisessa, joten sen nopeuttaa heidän kotiutumistaan sairaalasta.

Dementiaa sairastavan potilaan musiikin kuuntelu lyhentää sairaalassa viipymistä ja vähentää kaatumisia ja psykoosilääkkeiden käytön tarvetta. Hoitokodeissa taustamusiikki voi vähentää levottomuutta aterioiden aikana ja parantaa yhteistyötä peseytymisen aikana.

Kaunokirjallisuus

Kaunokirjallisuuden lukemisen todetaan ennaltaehkäisevän muistisairautta. Voimmeko päätellä jotain juuri kaunokirjallisuuden vaikutusmekanismeista miettimällä kaunokirjallisuuden ominaisuuksia taiteilajina? Kaunokirjallisuudessa on kuviteltuja henkilöitä, tapahtumia ja juonenkäänteitä. Näillä on kuitenkin suhde todellisuuteen. Kaunokirjallisuus pohjautuu mielikuvituksen käytölle. Kyetäkseen eläytymään fiktiiviseen maailmaan, ihmisellä tulee olla kyky uskoa tapahtumiin. Hän luo mielessään kokonaisen kuvitteellisen maailmaan, harjoittaa muistiaan henkilöiden nimien, persoonan ja tapahtumien suhteen. Hän puntaroi juonenkäänteitä. Eläytyminen tarkoittaa samaistumista henkilöihin. Se tarkoittaa todellisten tunteiden heräämistä, vaikka lukija tietää olevansa fiktion maailmassa. Kaunokirjallisuuden lukijat näyttävät kehittyvän empatiakyvyssään ja mielen ymmärtämisessä. He ovat kyvykkäämpiä kuvittelemaan toisten ihmisten näkökulmia.

Englannissa *The Reader*³⁶-organisaatio on tehnyt vuosia töitä jaetun lukemisen työskentelymuotojen kehittämiseksi. He kouluttavat fasilitaattoreita ohjaamaan ryhmiä, joissa luetaan ääneen ja keskustellaan tietynlaisen ohjaussapluunan avulla tekstistä ja omien kokemusten kytkeytymisestä siihen. Ääneen lukemisesta on löydetty useita myönteisiä vaikutuksia masentuneisuuden ja ahdistuksen helpottamiseksi. Jaetun lukemisen ryhmissä yhdistyy kolme tärkeätä vaikutusmekanismia: mahdollisuus hyötyä kaunokirjalliseen tekstiin eläytymisestä, ääneen lukemisen vaikutus ihmiseen ja tekstistä keskusteleminen toisten kanssa. Kaunokirjallisesta tekstistä keskusteleminen liikkuu fiktiivisten henkilöiden ja tarinan maailmassa, mutta siirtyy välillä osallistujien oman elämän muistoihin ja kokemuksiin. Kirjallisuusterapia puolestaan tarjoaa mielikuvien ja tarinoiden avulla mahdollisuuksia vaikeiden tunteiden ja ambivalenssin turvalliseen psykologiseen tutkimiseen.³⁷

Ihmiset, jotka lukevat kaunokirjallisuutta, näyttävät kehittyvän empatiakyvyssään ja mielen ymmärtämisessä. Kuva: Johanna Vuolasto

Luova kirjoittaminen

Luova kirjoittaminen on laaja-alainen termi, jonka sisään mahtuu monipuolisesti erilaisia kirjoittamisen lajeja ja harjoituksia. Luovan kirjoittamisen lähtökohtia ovat esimerkiksi runojen, proosan, näytelmien, päiväkirjan, aforismien tai jopa tietokirjoittamisen työskentelytavat. Erityisesti runoterapia on muodostunut käsitteeksi, josta on tehty tutkimuksia ja niissä havaittu erittäin myönteisiä vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin. Tutkimuksissa on todettu monien saaneen luovan kirjoittamisen kautta mahdollisuuden reflektoida oman elämäntilanteen tuntemuksia tai kirjoittaa näkyväksi aiemmin tapahtuneita traumaattisia kokemuksia. Vaikka kirjoittaminen on pääosin yksin tehtävää puuhaa, sen jakaminen esimerkiksi kirjoittajaryhmissä tuottaa ihmisille terveyttä edistäviä kokemuksia.³⁸

Olen opettanut luovaa kirjoittamista todella kauan, yli kaksikymmentä vuotta. Yhdessä ryhmässäni oli vaikeasti vammautunut nuori mies, joka osallistui ryhmään avustajansa kanssa. Hänen puheensa oli kohtuullisen selkeää, ja hän pystyi osallistumaan ryhmän työskentelyyn. Hänen motoriikkansa ja pyörätuolissa oleminen vaikeuttivat arjen toimintoja. Hän kirjoitti runoja ja kertoi, miten runojen kirjoittaminen on antanut koko hänen elämälleen merkityksellisyyttä. Runojen kirjoittamisen kautta hän oli tasavertainen muiden kanssa. Luulen, että hän opetti enemmän minua kuin minä häntä.

Luovan kirjoittamisen lähtökohtia ovat esimerkiksi runojen, proosan, näytelmien, päiväkirjan, aforismien tai jopa tietokirjoittamisen työskentelytavat. I Kissed a reflection 2017. Kuva: Pauliina Lapio

Runoutta kuvataan myös usein kielen korkeimmaksi abstraktion tasoksi, jossa ihmisen tietoisuuden käsittelykyky operoi mielikuvituksen ja eräänlaisten illuusioiden kautta. Koska rationaalinen tietoisuus ei pysty selittämään runoudesta kuin pienen osan, täytyy ihmisen runouteen perehtyessään ymmärtää metaforia ja vertauskuvia. On mahdollista, että tämä runoudelle tyypillinen piirre haastaa kognitiivisia valmiuksia yhdessä mielikuvituksen kanssa. Runouteen liittyy luovuuden teorian piirteitä, jotka korostavat ongelmanratkaisemisen taitoja. Runous muistuttaa meitä kätketyistä asioista. Esimerkiksi monet mielenterveyden ongelmista kärsivistä henkilöistä pystyvät luomaan runoja, vaikka eivät olisi muuten kykeneväisiä kommunikoimaan. Runous mahdollistaa kompleksisten prosessien tulemisen esiin. Esimerkiksi fyysiset vaivat, kuten unettomuus, päänsärky ja ahdistus voivat olla merkkejä käsittelemättömistä huolista. Runous voi auttaa ymmärtämään omia ajatuksia ja antamaan niille sanoja. Ihmisen mieli on saavuttamaton varasto ahdistavia muistoja ja ajatuksia, joihin ei ole aina pääsyä jokapäiväisessä elämässä.³⁹

Ohjatun katselun oletetaan herättävän samastumista, jolloin katsoja eläytyy elokuvan hahmoihin tai tapahtumiin sekä löytää vastaavuuksia elokuvan ja elämänsä välillä. Kuvassa Vincent van Goghin näyttely toteutettuna elokuvallisin keinoin Carrières de Lumières, Les Baux-de-Provence. Kuva: Johanna Vuolasto

Elokuva

Elokuva välineenä mahdollistaa elokuvan tekemisen ohjaajan johdolla tai elokuvan katseluun liittyvän työskentelyn. Esimerkiksi työhyvinvoinnin tutkimuksissa on nostettu esiin ohjattu elokuvan katsomisen (eng. guided viewing of film) menetelmä. Siinä katsotaan elokuvia tai elokuvien kohtauksia, joiden pohjalta käydään tavoitteellista keskustelua. Ohjatun katselun oletetaan herättävän: 1. Samastumista, jolloin katsoja eläytyy elokuvan hahmoihin tai tapahtumiin sekä löytää vastaavuuksia elokuvan ja elämänsä välillä. 2. Tunteiden heräämistä ja kokemista sekä niistä vapautumista. 3. Omien kokemusten reflektointia elokuvan pohjalta sekä oivallusten syntymistä. 4. Yleistämistä, kun katsojat hyödyntävät uusia oivalluksia ja käsityksiä käytännössä.⁴⁰

Tanssi on runouden kaltaista, jolloin ei voi koskaan olla varma merkityksistä sinä hetkenä, kun se tapahtuu, vaikka juuri se hetki on totuuden hetki ja merkityksenannon hetki. Teoksesta Kadonneet pojat. Kuva: Isto Turpeinen

Tanssi

Tanssi on taidetta, kulttuuria ja liikuntaa. Tanssi on runouden kaltaista, joten sen merkityksistä ei voi olla varma sen kokemisen hetkellä, vaikka juuri se hetki on totuuden hetki ja merkityksenannon hetki.⁴¹ Samalla se on kokonaisvaltaista, fyysistä toimintaa. Tanssin on tutkimustiedon mukaan todettu tukevan oppimista, fyysistä aktiivisuutta, kulttuurista osallisuutta ja valmiutta ilmaista itseään monipuolisesti.⁴²

*Minulle itselleni tanssi on eletyn kehoni
aika, paikka ja tila. Siinä toteutuvat
olemiseni pohdinta, fyysinen harjoitus
ja ajoittain tapahtunut kuntoutus.
Sosiaalisena toimintana tanssiin liittyy
sanaton liittyminen ja kosketus.*

Tanssiminen lievittää mielenterveyden oireita ja vaikuttaa lääkitykseen korjaamalla kehon ja mielen välistä suhdetta. Aivotutkimuksen⁴³ viimeisimmät tulokset korostavat tanssin kokonaisvaltaisista ja monipuolisista hyvinvointivaikutuksista, kun tanssia lähestytään hyvinvoinnin, itsetuntemuksen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen näkökulmista.

Perusopetuksessa "oppilaita ohjataan arvostamaan ja hallitsemaan omaa kehoaan ja käyttämään sitä tunteiden ja näkemysten, ajatusten ja ideoiden ilmaisemiseen."⁴⁴ Kehollisuus ja aistit ovat keskeinen osa perusopetusta ohjaavaa oppimiskäsitystä. Opetussuunnitelmaan integroitu tanssinopetus tukee luontevaa suhtautumista keholliseen ilmaisuun, vuorovaikutukseen ja esiintymiseen. Yhteisöllinen kehollinen ilmaisu ja toiminta riisuu oppilailta estoja, ennakkoluuloja ja pelkoja omaa kehollista ilmaisua ja esiintymistä kohtaan. Esiintyminen tulee mahdolliseksi, kun itseluottamus kehittyy, toisaalta esiintyminen kehittää itseluottamusta edelleen.⁴⁵ Laadukkaalla tanssinopetuksella on suuret mahdollisuudet tukea kouluviihtyvyyttä ja niin sanottujen keskeisten kyvykkyyksien (central capabilities) rakentumista.⁴⁶

Tanssiryhmiin osallistumisen on todettu olevan yhteydessä positiiviseen mielen hyvinvointiin.

Kuva: Isto Turpeinen

Kansainväliset tutkimukset vahvistavat käsitystä tanssin yhteydestä muun muassa sosiaalisen kognition ja empatiakyvyn kehitykseen. Nämä kyvyt ovat merkittäviä erityisesti kouluviihtyvyyden ja erilaisuuden hyväksymisen sekä kiusaamisen ehkäisemisen näkökulmista.⁴⁷ Ennaltaehkäisevä toiminta on myös taloudellisesti järkevämpää kuin nuoruusajan ongelmien ja syrjäytymisen korjaaminen.⁴⁸

Tanssia voidaan hyödyntää perusopetuksen ja terveydenhuollon palveluissa sekä ennaltaehkäisevänä ja toimintakykyä ylläpitävänä että hoitoa tukevana toimintana. Pitkäkestoisen tanssin katsomisen on todettu vaikuttavan kehollisena empatiana ja peilisolujen aktivoitumisena. Tanssiryhmiin osallistumisen on todettu olevan yhteydessä positiiviseen mielen hyvinvointiin.

Tanssin vaikutuksia on tutkittu muistisairauksien yhteydessä. Erityisesti on havaittu myönteinen vaikutus Parkinsonin tautia sairastavien parantuneeseen tasapainoon, toiminnalliseen liikuntakykyyn, motoriikkaan ja elämänlaatuun. Näiden lisäksi monet eri paritanssin lajit näyttävät vähentävät ahdistusta ja masennusta. Tanssi stimuloi ihmisiä emotionaalisesti, älyllisesti ja sosiaalisesti. Elämänlaatu ja sosiaaliset suhteet puolestaan ovat yhteydessä hyvänä koettuun mielenterveyteen.⁴⁹

Kuva: Pauliina Lapio

Pelitaiteen ja hyvinvoinnin mahdollisuuksia, läänintaiteilija Jaakko Kemppainen

Pelit ovat vanha, mutta vasta äskettäin tunnustettu taidemuoto. Pelitaiteessa kokijalla on aktiivinen rooli. Pelaajalla on osavastuu teoksen toteuttamisessa, eikä peliä tapahdu ilman pelaajan aktiivista toimintaa ja päätöksiä. Digitaaliset pelit ovat tehneet pelaamisesta valtavirran harrastuksen, mutta ne ovat vain osa pelaamisen laajaa kulttuuria ja pelien taiteellisia mahdollisuuksia.

Suurelle osalle pelitaiteen toimijoista hyvinvoinnin alueen kehittämismahdollisuudet ja osaamisen hyödyntäminen ovat käyttämättä. Kehittämistyön ajattelussa keskeistä on pelien ja pelaamisen itsessään aikaansaamat hyvinvointivaikutukset, jotka on ymmärrettävä laajempänä sovellusten alueena kuin treenaamista tai terapiaa varten erityisesti rakennetut hyötypelit.

HYVÄ
TIETÄÄ

Pelien käyttö ennaltaehkäisevässä toiminnassa ja hoitolaitoksissa on osa hyvinvointikeskustelua. Osallisuuden tunne yhteisöllisissä moninpeleissä voi vaikuttaa itsetuntoon ja sosiaaliseen elämään. Peleistä voi saada onnistumisen kokemuksia myös silloin, kun arkielämästä niitä ei löydy. Pelitaitteella on nähtävissä käyttömahdollisuuksia esim. vuodepotilaille. Pelit soveltuvat sellaisenaan ja niitä voidaan muunnella hoitoyhteisöille soveltuviksi.

Digitaalisten ruutumedioiden lisäksi videoprojisointi, liiketunnistimet ja erilaiset sensorit mahdollistavat tilallisten ja moniaistillisten pelikokemusten kehittämisen. Lautapelit esimerkiksi muistisairaille palauttavat mieleen lapsuuden pelihetket ja mahdollistavat välittömän pelaajien vuorovaikutuksen. Yhteisölliseen tarinankerrontaan pohjautuvat pöytäroolipelit vapauttavat pelaajat todellisuuden kahleista ja mahdollistavat vaikkapa hetkellisen todellisuuspaon ryöstelevien viikinkien rooliin. Larpit, eli eläytymiseen ja improvisointiin perustuvat live-roolipelit voivat antaa pelaajille hetkellisesti voimaa ja päätösvaltaa, joita heillä ei arkielämässä ole.

Harkittaessa pelien ja pelillisten elementtien käyttöä osana kulttuurihyvinvointia täytyy fasilitoijalla olla hyvä tieto ja ymmärrys siitä, millaisia teknologioita ja sisältöjä ollaan käyttämässä. Pelaamisen muotojen ja mahdollisuuksien kirjo on niin laaja, että edes pelien ammattilaiset eivät tunne kaikkia muotoja. Teknologioihin, fyysisiin, mentaalisiin ja sosiaalisiin ulottuvuuksiin liittyvät mahdollisuudet ja haasteet vaikuttavat eri ihmisiin eri tavoin, joten pelikokemuksen mahdollistajan täytyy tuntea pelaaja ja peli voidakseen arvioida pelikokemuksen sopivuutta kulloisellekin kohderyhmälle.

Virtuaalitodellisuudella saadaan aikaiseksi kehollisia ja tilallisia kokemuksia, jonka vuoksi tällaiset sisällöt eivät sovi kaikille. Kilpailu ei kiinnosta kaikkia. Pelissä häviäminen saattaa aiheuttaa aggressiivista käytöstä. Roolipelien vaatima eläytymiskyky ja uskallus heittäytyä tuntemattomaan tulee tunnistaa mahdollisissa pelaajissa ennen pelin alkua. Yhteisöllisissä peleissä jokainen pelaaja on vastuussa paitsi omasta, myös kanssapelaajien kokemuksesta. Jos eläytyminen rakoilee, se voi rikkoa toisten pelaajien pelikokemuksen.

Peleillä ja peleistä tutuilla elementeillä voidaan tarjota paitsi positiivisia kokemuksia, myös mahdollisuuksia käsitellä tosielämän ongelmia. Peleillä itsellään on vahvoja sosiaalisia ja henkisiä vaikutuksia, mutta myös hyötykäyttöön valjastettujen pelielementtien mahdollisuudet ovat valtavat. Teknologioiden ohella me voisimme miettiä myös sisältöjä, ihmisten kohtaamisia ja ennen kaikkea pelien merkityksiä niin pelaajille, tekijöille, kuin pelejä hyödyntäville organisaatioille.

Anu Pentikin Paratiisin kukkia Senaatintorilla Helsingin taiteidenyössä 2017. Kuva: Johanna Vuolasto

Värit ja sävyt yhdessä kohottavat mielialaa, rauhoittavat tai energisoivat.
Piirros: Kasper Mäki-Reinikka

Värit vaikuttavat kokonaisvaltaisesti

Väriin kätkeytyy suunnaton voima, joka voi vaikuttaa koko ihmisruumiiseen
(Wassily Kandinsky 1952/1981)⁵⁰

Väreihin liittyy paljon tunteita ja uskomuksia. Värit aistitaan näkemällä, ja jokaisella ihmisellä on yksilöllinen väriaistimus. Värit voivat vaikuttaa rosoisilta, pistäviltä, sileiltä tai samettisilta. Jokaisella värillä on lisäksi lämpimät ja kylmät sävynsä ja vaaleat ja tummat sävynsä. Keltaisuus liittyy lämpimyteen ja sinisyys kylmyyteen. Värien tutkituista vaikutuksista on Suomessa tehty kirjallisuuskatsaus.⁵¹ Tutkimuksien mukaan väreillä on vaikutusta potilaan psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin hoitoympäristössä. Värit vaikuttavat mielialaan, tunteisiin ja kehoon. Värin näkemiseen vaikuttaa se, miten keho ottaa vastaan silmiin tulevan valon ja kuinka aivolisäke siitä stimuloituu. Värin näkemiseen vaikuttavat lisäksi ihmisen ajatukset ja muistot tietyistä väreistä. Värit ja sävyt yhdessä kohottavat mielialaa, rauhoittavat tai energisoivat.

Jokaisella ihmisellä on yksilöllinen väriaistimus. Kuva: Pauliina Lapio

Hoitoympäristössä värin tuominen lämpiminä tai energisenä sävynä kohottaa mielialaa ja ilma-
piiriä. Näin väri edistää potilaan mukavuutta ja hyvinvointia. Värit luovat ympäristöönsä visuaalista
tunnelmaa. Värivalinnoilla ja värien voimakkuudella sekä sisustuksella on siis suuri merkitys viih-
tyvyyteen ja hyvinvointiin. Huoneen heikko tai epämääräinen värityys imee siellä olevista ihmisistä
tarmokkuutta ja energiaa.

Jokainen kokee värit oman henkilökohtaisen maailmankuvansa kautta. Esimerkiksi tietyn vaale-
anpunaisen sävyn käyttäminen aggressiivisuuden vähentämiseen on tutkittu tosiasia. Silti se ei
välttämättä toimi kaikilla yksilöllisten mieltymysten ja värien kokemisen takia. Trendikkääksi koettu
valkoinen lattia puolestaan saa iäkkäät ihmiset arastelemaan askeliaan, koska kokevat valkoisen
lattian liukkaana.

*Wassily Kandinskyllle valkoinen edustaa vaitiota, joka voi olla täynnä mahdollisuuksia. Mustaa hän
pitää lopullisena taukona, elämän päätöksenä. Punainen voi aiheuttaa liekin kaltaisen sielullisen
värähdyksen. Lämmin punainen vaikuttaa usein kiihottavasti, ja seurauksena saattaa olla tuskallinen
piina, sillä se saattaa assosioitua virtaavaan vereen.⁵²*

Värien vaikutukset⁵⁴

VALKOINEN nostaa verenpainetta, koska se yhdistetään valkoosuisiin hoitajiin ja lääkäreihin.

VIHREÄ on rauhoittava ja levollinen väri, jota suositaan leikkaussaleissa. Vihreän kerrotaan terävöittävän huomiokykyä, sitä voidaan hyödyntää terapeuttisissa ympäristöissä ja lääkärinvastaanotoilla. Vihreä koetaan luonnon parantavaksi väriksi. Lisäksi leikkauksalin henkilökunnan vaatteiden vihreä väri rauhoittaa potilasta. Useissa tutkimuksissa on todettu hoitoympäristön parantavan vaikutuksen liittyvän ennen kaikkea vihreyteen ja luontoelementteihin: vihreisiin kasveihin, kukkiin, rauhallisesti solisevaan veden ääneen tai metsänäkymään sairaalan tai hoitolaitoksen ikkunoista. Vihreä, esteettinen hoitoympäristö ei ainoastaan helpota potilaiden kokemaa stressiä, vaan tarjoaa myös potilaille ja omaisille keinon irtautua hetkeksi vakavan sairauden ja raskaiden hoitotoimenpiteiden aiheuttamasta stressistä, sekä mahdollisuuden saada muuta ajateltavaa. Henkilökunnalle vihreä ympäristö luo niin ikään pakopaikan hoitotyön kurinalaisuudesta, vaateista, raskaista työajoista tai työn henkisestä kuormittavuudesta.⁵³

PUNAINEN antaa energiaa, nopeuttaa pulssia ja motivoi. Sairaalaympäristössä punaista väriä tulisi käyttää harkiten, koska se ei ole levollinen väri.

HYVÄ
TIETÄÄ

VAALEANPUNAINEN piristää alakuloista mieltä, virkistää verenkiertoa ja lämmittää kehoa. Vähentää aggressiivisuutta.

KELTAINEN on piristävä, elävöittävä ja innoittava väri. Keltainen on sosiaalisuuden väri, se tuo iloa ja energiaa. Se herättää aistit ja tuo optimismia mielelle.

ORANSSI Virkistää ja tuo uutta eloa mielialaan. Oranssi vahvistaa terveyttä ja voimia. Oranssi tukee uuden oppimista ja muistia.

SININEN stimuloi älyä, parantaa keskittymiskykyä ja on rauhallisuuden väri. Sininen unettaa, rauhoittaa ja väsyttää mieltä sekä lihaksia. Sininen kuvastaa luottamusta, rauhaa ja tuo turvallisuuden tunnetta sekä kuvaa järjestystä. Tunteissa se herättää luottamusta, uskollisuutta ja yksinäisyyttä. Sinisen kanssa yhdessä tarvitaan jonkin lämpimän värin sävyä, jotta aistit heräisivät kunnolla.

VIOLETTI on henkisyuden ja viisauden väri. Violetti kuvastaa myös intohimon ja älyn sekä unen ja todellisuuden yhdistymistä. Violetti väri ilmaisee mystisyyttä ja se korostaa luovuutta ja herkkyyttä.

MUSTA imee kaiken värin itseensä, eikä näin heijasta mitään väriä. Musta on negatiivisuuden väri, se pelottaa ihmisiä ja liitetään tuntemattomaan.

Taidetoiminnan hyödyt eri sairauksissa

Kokosimme tähän lukuun WHO:n raportista tutkimustuloksia taiteen vaikutuksista ja mahdollisuuksista eri sairauksien hoidossa ja toimenpiteiden tukena. On selvää, että vaikutukset voivat olla eri ihmisillä erilaisia, mutta alla olevista on olemassa näyttöön perustuvaa tutkimusta. Näiden lisäksi taidetta on hyödynnetty monien eri sairauksien ja ongelmien hoidon tukena. Monissa tapauksissa on koettu myönteisiä vaikutuksia, mutta valitettavan vähän on tehty asianmukaista arviointia, seurantaa ja tutkimusta. Olkoon tämä tutkimuskoonti siis alkua taiteen mahdollisuuksien laajemmalle ymmärtämiselle ja käyttöönnotolle.

Taiteet voivat auttaa
myös käsittelemään surua
ja menetyksiä ja tarjota
ilmaisukeinoja surulle.
Essi Korvan teos Korva
galleriassa 2018.
Kuva: Pauliina Lapio

Taidetoiminnan hyötyjä eri sairauksissa⁵⁵

HAMMASKIRURGIA

Rauhoittava musiikki hammaskirurgisissa toimenpiteissä voi vähentää potilaiden ilmoitamaa ahdistusta, pelkoa, verenpainetta ja stressihormoneja. Virtuaalitodellisuuden mahdollistavat rentoutumismenetelmät voivat vähentää kipua ja ahdistusta sekä aikuisilla että lapsilla ja parantaa käyttäytymistä lasten hammaslääkärissä käynnin aikana.

KEUHKOSAIRAUDET

Laulamisella on todettu olevan monia hyviä vaikutuksia esimerkiksi keuhkosairauksista, kuten keuhkohtaumataudista kärsivillä. Tutkimuksissa on havaittu, että säännöllinen laulaminen voi parantaa kroonisista hengityssairauksista kärsivien ihmisten hengittämistä ja elämänlaatua.

NEUROLOGISET HÄIRIÖT

Taide voi tukea monin tavoin ihmisiä, joilla on neurologisia häiriöitä, kuten autismi, CP-oireyhtymä, aivohalvaus tai rappeuttavat neurologiset häiriöt. Aivohalvauksesta toipuvilla potilailla musiikin kuunteleminen voi tehostaa motoriikan säätelyä sekä nopeuttaa aivohalvauksen jälkeisen puhehäiriön ja kognitiivisten vaurioiden paranemista.

PARKINSONIN TAUTI

Tanssin on tutkimuksissa todettu parantavan esimerkiksi Parkinsonin tautia sairastavien motoriikkaa, kuten tasapainoa ja kävelyn sujuvuutta.

SAATTOHOITO

Taiteet voivat auttaa erilaisten oireiden, kuten hengenahdistuksen tai kivun hallinnassa sekä tukea vuorovaikutusta potilaiden, omaisten ja henkilökunnan välillä. Taiteet voivat auttaa myös käsittelemään surua ja menetyksiä ja tarjota ilmaisukeinoja surulle.

SOPEUTUMINEN TOIMENPITEISIIN

Tutkimuksissa on osoitettu taidetoiminnan ja taideterapian tukevan psykologista sopeutusta kirurgisiin toimenpiteisiin. Esimerkiksi digitaalisten taideinterventioiden on osoitettu parantavan mielenterveyttä ja palautumista potilailla, jotka odottavat laajamittaisia toimenpiteitä, kuten luuytimensiirtoja.

SYDÄNKUNTOUTUS:

Musiikin kuuntelu voi auttaa kävelemään pidempiä matkoja, tehostaa kuntoharjoittelua ja lisätä motivaatiota harjoitella useammin ja pidempään.

SYÖVÄN HOITO

Esimerkiksi taide-esitysten tuominen sairaaloihin sekä taidetoimintaan osallistuminen voi rentouttaa sekä vähentää ahdistusta, väsymystä, kipuja ja sivuvaikutuksia syöpähoitojen aikana. Tanssiminen, musiikin kuuntelu, kuvataide ja käsityöt voivat auttaa potilaita ja heidän omaisiaan. Musiikin kuuntelun on todettu lyhentävän myös syöpäpotilaan leikkauksen jälkeistä viipymää sairaalassa.

Outi Turpeinen maalasi muotokuvat työyhteisön jäsenistä. Kuva: Johanna Vuolasto

Taiteilijan
työ hyvin-
voinnin ja
terveyden
tukena

Kantoteos, Helena Ratinen 2015. Kuva: Pauliina Lapiro

Taiteilijan työ hyvinvoinnin ja terveyden tukena

Viime vuosina taiteen- ja kulttuurin vaikutuksista hyvinvoinnin ja terveyden tukena on julkaistu runsaasti arvokasta tietoa. Erilaisilla mittareilla tarkasteltuna taide ja kulttuuri tuottavat laaja-alaisesti toimintaa, merkityksiä ja kokemuksia, joilla tiedetään olevan myönteinen vaikutus ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen. Kulttuurihyvinvoinnin toteuttamisessa korostuu tavoitteellinen, monialainen ja pitkäjänteinen yhteistyö eri tahojen välillä. Keskeisesti tämä tarkoittaa taiteilijan ja tilaajan välistä yhteistyötä. Taiteilijan liikkuesssa työskentelemään uusiin toimintaympäristöihin, hänen tulee ymmärtää uudenlaisia periaatteita työnsä ehdoiksi. Myös taiteen tilaajan tulee perehtyä taiteellisen toiminnan merkityksiin ja ymmärtää sen potentiaalia. Kun yhteinen lähtökohta on selkeä, taiteen ammattilaisten kanssa tehtävä yhteistoiminta mahdollistaa eri alojen työntekijöille taiteen menetelmien käyttämisen työn ja ympäristön kehittämisessä. Tämä tulee ymmärtää myös osana lisääntyvää työhyvinvointia. Samoin lähtökohta mahdollistaa kulttuurihyvinvoinnin mahdollisuudet kaikille toimintaan osallistuville elämän tilanteesta riippumatta, kuten esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä pitkäaikaisina asiakkaina oleville ihmisille.

Taiteilijan ei tarvitse tietää asukkaiden tai asiakkaiden diagnooseja tai sairaskertomuksia, ellei niillä ole olennaista merkitystä taiteellisen työskentelyn kannalta. Työskentely lähtee hyvin usein toimintakyvystä ja mahdollisuuksista. Toimintapaikalla on oma erityislaatu, jolloin ymmärretään, millaisia reunaehtoja toiminnalla on. Vaitiolovelvollisuus sitoo myös taiteilijaa. Se voidaan kirjata työsopimukseen.⁵⁶

Heikki Kempaisen valokuvanäyttely Pertin valinnassa 2020. Kuva: Pauliina Lapio

Taidemenetelmiä voidaan hyödyntää laajasti vauvasta vanhuusikään saakka. Taiteilijat, taidepedagogit ja taidekasvattajat tuovat erilaisiin yhteisesti tuotettuihin palveluihin osaamistaan ja taiteen sisältöjä. Taideterapeutit⁵⁷ käyttävät taiteellisia menetelmiä yksilöllisten hoidon tai kuntoutuksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Sosiaali- ja terveysalan yksiköissä kulttuuri- ja taidetoimintaa ohjaavat ammattilaiset toteuttavat sisältöjä asiakkaiden arkeen. Ennakoivan kulttuuritoiminnan muodot tuottavat sosiaalista ja inhimillistä pääomaa, jonka merkitys on lapsen ja nuoren toimijuudessa ja syrjäytymisen estämisessä. Monet nykyiset taiteen ammattilaisten koulutukset sekä taideopettaja- ja ohjaajakoulutukset antavat valmiuksia hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen.⁵⁸

Kulttuurihyvinvoinnista puhuttaessa huomiota kannattaa kiinnittää siihen, suunnataanko taide-toiminta ennaltaehkäiseviin palveluihin vai hoidon ja kuntoutuksen tueksi. Talouden näkökulmasta ennaltaehkäisevä toiminta on tuottoisinta. Ennakoiva toiminta voidaan nähdä laaja-alaisena vaikuttavana taidekasvatuksena, taide- ja kulttuuriharrastuksena sekä näihin ohjaavana toimintana, kohdennettuna tai etsivänä kulttuurityönä. Marginalisoitumista, syrjäytymistä, yksinäisyyttä ja terveysuhkia ehkäisevää toimintaa ovat esimerkiksi taideharrastuksiin ohjaava neuvonta, kulttuurireseptit, kohdennettu kulttuurinen koulu- ja nuorisotyö sekä voimauttava, toimijuutta edesauttava yhteisötaidetoiminta esimerkiksi työllistämistoimien palveluissa. Ennakoiva kulttuuritoiminta kannattaa ohjata kaikenikäisille ihmisille sen myönteisten vaikutusten takia. Hyvät ja saavutettavat kulttuuripalvelut ylläpitävät ja tukevat hyvinvointia ja terveyttä.

Taidelähtöisen työskentelyn osalta käsittelemme seuraavaksi *ammattitaiteilijan osaamisen tunnistamista, eettisiä periaatteita ja laatua*.

Pekka Suomäki ja teos. Kuvat: Miia Pirinen

Ammattitaiteilijan osaamisen tunnistaminen

Suomalaisten taiteilijoiden koulutustaso on korkea. Pääosin taiteilijat valmistuvat Taideyliopistosta, Aalto-yliopistosta tai ammattikorkeakoulujen taideaineiden koulutusohjelmista. Näiden lisäksi taidekoulutusta annetaan eri taidejärjestöjen ylläpitämissä kouluissa ja vapaan sivistystyön toimijoiden koulutuksissa, kuten Kriittisessä korkeakoulussa. Viimeksi mainitut eivät sisällä tutkinto-oikeutta, mutta antavat opiskelijoille korkeatasoista koulutusta.

Monipuolinen taiteilijakoulutus valmentaa julkiseen toimintaan. Opinnot sisältävät kieli- ja viestintäopintoja, erilaisia työelämäntaitoja, harjoittelua ja opinnäytteen tekemistä. Monissa opiskeluväylissä on mahdollista erikoistua ja tehdä opintovalintoja, joista syntyy laaja-alaisia sisältökonaisuuksia. Opintojen aikana vahvistuvat yhteistyötaidot ja erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa toimiminen. Eri taidealojen koulutuksessa painottuvat sisällöltään erilaiset osaamisen alueet: siinä missä teatterialan ammattilaisia koulutetaan vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojen osaajaksi, voivat kuvataiteilijan koulutuksessa painottua esteettisen näkemisen ja ympäristön havaitsemisen taidot. Taidekoulutukseen liittyy joillakin opiskelijoilla myös pedagogisia opintoja, jotka vahvistavat toimintaa eri kohderyhmien kanssa.⁵⁹

Viime vuosina taiteilijoiden peruskoulutuksen rinnalle on tullut jatkokoulutusmahdollisuuksia esimerkiksi sotesektorilla toimimisen tueksi. Soveltavan taiteen koulutukset laajentavat taiteilijan kehittämis- ja menetelmäosaamista erilaisissa toimintaympäristöissä. Monet kulttuurihyvinvoinnin koulutusohjelmat ovat puolestaan avoinna myös sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille.

A photograph of a marble fragment, likely a torso from the Parthenon in Athens. The fragment shows the upper part of a female figure, with the head and neck missing. The most striking feature is the highly detailed and realistic carving of the folds of a garment, possibly a chiton or peplos. The folds are deep and layered, creating a sense of volume and texture. The marble is light-colored with some darker, weathered areas. The fragment is set against a background of large, light-colored stone blocks.

Filosofinen etiikka on ensisijaisesti käytännönläheistä ja pyrkii ohjaamaan ihmisiä erilaisissa yhteisöissä toimimisessa. Fragmentti Ateenan Parthenonin veistossarjasta, British Museum. Kuva: Johanna Vuolasto

Eettiset periaatteet

Ihmisten väliseen yhteistyöhön kuuluvat eettiset periaatteet. Nämä ovat olennaisia asioita, kun yhteistyömme on tärkeätä ja tavoitteellista. Eettisillä periaatteilla tarkoitetaan kreikankielen sanaan etiikka pohjautuvaa ajattelua toiminnan vakiintuneista tavoista, joita voidaan tarkastella oikean ja väärän näkökulmasta. Tämä filosofinen etiikka on ensisijaisesti käytännönläheistä, ja se pyrkii ohjaamaan ihmisiä erilaisissa yhteisöissä toimimisessa. On tärkeätä ymmärtää, miten toimimme toistemme kanssa yhteisöllisissä tilanteissa, kun joudumme kantamaan vastuuta tai vaikuttamme toiminnallamme toisiin ihmisiin.

Yleiset eettiset periaatteet, joita voi nimittää makroetiikaksi, mahdollistavat asianmukaisen ja kaikkia osapuolia kunnioittavan lähtökohdan. Eettisten periaatteiden tavoitteena on luoda toiminnan toteutumiselle sellaiset mahdollisuudet, että arvopohjien tai lähtökohtien eroavaisuudet eivät vaikuttaisi työn tavoitteiden saavuttamista. Nämä periaatteet pitävät sisällään ajatuksen oikeudenmukaisista ja rehellisistä toimintatavoista. Näihin kuuluvat laajasti katsottuna erilaiset ihmisoikeuslähtökohdat, työhön liittyvät ohjeistukset ja tutkimustiedon keräämistä ohjaavat ohjeet.⁶⁰ Mitä läheisemmin toiminta kohdistuu ihmisten yksityisyyden alueelle, esimerkiksi terveyteen, sen tarkemmin eettisten ohjeiden noudattamista pitäisi valvoa.⁶¹

Yleisiä eli makroetiikkaan liittyviä huomioita

- Toimintayhteisöön liittyvät lupamenettelyt
- Työvälineiden, tilojen ja materiaalien oikeanmukainen käyttö ja niistä huolehtiminen
- Häiriö- ja hätätilanteiden hallinta
- Vaitiolovelvollisuus
- Kuvauslupa ja muu toiminnan tallentamiseen liittyvä lupa
- Alaikäisiin liittyvät asiat
- Muihin erityisen herkästi haavoittuviin ihmisiin liittyvät asiat

Taiteen tekijän toimintaympäristöjen monimuotoisuus asettaa toiminnan eettiselle arvioinnille merkittävän roolin. Etukäteen toteutettu taiteellisen toiminnan eettinen arviointi on osa toimivaa yhteistyötä. Hyvän taiteellisen toiminnan käytäntö edellyttää dialogia ja yhteisymmärrystä osallisten kesken. Tämän lisäksi jälkikäteen tehty eettinen arviointi syventää osaamista ja toimintaympä-

Taiteen tekijän toimintaympäristöjen monimuotoisuus asettaa toiminnan eettiselle arvioinnille merkittävän roolin. Kuva: Tanja Eloranta

ristössä toimimista. Vapaus ilmaista, tulla nähdyksi ja kuulluksi ovat yhteisöllisen taidetoiminnan elementtejä, joiden toteutuminen on suhteessa toimintayhteisön eettiseen kokonaisuuteen.⁶²

Eettiset periaatteet koskevat taiteen tavoitteita, aikomuksia sekä taiteilijan työtapoja suunnitella ja toteuttaa toimintaa. Taide kohtaa ihmisiä ja ihmiset tekevät taidetta. Taide vaikuttaa. Taiteilijan tekijänä ja ohjaajana on vaikuttaja, jonka työstä seuraa muutosta. Eettisyys ohjaa toimintaa säädösten ja toimintaohjeiden välisessä vapaassa tilassa, jossa keinot ja ihmisyyys kohtaavat. Eettisyyden arviointiin kuuluu taiteilijan itsearviointi ja dialogi toimintayhteisössä sekä henkilökunnan että asiakkaiden kanssa. Eettisyyden piiriin kuuluu ymmärrys siitä, mihin ollaan ryhtymässä ja kenelle taiteelliset tuotokset kuuluvat.⁶³

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE korostaa asiakkaiden ihmisarvon ja perusoikeuksien kunnioittamista, asiakkaan etua toiminnan lähtökohtana, vuorovaikutuksen tärkeyttä asiakastyössä ja ammattilaisten kesken.⁶⁴ Lisäksi painotetaan toimijoiden vastuuta omasta osaamisestaan, päätöksistä ja hyvän toimintakulttuurin luomisesta. Neuvottelukunnan laatimat suositukset on tarkoitettu sosiaali- ja terveysalalle, mutta soveltuvat ohjeeksi myös muiden toimijoiden käyttöön.⁶⁵ Suositukset voidaan tiivistää seuraavasti:

ETENE:n laatimat eettiset suositukset

- Lähtökohtana ihmisarvon ja perusoikeuksien kunnioittaminen.
- Säädöspohja ja sen noudattaminen.
- Toimiminen vuorovaikutuksessa.
- Osapuolten edellytysten ja odotusten huomioon ottaminen.
- Työn vaatimuksena ammattitaidon ylläpitäminen.
- Edellytyksenä riittävät voimavarat toimintaan.
- Toimivat prosessit ja johtaminen.
- Tavoitteena potilaan ja asiakkaan edun toteutuminen.
- Toiminnan tuloksellisuuden arviointi.

HYVÄ
TIETÄÄ

Yleisten eettisten ohjeiden rinnalla huomiota tulisi kiinnittää erityisesti mikroetiikkaan. Sillä tarkoitetaan yksilölähtöistä etiikkaa, jossa huomio kiinnittyy arkipäivän eettisten päätösten tunnistamiseen. Ne eivät perustu tarkkoihin rationaalsiin argumentteihin tai laskelmointiin, vaan rakentuvat käynnissä oleviin suhteisiin ja dialogiin.⁶⁶

Mikroetiikan lähtökohtia kannattaa tarkastella ainakin kahdesta suunnasta. Ensimmäisenä on toimintaympäristöön liittyvät yksittäiset sopimukset ja käytännöt, joilla pyritään turvaamaan yksilön eettiset oikeudet. Toinen lähtökohta arkipäivän eettisten päätösten tunnistamisessa ovat yksittäiset tilanteet, joiden äärellä olemme. Professori Paul Komesaroff on todennut, että lääkärin ja potilaan kohdatessa eettisyys on aina läsnä. Tämän voi nähdä ulottuvan jokaiseen tilanteeseen, jossa kohtaamme toisen. Kun taiteilija työskentelee yhteisöissä, hän kohtaa arkipäivän tilanteissa osallistujat ja henkilökunnan. Seuraavat seikat on hyvä ottaa huomioon

- Perustuvatko yksittäiset päätökset laajempaan tietoon?
- Miten yksittäisiä ongelmatilanteita ratkaistaan?
- Toimitaanko johdonmukaisesti vai satunnaisesti?
- Tunnistetaanko haitallisesti vaikuttavia asenteita?
- Millaisella kielellä ja termeillä toisia puhutellaan?
- Tietämättömyyden tilanteessa rehellisesti toimiminen.
- Asioiden kysyminen ja ymmärtämisen varmistaminen.
- Oikeuksien ja vastuun erojen ymmärtäminen.
- Omien puuttuvien tietojen ja taitojen kehittäminen.

Eettiset periaatteet tulee huomioida ennen toiminnan aloitusta. Hyvä valmistautuminen edesauttaa toiminnan tuloksellisuutta, asiakkaiden näkyväksi ja kuulluksi tulemistä sekä aineistojen myöhempää käyttöä omaisten ja vanhempien kanssa. Toimivat lupakäytännöt mahdollistavat arviointi-, tutkimus- ja kehitystyön.⁶⁷

Tässä pohdimme taiteen ja taiteilijan osaamista ja taitoa: prosessien valmistelua, taiteellista toimintaa ja jälkityötä. Kuva: Pauliina Lapio

Vastuu työn laadusta

Toiminnan eettisyyden arvioiminen liittyy toiminnan laatuun ja ammattimaisuuteen. Laatukriteeri on kuvaus hoidon, palvelun tai toiminnan olennaisista ominaisuuksista. Se pyritään täsmentämään arvioitavaan muotoon. Vertaamalla tuloksia ennalta asetettuihin tavoitteisiin nähdään, onko tavoitteet saavutettu. Sosiaali- ja terveydenhuollon laatu pohjautuu lainsäädäntöön, esimerkiksi lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä lakiin potilaan asemasta ja oikeuksista.

Käsitteenä taiteen laatu on monitulkintainen. Tässä pohdimme tiiviisti taiteen ja taiteilijan osaamista ja taitoa: prosessien valmistelua, taiteellista toimintaa ja jälkityötä. Taiteilijat ovat ainutlaatuisuudessaan erilaisia. Taiteilijan ammattitaidon erityispiirre on juuri taidealan sisällön, työskentelyn ja estetiikan tuntemuksessa. Taidemaailman tuntemus on työskentelyn laadun pohja. Alan vaatimusten kautta laatua voidaan arvioida osaamisen, kokemuksen ja ammattitaidon lisäksi henkilön sopivuudella. Tällöin tarkastelemme mahdollisen koulutuksen sopivuuden ohella muun muassa sosiaalisia taitoja, motivaatiota ja sopeutumiskykyä.⁶⁸

Laadun arviointi on kokonaisuus, joka on yhteydessä suunnittelun, seurannan ja ohjauksen väli-
neistöön. Mitään yksiselitteistä taiteen laadun mittaria on vaikea nimetä. Laadun selvittäminen tuo yhteisölle ymmärryksen toimintansa arvosta. Tätä arvioidaan vertailukehittämällä (*benchmarking*) toisten yhteisöjen toimintaa. Tällöin taiteilijan oma tapa artikuloida työtään ja kertoa toteutuneista töistään on osa laadun arviointia. Tämä osaaminen kehittyy suhteessa yleisöön, vertaisiin ja omaan itseen. Taiteilijan ammattitaito ja kokemus sekä nähtävillä olevat teokset auttavat laadun arvioinnissa. Toimintayhteisön kannalta taiteellisen toiminnan laatukriteereissä voidaan arvioida itse taiteen lisäksi sosiaalisia ja pedagogisia ulottuvuuksia. Kokonaisnäkemykseen kuuluu myös prosesseista kertynyt tieto.⁶⁹

Asiaa voi kuvata myös niin, että taiteilijan osaaminen ja soveltuvuus näkyvät kyynä orientoitua ja perehtyä tehtävään. Ihmisten kanssa työskentelyssä syntyy välitila, jossa taiteilijalta odotetaan tilanteeseen liittyvää sensitiivisyyttä. Hyvä asiakaspalvelu on laatua. Etenevätkö asiat sovitusti ja jättääkö työ sellaisen jäljen, että palvelu voidaan toteuttaa uudelleen?

Laatu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) määritelmän mukaan

HYVÄ
TIETÄÄ

Hyvä sosiaali- ja terveydenhuollon laatu tarkoittaa sitä, että asiakas saa tarpeensa mukaista palvelua oikeaan aikaan ja oikeassa paikassa. Hyvä laatu on parhaaseen käytettävissä olevaan tietoon tai näyttöön perustuvaa palvelua, joka tuottaa kansalaisille hyvinvointia ja pyrkii terveyden ja hyvinvoinnin maksimointiin ja riskien minimointiin. Laatua on hyvä toiminta sille asetettujen vaatimusten ja siihen kohdistuvien odotusten mukaisesti annettujen taloudellisten voimavarojen asettamissa rajoissa.

Voimme pohtia, kuka on pätevä tekemään ja ohjaamaan taidetoimintaa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Taidetta tekee taiteen ammattilainen, ja asiakkaita hoitaa sosiaali- tai terveydenhuollon ammattilainen. Asiakaskokemuksen arviointi koko palveluprosessin ajalta on tärkeää. Se määrittää palvelua sekä ohjaa palvelun tarjoajaa perehtymään toimintaansa ja kehittämään sitä. Palvelu on oikean suuntaista ja -aikaista, kun asiakas on tyytyväinen ja elää merkityksellistä arkea.⁷⁰

Toimintayksikön arki on toiminnan perusta. Taiteilijan työskentely mahdollistaa arjen näkemisen toisin. Taiteellinen toiminta tuo yhteisön arkeen toimintamalleja kohtaamiseen, toiminnan aloittamiseen ja päättämiseen. Se tuo myös toiminnallisuutta sekä aistein koettua kauneutta.

Jälkityö on osa taiteellisen toiminnan laatua. Taiteilijan työn, vierailun tai työpajan jälkeen on hyvä arvioida kokonaisuus ja pohtia, miten taiteellinen toiminta voi jatkua. Laitoksissa ja yksiköissä, joissa on kokemusta taidelähtöisistä menetelmistä, henkilökunta käyttää tuloksia tai kokemusta oman työnsä tukena. Tällöin muutosta on tapahtunut toimintatavoissa sekä potilaan, asukkaan, oppilaan tai oman kollegan kohtaamisessa.⁷¹

Oman alan työpaikka

Kulttuurihyvinvoinnin parissa työskentelevä taiteilija kuuluu tavalla tai toisella työyhteisöön. Tällöin taiteilija toimii esimerkiksi kaupungin tai sosiaali- ja terveyshuollon järjestäjän työntekijänä. Työsuhde on joko toistaiseksi voimassa oleva tai pidemmälle ajanjaksolle, esimerkiksi 5-vuotiskaudeksi, solmittu. Työsuhteen solmimisen sijasta taiteilija voi työskennellä esimerkiksi osuuskunnassa tai muussa yhteisössä, josta käsin hoidetaan palkka-asiat. Nykyisin puhutaan myös tuotantoalustoista, joiden tarkoituksena on järjestellä taiteilijoiden työtehtäviä sopimussuhteessa julkisyhteisön kanssa.

Taiteilijoille sosiaali- ja terveyssektorin aktivoituminen taidetoiminnan suhteen tarkoittaa työmahdollisuuksien lisääntymistä. Asiakaskunta ulottuu ennaltaehkäisevän toiminnan parista kuntoutujiin. Alueelta toiselle tapahtuva liikkuminen on mahdollista. Taiteilijan oma taiteellinen koulutus riittää taiteellisen työn tekemiseen sellaisille tilaajille, joilla ei ole erityisiä vaatimuksia perehtyneisyydestä hoitotyöhön. Vaativimmissa asiakastilanteissa taiteilijalta odotetaan enemmän moniammatillista menetelmäosaamista. Esimerkiksi suljetuissa laitoksissa tapahtuvassa työskentelyssä osallisten elämäntilanteet otetaan huomioon jo taidetoimintaa valmisteltaessa.⁷²

Yhteisö voi tarvita taiteilijalta virkistyspalveluita, työhyvinvoinnin vahvistamista tai potilaiden kuntouttamisen edistämistä taiteen menetelmillä. Taiteilija on osa työparia, tiimiä ja työyhteisöä. Vastavuoroisessa työskentelyssä sekä työyhteisö että taiteilija saavat toisiltaan välineitä työssä kehittymiseen.

Oheiset polut auttavat taiteilijaa eteenpäin oman työnsä suunnittelussa:

- Suunnittele miten kerrot omasta taideammattilaisuudesta asiakkaalle.
- Valmistaudu hallitsemaan työhön liittyvät sopimuspaperit.
- Opettele tekemään hyviä tarjouksia, joissa työn sisältö, aika, tavoitteet ja talous ovat tasapainossa keskenään.
- Mieti miten työn tuloksia raportoidaan ja arvioidaan tilaajalle.
- Lunasta eettiset lupaukset työssäsi.⁷³

— HUOMIOI
NÄMÄ

Taiteilijoille sosiaali- ja terveyssektorin aktivoituminen taidetoiminnan suhteen tarkoittaa työmahdollisuuksien lisääntymistä. Kuva: Pauliina Lapio

Taiteilijoiden muuttunut työntiteetti ja työn sisällöt vaativat huomion kiinnittämistä myös työnohjaukseen. Kuva: Isto Turpeinen

Työnohjaus ammattilaisten tukena

Työnohjaajalla tarkoitetaan Suomen työnohjaajien liiton⁷⁴ mukaan koulutettua henkilöä, jolla on valmiudet auttaa ja tukea työntekijää ja/tai työyhteisöä työhön liittyvien kysymysten kanssa. Työnohjaus voi olla henkilökohtaista tai ryhmässä tapahtuvaa. Työnohjaajien koulutuksen mukaan työskentelytavat ovat erilaisia.⁷⁵ Taidekentän ammattilaisille ei yleensä ole tarjolla vakituista työnohjausta freelance-työsuhteiden takia. Taiteilijoiden muuttunut työidentiteetti ja työn sisällöt vaativat huomion kiinnittämistä myös työnohjaukseen.

Jokainen työtilanne koskettaa tekijäänsä. Taiteilijan työskennellessä esimerkiksi sosiaali- ja terveyssektorilla hänen työnsä sisältöön kuuluu runsaasti tilanteita, jotka vaativat erilaisia resursseja kuin itsenäisen taiteen tekeminen. Näitä tilanteita voi ilmetä esimerkiksi laitospäristössä työskennellessä, nuorten kanssa toimiessa tai vakavasti sairastuneiden lasten osastolla. Taide-esityksen tai työpajan tuominen esimerkiksi lastensuojeluun, vankilaan tai palvelukotiin voi tarkoittaa vihamielisen tai haluttoman yleisön kohtaamista. Lisäksi työhön saattaa liittyä sairaiden ja kuolevien ihmisten ja näiden omaisten kohtaamista. Taiteilijan on hyvä huomioida työnohjauksen tarve ja kiinnittää siihen huomiota jo työntekopaikan vaatimuksiin perehtyessään. Taiteilijan työn tuloksista, tarvittavasta tuesta ja tilaajan odotuksista on hyvä keskustella etukäteen.

Pia

Kuka järjestää taiteilijoiden työnohjauksen? Ne organisaatiot, joissa työnohjaus on normaali käytäntö, voisivat ottaa vierailevan taiteilijan mukaan sovituille ohjauskerroille. Näin taiteilija ja henkilökunta pääsisivät ohjatusti jakamaan kokemuksia toiminnasta ja kuulemaan toisiaan.

Tavoittelimme laadukasta työskentelytapaa nuorten aikuisten mielen hyvinvoinnin tukemiseksi, kertovat Sanni Sihvola ja Ursula Hallas.

Työparimalli – kolme tarinaa

Työparimalli on yksi kiinnostavista tavoista työskennellä taidelähtöisesti. Työparimallin perusideana on kehittää ja toteuttaa sellaista työskentelyä, jossa molemmat voivat tukea ja täydentää toistensa osaamista tai vahvistaa toimintaympäristön tarvitsemia vaatimuksia. Taiteilijat voivat työskennellä työparina keskenään tai jonkin muun ammattialan edustajan kanssa. Toinen voi olla esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhoitoalan ammattilainen kuten psykologi, sairaanhoitaja, sosionomi tai lääkäri. Parina voi olla myös muu kulttuurikentän toimija, kulttuurituottaja, yhteisöpedagogi, nuoriso-ohjaaja tai opettaja.

Työparimallin kustannukset tuntuvat korkeammilta kuin yhden taiteilijan palkkaaminen. Mikäli taiteilija saa työparikseen toimintaympäristössä työskentelevän henkilön, kustannukset jakaantuvat toisin kuin palkatessa kaksi ulkopuolista taiteilijaa. Tilanteet, tavoitteet ja toimintaan osallistujat ohjaavat päätöksen tekemistä työparimallista. Työparimallin vaikutuksista esimerkiksi ammatillisen osaamisen syventämiseen on hyviä kokemuksia.

Seuraavassa esittelemme kolmen erilaisen työparin työskentelyä heidän itsensä kertomana. Työn esittelyä jäsennetään viiden kysymyksen kautta.

1. TARINA

OMAKUVA N.Y.T.⁷⁶ Ryhmämallin kehittäjä Ursula Hallas ja Sanni Sihvola

Ursula Hallas on esitystaiteilija (TeM). Hänellä on teatteripedagogi-, teatteri-ilmaisun ohjaaja-, sosionomi-, mielenterveyshoitaja-, ryhmäpsykoterapeutti/kouluttaja- ja työnohjaaja -koulutukset. Hallaksen ydinosaaminen liittyy taide- ja hyvinvointialojen yhteistoimintaan, monialaisuuteen sekä ryhmäprosessien syvälliseen tuntemukseen.

Sanni Sihvola on koreografi, tanssipedagogi (TansM.), yhteisötaiteilija ja pian sosionomi AMK. Hän on erikoistunut kehittämisen- ja asiantuntijatyöhön sosiaali- ja terveysalojen toimintaympäristöissä. Hänen ydinosaamistaan on verkostomainen työtapana, sekä kehollisuuden ja monitaiteisten menetelmien räätälöinti eri toimintaympäristöjen ja kohderyhmien tarpeisiin.

1. Mitä vaikutuksia toiminnallanne tavoitellaan? Mitä tilaaja saa teidän työtavastanne?

Alunperin FinFami Uusimaa ry:n MiMi -hankkeessa (2012-2018) oli tarkoituksenaan kehittää nuorten ennaltaehkäisevää mielenterveystyötä taiteen keinoin. Hyvin varhain huomasimme, että olimme kehittämässä myös työparityöskentelyä sote- ja taidealan ammattilaisten välille. Syntyi Omakuva N.Y.T. -ryhmämalli, johon liitimme taiteen menetelmien rinnalle laajaan tutkimusnäyttöön perustuvan, ja siten erityisesti sosiaali- ja terveysalojen tavoitteisiin sopivan mentalisaatiota⁷⁷ tukevan työotteen. Ryhmämallia on toteutettu osana opiskeluterveydenhuoltoa, lähihoitajaopintoja, kohdennettua nuorisotyötä sekä eri järjestöjen vertaisryhmätoimintaa. Uskomme, että ryhmä tarjoaa laadukkaan ja ajankohtaisen työskentelytavan, joka vastaa mielen hyvinvointia koskeviin tarpeisiin ja kysymyksiin nuorten matalan kynnyksen palveluissa.

2. Kuvailla omaa työtapaanne? Eli mitä konkreettisesti tapahtuu?

Ryhmäprosessi sisältää kymmenen viikoittaista ryhmäkertaa, jotka voi toteuttaa myös intensiivijaksoina. Ennen ryhmän alkua taiteilijasta ja toteutustahoa edustavasta sosiaali- tai terveysalan ammattilaisesta muodostuva työpari tapaa ryhmäläiset yksilöllisesti. Nuoret tutkivat prosessissa monitaiteisin (tanssi, draama, runous, kuvataide) keinoin suhdetta omaan elämäntarinaansa, kehoon, tunteisiin ja toisiin ihmisiin. Työskentely mahdollistaa erilaiset identiteettiin ja omaan hyvinvointiin liittyvät taiteelliset kokeilut. Mentalisaatioon perustuva yhteinen reflektointi auttaa sanallistamaan ja rikastamaan kokemuksen tulkintoja. Usein esiin nousee myös kipeitä kokemuksia. Mentalisaatio suoja ja antaa työkaluja vaikeiden tunteiden kohtaamiseen sekä ryhmäläisille että ohjaajille.

Ohjaajatyöparin oma mentalisaatio vaikuttaa siten keskeisesti ryhmän kykyyn reflektoida esiin nousevia teemoja. Ulkopuolinen mentorointi pitää yllä työparien välistä mentalisaatiota ja kykyä yhteistyöhön. Mentorointi toteutuu usein samoin keinoin kuin ryhmätoiminta: tutkimalla tunteita, aistimuksia, kokemuksia ja ajatuksia taiteen keinoin. Mentorointi toteutetaan ryhmäprosessin alussa, keskivaiheilla ja lopussa.

3. Kenelle työskentely on suunnattu?

Millainen kohderyhmä teidän työparimalliin sopii parhaiten?

Malli on alun perin suunnattu nuorille aikuisille (17-29 v), joiden perheessä tai läheisellä on mielen-terveysongelmia. Läheisen mielen terveyden haasteet vaikuttavat usein nuoren omaan jaksamiseen ja estävät jossain määrin itsenäistymisprosessia. Malli sopii kuitenkin kaikille mielen hyvinvoinnin ja identiteetin kysymysten pohdintaan. Se ei edellytä kokemusta taiteesta, kiinnostus taiteen kautta työskentelyyn riittää. Nuorten aikuisten lisäksi kohderyhmänä ovat sosiaali-, terveys-, kasvatusta- ja taidealojen ammattilaiset. Koulutamme heitä mentalisaatioon ja taiteeseen perustuvaan ryhmän ohjaajuuteen. Ryhmän ohjaaminen sopii sellaisille ammattilaisille, jotka haluavat myös itse kehittyä kyyvyssään reflektoida ja asettua tutkivaan ja ei-tietävään positioon.

4. Millaisia vaikutuksia ja tuloksia huomasitte?

Vaikutuksista ja tuloksista puhuttaessa olemme alkaneet yhä enemmän puhua laadukkuudesta ja pitkäjänteisestä kehittämisestä, joka jatkuu edelleen. Vaikutukset näkyvät pitkän ajan kuluessa, mutta työ tuntuu mielekkäältä.

Palautteet ovat olleet voittopuolisesti myönteisiä. Ryhmään osallistuminen on tuonut monille ensimmäistä kertaa kosketuksen omaan luovuuteen. Ryhmä on myös tarjonnut lohtua, vertaisuutta ja tilaa vaikeille tunteille. Mallille on kehitetty YAMK-opinnäytetyönä Omakuva-arviointimalli (Tarpila, Jenni 2020. Omakuva-arviointimalli: Taideperustaisen kasvuryhmän vaikutukset näkyviin – [arviointimallin kehitystyö](#)), jossa arvioidaan kuutta eri osa-aluetta: omien sekä toisten ihmisten ajatusten, tunteiden ja toiminnan tarkastelukykyä, suhdetta taiteeseen ja luovuuteen, sekä suhdetta itseilmaisuun, tunteiden säätelyyn ja toiveikkuuteen. Arviointimallin testiryhmissä havaittiin, että ryhmä on vaikuttanut osallistujien kokemuksissa myönteisesti kaikkiin näihin osa-alueisiin.

5. Mitkä ovat työparityöskentelyn keskeiset voimavarat / haasteet?

Eri aloja edustavien ammattilaisten työparityöskentely on voimavara, joka tuo ryhmään parhaimmillaan tietoa, moniäänisyyttä ja erilaisia samaistumisen ja eroavuuden kohteita. Työpariksi kasvaminen on prosessi, joka edellyttää useita yhdessä ohjattuja ryhmiä, jotta turvallinen ja luottamuksellinen yhteisohjaaminen voi rakentua. Työparilla on (ainakin) kaksi erilaista tapaa tehdä työtä. Taiteilijalla on kyky luottaa taiteen myönteiseen outouteen ja kyky tarttua spontaanisti prosessissa tarjoutuviin luoviin ratkaisuihin. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisella on kyky havainnoida esimerkiksi mielenterveyteen tai toimintakykyyn liittyviä pulmia ja tuoda psykoedukaatiota ryhmään.

Työparien erilaiset koulutustaustat ja toimintaympäristöt, joissa he työskentelevät ammattilaisina, luovat toisistaan poikkeavaa puhuntaa. Käsitteitä käytetään erilaisilla sisällöillä, tai näkökulmat ovat hyvinkin poikkeavia, vaikka työskentelyn tavoitteet saattaisivat olla yhtenevät. Yhdessä sovitut ja auki puhutut tavoitteet selventävät ryhmän toimintaa; kysymyksessä ei ole terapiaa tai hoidollinen ryhmä, vaikka terapeutisuus on ryhmissä läsnä.

Uudenlainen työote, taiteen moninaisuus sekä valtava tarve auttaa yhä huonommin voivia nuoria on kuitenkin ohjaajalle haastava paketti. Työparin välille voi nousta kilpailua, kateutta ja erilaisia valtataisteluita. Työparin välinen suhde vaikuttaa ryhmään tuoden turvaa tai turvattomuutta. Saako työpari olla sellainen kuin on? Voiko ikävistä tunteista ja ajatuksista puhua?

Nämä asiat voivat nousta esiin ryhmän aikana, mutta ne värittävät myös pidempiä kulttuurihyvinvointialan prosesseja yli sektorirajojen.

Acoustic Body -menetelmä auttaa käsittelemään vaikeita elämäntilanteita, tunteiden ja suhteiden vajeita, joita ei voi tavoittaa ainoastaan sanojen kautta. Kuvassa Catarina Brazão ja Markus Pesonen

2. TARINA

The Acoustic Body -työtavan kehittäjät Markus Pesonen ja Catarina Brazão

Työpari Markus Pesonen ja Catarina Brazão ovat kehittäneet yhdessä Acoustic Body -työskentelyn.

Catarina Brazão on yksilöllisten ja ryhmäprosessien fasilitoija, somaattinen kouluttaja ja oppimisen suunnittelija. Hänellä on tutkinto sosiaalityöstä mielenterveyden alalta ja hän on opiskellut ja harjoittanut vuosien ajan psykologiaa, fyysistä teatteria, sukupuolen tutkimusta ja traumatyötä.

Markus Pesonen on säveltäjä, multimediatäiteilijä ja äänisuunnittelija. Hänellä on musiikin maisterin tutkinto, säveltäjän diplomi Rytmissen musiikin konservatoriosta Kööpenhaminassa sekä pitkä kokemus performansitaiteen, teatterin, tanssin, elokuvien ja henkilökohtaisen kehityksen parissa.⁷⁸

1. Mitä vaikutuksia toiminnallanne tavoitellaan?

Mitä tilaaja saa teidän työskentelytavastanne?

Acoustic Body -lähestymistapa opettaa, kuinka voimme kuunnella sisintämme ja tulla tietoisiksi fyysisestä, emotionaalisesta ja ymmärtävästä kehostamme. Tämä auttaa käsittelemään vaikeita elämäntilanteita, tunteiden ja suhteiden vajeita, jota ei voi tavoittaa ainoastaan sanojen kautta. Työskentelyssä käytetään äänimatkoja ja psykosomaattisia rentoutusharjoituksia ennaltaehkäisevänä ja terapeuttisena työkaluna kehon, mielen ja tunteiden yhteyden vahvistamisessa. Tämä auttaa rakentamaan uutta tapaa työstää tiedostamattoman käyttäytymisen vaikutuksista peilaamalla sisäisiä ristiriitauksiamme.

Tässä prosessissa äänimatkat ja psykosomaattiset rentoutusharjoitukset toimivat eräänlaisena keskustelukumppanina. Ne herättävät tunteita ja fyysisiä reaktioita sekä mahdollistavat sisäisen maailman tutkimisen. Harjoituksilla voi olla voimakas vaikutus: ne voivat avata psyyken ja opastaa kohti sisimpiä kokemuksiamme ja tunteitamme. Tämä voi johtaa tunteiden vapautumiseen, oivalluksiin ja luovuuden virittymiseen sekä henkisiin impulsseihin.

Tämän lähestymisen tekee ainutlaatuiseksi äänen, somatiikan, neurotieteen, akustisen ekologian, psykologian ja teknologian yhdistämisen sekä tutkimuksen että käytännön tasolla.

2. Kuvailkaa omaa työtapaanne?

Eli mitä konkreettisesti tapahtuu?

Vaikka Acoustic Body -lähestymistapa perustuu vankkaan, yli neljän vuoden ajan kehitettyyn ja jatkuvasti kehittyvään runkoon, sen lähtökohtana on epälineaarisuus, dynaamisuus ja vahva sitoutuminen improvisoidun taiteen lähtökohtiin ja käytäntöihin. Acoustic Body kokoaa taiteellisia, somaattisia ja toisinaan luontolähtöisiä elementtejä sekä yhdistelee kokemuksellisen oppimisen tekniikoita kasvattaakseen ihmisten mahdollisuuksia kuunnella ja kiinnittää huomiota asioihin. Tätä kautta se tukee oppimista ja positiivista muutosta.

Työskentelysessiot räätälöidään aina tilanteen mukaan, ja ne voivat olla henkilökohtaisia tai ryhmässä tapahtuvia. Suunnittelemme sessiot niin, että ne tukisivat kuhunkin sessioon osallistuvia laajentamaan itseilmaisua ja mielikuvitustaan.

Esimerkki lyhyestä 2–3 tunnin sessiosta:

Jokaisen ryhmän aluksi esittelemme itsemme ja kerromme työskentelytavasta sekä harjoituksen kulusta. Alkupuheen jälkeen Catarina ohjaa osallistujat herättelemään kehojaan. Tämä auttaa mielen rauhoittamisessa ja kohdistaa huomiota sisäänpäin. Tämän jälkeen osallistujia pyydetään asettumaan makuulle, ja Markuksen säveltämä äänimatka alkaa. Äänimatkan päättyessä osallistujia kutsutaan avaamaan silmänsä, tulemaan takaisin tilanteeseen ja siirtymään jakamaan kokemuksia harjoituksesta. Tätä kautta voidaan syventää ymmärrystä esille nousseista havainnoista (mielikuvisa, muistoista, kekokokemuksista, selvistä aistikokemuksista, voimakkaista tunteista ja yllättävistä oivalluksista) sekä myös kehon, aivojen ja hermoston tieteellisistä havainnoista.

3. Kenelle työskentely on suunnattu?

Millainen kohderyhmä teidän työmalliin sopii parhaiten?

The Acoustic Body -lähestymistapa sopii sekä henkilökohtaiseen että organisaation kehitykseen ja erityisesti muutosprosessien tueksi. Siitä on saanut hyötyä erityisesti ihmiset, jotka hakevat apua:

- Stressiin ja loppuun palamiseen.
- Ahdistukseen, masennukseen, suruun ja menetykseen.
- Menneisyyden kipeisiin muistoihin, jotka vaativat ratkaisua.
- Traumaan.
- Luovuuden lukkoihin.
- Krooniseen kipuun.

4. Millaisia vaikutuksia ja tuloksia havaitte?

Ihmiset, jotka ovat osallistuneet ryhmäsessioihin ovat raportoineet seuraavia vaikutuksia:

- Fyysinen rentoutuminen ja mielen selkiytyminen.
- Syventynyt kehotietoisuus.
- Stressin ja kivun helpottuminen.
- Itsensä ymmärtäminen.
- Syventynyt nykyhetken aistiminen ja tietoisuus.
- Tunne-elämän parantuminen ja ymmärtäminen.
- Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen.
- Lisääntynyt tietoisuus ympäristöstä.

Ihmiset, jotka ovat osallistuneet useampaan kuin yhteen ryhmäsessioon raportoivat vaikutuksia:

- Lisääntynyt kyky hallita impulsseja.
- Vahvistuneet sosiaalisen kuuntelemisen taidot.
- Lisääntynyt kyky kiinnittyä sosiaaliseen toimintaan.
- Keskittymiskyvyn ja intuitiivisten kykyjen vahvistuminen.

5. Mitkä ovat työparityöskentelyn keskeiset voimavarat / haasteet?

Täytyy uskaltaa astua ammatillisen mukavuusalueensa ulkopuolelle ja hyväksyä yhteistyön vaiheittainen luonne. Vie yleensä jonkin aikaa liittää ajatukset yhteen ja kehittää prosesseja, jotka ovat turvallisia testattaviksi.

Kun molemmat hahmottavat, miten he voivat osallistua prosessiin parhaalla tavalla, syntyy dynaaminen flow – se yhdistää osaamisen ja molempien lähtökohdat, mutta samalla syntyy myös jotain uutta ja ainutlaatuista, joka ylittää yksilölliset taustat.

Uskomme, että yhdistämällä osaamista toisten alueiden kanssa, ihminen kuuntelee enemmän ja pyrkii ymmärtämään asioita, joihin ei tavallisesti kiinnitä huomiota. Tämä tukee henkilökohtaista tutkiskelua ja voi ohjata sellaiseen ammatillisten rajojen avautumiseen, joka voi olla ihmisen rajoitteena tutkia ja toimia.

Opettajien kollaboraatio lähti liikkeelle suunnittelulla.

3. TARINA

Tanssi-interventio kouluun: Tiina X⁷⁹ ja Isto Turpeinen

Työpari Tiina X ja Isto Turpeinen kertovat yhteistyöstään koulukontekstissa tapahtuneesta taide-toiminnasta ja sen herättämistä kokemuksista. Tiina X on erityisluokan opettaja. Isto Turpeinen tanssipedagogi ja tutkija ja yksi tämän käsikirjan kirjoittajista.

1. Mitä vaikutuksia toiminnallanne tavoitellaan?

Mitä tilaaja saa teidän työtavastanne?

Tavoitteenamme oli tutkia, miten nykytanssia voidaan hyödyntää erilaisuuden ja monimuotoisuuden tiedostamiselle ja hyväksymiselle peruskoulun ala-asteella alkuopetuksen ryhmissä kiinnittämällä huomiota erilaisiin kykyihin ja sosiaaliseen sukupuoleen (gender). Koulukontekstissa taiteellisella työskentelyllä pyritään tukemaan oppilaan itsetuntemusta ja itsearvostusta. Toteutimme tämän riippumatta oppilaan identiteetistä tai mahdollisesta erityisen tuen tarpeesta. Lyhyesti ilmaistuna koulussa tanssittiin ja tanssi oli osa koulupäivää. Itsetuntoa ja itsetuntemusta tuettiin tanssin ja ilmaisevan liikunnan avulla.

Kollegani erityisluokanopettaja Tiinan mukaan kyseessä oli perusliikuntataitojen kehittäminen, joka on todella tarpeellista nykypäivän lapsilla. Osa ei osaa edes kävellä, vaan varvastaa vielä 1. ja 2. luokilla. Tanssinopettajana huomioin saman juoksemisen kohdalla. Näyttää siltä, että koulun aloittavista osa ei osaa juosta.

Tiinan mukaan perusrytmin ja perusliiketaitojen kehittäminen vaikuttaa positiivisesti oppimiseen. Perusrytmi on jatkuvaa ja tasaista. Sen hahmottaminen ei ole itsestään selvää varsinkaan erityisen tuen lapsilla. Tiina korostaa, että perusrytmin vaikutus matematiikkaan ja kielen oppimiseen (suurin osa hänen luokastaan oli S2-oppilaita) on merkittävä. Luokalla oli huomattava määrä muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvia.

Tanssin työpajojen ajankohtana oli syyslukukauden alkupuoli. Tällöin yhtenä osana oli ryhmäytyminen.

2. Kuvailkaa omaa työtapaanne? Eli mitä konkreettisesti tapahtuu?

Kouluun kohdistuvassa interventiossa käyttämälläni raakalautatyötavalla⁸⁰ toteutetuista tanssiosuoksista nauttivat kahden luokan oppilaat yhdessä. Luokanopettajat olivat läsnä havainnoitsijoina. He kirjasivat havaintojaan ja kokemuksiaan havaintopäiväkirjoihin. Korostan tässä opettajien yhteistoiminnan konkreettisia vaikutuksia ja pohdin sitä, mitä havainnoista voisi laajemmassa mittakaavassa seurata.

Yhteistyö tapahtui kolmessa osassa. Ensin keväällä tapasimme luokanopettajan työpaikalla useaan otteeseen keskustellen interventioista, tanssista, oppilaista ja käytännön järjestelyistä. Vaihdoimme ajatuksia työstämme ja perehdyimme toistemme pedagogiseen näkemykseen. Intervention aikana toteutin osallistuvan seurannan ja Tiinan observoi työpajoja. Tämän kaiken jälkeen pohdimme toimintaa ja teimme muistiot. Loppuhaastattelut ja havaintopäiväkirjat täydensivät koetun onnistumista.

Minä saavuin tanssinopettajana syksyllä kouluun, ja minut otettiin vastaan tasavertaisena kollegana. Minut esiteltiin luokalle: "Tässä on opettaja-Isto." Vietin yhden kokonaisen viikon oppilaiden kanssa ennen varsinaisten tanssipajojen alkua. Tartuin tilanteeseen, jos tarvittiin apua. Valvoin oppilaiden työtä, jos luokanopettaja keskittyi erityisesti yhteen oppilaaseen pidemmäksi aikaa. Kuvasin observointiviikkoa näin:

Olin mukana luokassa, pihalla, käytävillä siirtymissä, ruokalassa, liikuntasalin ja uimahallin pukuhuoneessa. Seurasin uimahallissa tuntia altaan reunalta. Pidin päiväkirjaa. Keskustelimme erityisluokanopettaja Tiinan kanssa oppilaiden olemisesta ja ainutlaatuisuudesta. Tämä opettaja-Istona oleminen on eräänlaista neuvottelevaa ja osallistuvaa orientaatiota, perehtymistä kouluun ja oppijoihin ennen varsinaisen tanssi-intervention alkua. Olin työskennellyt koulussa noin 10 vuotta aikaisemmin. Koulu ei ollut sama, jossa aikaisemmin olin opettanut ja viettänyt aikaa opettajien kanssa.

Tanssipajojen aikana katseen ja toiminnan painopisteet vaihtuivat. Luokanopettajat seurasivat tunteja ja kirjoittivat havaintojaan päiväkirjaan. Vietin koulussa oppilaiden ja opettajien kanssa aikaa ennen tanssipajoja ja niiden jälkeen. Tiina kiinnitti huomiota oppilaisiinsa, kun työskentelin heidän kanssaan. Hän kuvaa toimintaa ja kollegoiden välistä luottamusta:

Uuden ihmisen saapuminen luokkaan saa aikaan liikehdintää. Nämä ovat aina hyviä hetkiä tutustua uudelleen omiin oppilaisiin. Kun tulokasta testataan ja koetellaan, normaalissa kouluarjessa olevat lapsen piirteet siirtyvät sivuun hetkeksi. Lapset hyväksyivät Iston melko pian. Oli hyvä, että Istolla oli aikaa ja halua tulla luokkaan ja tutustua sekä lapsiin että luokan toimintatapaan. Hän myös antoi lasten testata itseään kuitenkin osoittaen, että hän on aikuinen.

Ammatillinen luottamus syntyi nopeasti avoimen keskustelun, havaintojen jakamisen ja ajan kautta. Olen aika tarkka (lue: tiukka ja ehkä hiukan mustasukkainenkin) siitä, mitä minun oppilaideni kanssa tehdään. Tämän tekemisen pitää tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Tämä yhteistyö oli ehdottomasti lapsia hyödyttävää.

Isto oli myös erittäin tervetullut käsi- ja silmäpari luokan arkeen. Hänen läsnäolonsa teki monen mutkan ja tilanteen helpommaksi. Tärkeää oli se, että lapset ja minä luotimme häneen.

Vaikka minulla oli jo kokemusta erilaisista työskentelymalleista, ja ajatus yhteisopettajuudesta oli nouseva trendi opetusmaailmassa, tämä oli silmiä avaava positiivinen kokemus siitä, kuinka paljon toisen opetusta havainnoimalla voi nähdä ja saada tietoa omista oppilaista. Sitä kautta voi nähdä heijastuksen siitä, miten oma opetus heijastuu lasten toiminnassa. Samoin toisen opetuksesta saa hyviä ja erilaisia vinkkejä omaan opetukseen ja työskentelyyn. Työparityöskentely kannusti yhteisopettajuuden ja samanaikaisopettajuuden kehittämiseen omassa työssä.

Oppilaiden havainnointi nähtiin erittäin tärkeänä asiana. Samoin se, että samalla saa vinkkejä erilaisista työtapoista. Taidepedagogisen työtavan ja peruskoulun arjen toiminta kietoutuivat ajoittain toisiinsa. Puhetapoja ja käsitteitä vaihdettiin ja otettiin käytäntöön. Tiina piti taidepedagogiikan kokonaisvaltaista lähestymis- ja työtapaa merkittävänä lapsille. Hänen mukaansa merkitys tulee oppilaalle kokemuksesta, että hän on tärkeä.

3. Kenelle työskentely on suunnattu?

Millainen kohderyhmä teidän työmalliin sopii parhaiten?

Peruskoulun alkuopetuksen oppilaille. Tällä kertaa olivat yksi alakoulun 1. luokka ja yksi alakoulun 1.–2. luokka, jonka oppilaat olivat erityistä tukea tarvitsevia. Tässä työparia koskevassa pohdinnassa kohteena ovat erityistä tukea tarvitsevat oppilaat sekä heidän opettajansa Tiina ja minä, Isto.

Kun puhutaan työtapojen ja toimintaympäristöjen yhteenkietoutumisesta mallina, tässä kyseisessä interventiossa on kyse opettajien kollaboraatiosta. Yhteistyössä taustoiltaan erilaiset opettajat jakavat osaamistaan ja taitoaan sekä kehittyvät työssään.

Luokanopettajan ja taiteilijaopettajan vuoropuhelun ja ammatillisen yhteistoiminnan taustalla on peruskoulun merkittävä rooli Suomen suurimpana kulttuurikeskuksena.⁸¹ Koulu on merkittävä paikka lasten ja nuorten arjessa. Siellä opettajan työllä ja opettajien kehittyvällä yhteistyöllä on keskeinen asema.

Minun kohdallani opettajien yhteistoiminnan pohdintojen taustalla oli ja on edelleen Liikkuvaksi mosaiikiksi -hanke⁸², jossa työskentelin projektitutkijana vuosina 2008–2010. Silloin kohteena oli tanssinopettajien kollegiaalisuus. Pohdinnassa oli yhteistoiminta ammatillisen opetuskulttuurin tunnistamisen ja uudistamisen välineenä.

Kollegiaalisuudessa on olennaista avoin vuoropuhelu, jossa ollaan kiinnostuneita opettajuuteen liittyvistä teemoista, toiminnoista tai arjen välineistä. Tämä näkyi meidän yhteisessä matkassamme opettajina. Välillemme syntyi toiminnan ja pohdinnan tila, jossa ajatuksena on vahvistaa asioiden ja opettajuuden monipuolista tunnistamista ja sitä kautta ammatillisuutta.⁸³

Opettajien, koulun ja tanssin yhteistyötä koeltiin todellisessa arjessa, jolloin ymmärsimme opettamisen kulttuurit kontekstissaan. Koulu arjen paikkana on juuri se, jossa opettamista kehitetään ja ylläpidetään.⁸⁴

4. Millaisia vaikutuksia ja tuloksia huomasitte?

Tiinan mukaan työpajoilla on positiivinen vaikutus luokan ryhmytykseen ja yhteishenkeen. Toisaalta opettaja näkee luokan dynamiikan ja vuorovaikutussuhteet aivan erilaisessa valossa, kun hän on havainnoijana tavoitteellisella, toisen ammattilaisen pitämällä tunnilla. Tiina kuvaa muutosta itsensä sekä luokan ja oppilaan kannalta:

Luokan yhteishenkeen vaikuttaminen oli opettajalle hedelmällistä sen jälkeen, kun opettaja sai seurata luokan toimintaa toisen opettajan ohjaamana. Luokan erilaiset sosiaaliset suhteet on yleensä helpompi huomata silloin, kun ei ole itse ohjaamassa tuntia. Tuntien seuraaminen mahdollisti myös pienten nyanssien huomaamisen oppilaiden suhteissa ja yhdessä toimimisessa.

Usein opettajalla on oma tapansa ohjata oppilaita ja pitää omat tuntinsa. Erityisoppilaiden kanssa rutiinit ja struktuurit ovat tärkeitä ja erittäin perusteltuja. Kuitenkin toisinaan tutusta ja turvallisesta on hyvä poiketa, mutta hallitusti. Tämä onnistuu melko pehmeästi esimerkiksi silloin, kun opettajana tunnilla onkin henkilö, joka on lapsille tuttu, mutta joka ei ole vastuussa olevan opettajan roolissa.

Oman ammatillisen kehittymisen näkökulmasta toisen opettajan työskentelyn seuraaminen ja se, miten lapset reagoivat erilaisiin työtappoihin, on erittäin mielenkiintoista ja näkökulmia avartavaa. Suositellen. Työpareittain toimiminen onkin tämän päivän koulussa yleinen tapa toimia. Valistuneissa kouluissa yhteistyöhön ja yhteiseen suunnitteluun on resursoitu aikaa.

Tiinan mukaan työparin kanssa toimimisessa myös lapset saavat enemmän. Useimmiten työparit havainnoivat lapsista eri asioita, ja kumpikin lähestyy lasta eri tavalla. Kun havainnoista keskustellaan, lapsen oppii tuntemaan paremmin. Keskustelu ja asioiden jakaminen lisäävät myös työhyvinvointia. Tässä työpari-työskentelyssä erityisen palkitsevaa oli se, että kummankin ammatillinen tausta oli erilainen. Toisen näkökulmat olivat virkistäviä ja silmiä avaavia.

Olen kuvaillut koulussa tekemääni työtä merkityksellisenä sekä itselleni, kollegalleni että oppilaille. Oppilaiden kanssa työskentely tuntui merkitykselliseltä. Luokanopettajien ammattitaito lisäsi näkemystäni hetkessä olemisesta. Tiinan huumorintaju ja kyky vaihtaa suunnitelmaa lennosta oli osoitus syvästä ammatillisesta osaamisesta. Se resonoi taideopettajan työtapani kanssa.

5. Mitkä ovat työparityöskentelyn keskeiset voimavarat ja haasteet?

Yleensä opettaja tekee työnsä yksin, mutta työparimallissa vapaaehtoiset opettajat saivat kollegiaalisen kumppanin. Voimavara on yhteistyön vaikuttavuus. Se tuottaa tulosta opetustyön arkeen. Opettajille syntyy uusia näkemyksiä ja toimintatapoja, ja käsitys oppilaista kehittyy moniulotteisemmaksi.

Koko koulu tanssii -tutkimuksesta⁸⁵ (Vantaa 2009–2013) nousee ajatuksia opettajien keskinäisen yhteisöllisyyden esteistä. Kouluissa ei näytä olevan riittävästi aikaa opettajien yhteiselle työskentelylle, ja käsitys opettajan autonomiasta istuu tiukassa koulujärjestelmässämme. Tästä on uuden opetussuunnitelman⁸⁶ myötä edetty parempaan. Tiinan mukaan asiat ovat muuttumassa ja osittain jo muuttuneet.

Kuva: Pauliina Lapio

Syrjäytyminen, köyhyys ja ilmastonmuutoksen aiheuttama hallitsematon maahanmuutto sekä Euroopan voimakas ikääntyminen ovat jäsenmaiden yhteisiä haasteita. Kuva: Johanna Vuolasto

Taide osana
ennalta-
ehkäisevää
toimintaa

Taide osana ennaltaehkäisevää toimintaa

Tässä luvussa kerrotaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyöstä kunnissa ja työterveyden parissa taiteen avulla. Ennaltaehkäisevään toimintaan panostaminen on tehokkainta ja inhimillisintä. Esittelemme ennaltaehkäisevän toiminnan lähtökohtia, pohdimme taiteen käyttöä osana syrjäytymisen ennaltaehkäisyä ja esittelemme etsivän kulttuurityön ajattelua.

Onnistuneen ennaltaehkäisevän toiminnan keskeisimmät edut ovat osallistujien toimintakyvyn palaaminen, kehittyminen ja syrjäytymiskehityksen pysähtyminen. Tuloksena on inhimillistä ja sosiaalista pääomaa sekä aktiivista kansalaisuutta. Tästä seuraa myös taloudellisia hyötyjä.

Työhyvinvoinnin parantumisen seurauksena ihmisen työkyky säilyy pidempään. Taiteen tekemiseen liittyvä sosiaalinen kanssakäyminen vähentää yksinäisyyttä, parantaa elämänlaatua ja mielen terveyttä. Aktiivisuus edesauttaa mielekästä ikääntymistä ja vähentää lääkkeiden käyttöä. Omaleimaisella paikallisella kulttuurilla on merkitystä asumisviihtyvyydelle sekä sosiaaliselle hyvinvoinnille.

Ennaltaehkäisevän toiminnan tuloksena lapset ja nuoret viihtyvät koulussa, käyvät koulunsa loppuun ja heillä on vähemmän mielenterveydellisiä ongelmia aikuistuuksaan. Työhyvinvoinnissa tulokset näkyvät muun muassa jaksamisessa ja työurien pituudessa. Kulttuuritoimintaa voidaan toteuttaa myös etsivää periaatetta noudattaen, jolloin palvelut viedään niiden ulkopuolelle jääneiden luo.

Taide on osa aistista olemistamme. Aistinen on konkreettista kehollista suhdettamme maailmaan, kanssaihmiin ja ympäristöömme. Aistisuus on tietämisen ja taitamisen väylämme henkilökohtaisiin ja kulttuurisiin merkityksiin. Taiteen merkitys korostuu, kun esimerkiksi palvelujen saatavuus on estynyt kriisin vuoksi. Huomaamme puuttumisen muutoksena elämänlaadussamme. Ihmisen ensisijainen olemisen tapa on kehollinen ja aistinen.⁸⁷

Ennaltaehkäisevään toimintaan panostaminen on tehokkainta ja inhimillisintä. Kuva: Johanna Vuolasto

Taide syrjäytymisen ehkäisemisessä

Syrjäytymisen ehkäisy on tehokkaimmillaan toimialarajat ylittävässä palvelutoiminnassa. Pitkäkestoisen toiminnan edellytyksenä on monialainen rahoitus. Tavoite on hanketoiminnasta pysyvään rakenteeseen. Taiteilijoilla on halua sektoreita ylittävään taiteelliseen toimintaan⁸⁸ ja kykyä kehittää taidettaan osana etsivää, kohdennettua tai yhteisöllistä kulttuurityötä.

Euroopan Unionin asettama työryhmä raportoi kulttuurin vaikuttavuudesta sosiaalisen osallisuuden lisäämisessä ja syrjäytymisen ehkäisyssä⁸⁹

HYVÄ
TIETÄÄ

Sosiaalisen osallisuuden lisääminen ja segregaation vähentäminen onnistuu tehokkaasti kulttuurin avulla monialaisena yhteistyönä. Syrjäytyminen, köyhyys ja ilmastonmuutoksen aiheuttama hallitsematon maahanmuutto sekä Euroopan voimakas ikääntyminen ovat jäsenmaiden yhteisiä haasteita. *European agenda for culture work plan 2015–2018* osoitti tarpeen selvittää mahdollisuuksia sosiaalisen osallisuuden lisäämiseksi kulttuurin keinoin. Kulttuurin mahdollisuudet tulisi huomioida poikkihallinnollisesti. Pysyvän rahoituksen varaaminen osallisuutta lisäävälle kulttuuritoiminnalle on keskeistä toiminnan pysyvyyden takaamiseksi. Lyhyiden hankkeiden jälkeen ihminen helposti putoaa takaisin lähtötilanteeseen toiminnan loputtua ja verkostojen katkettua. Tutkimukseen ja tiedon tuottamiseen tulisi kiinnittää myös huomiota.

Johanna

Euroopan Unioni suosittelee hyödyntämään taidetta ja kulttuuria syrjäytymisen ehkäisyssä. Olin mukana työryhmässä ja kuulin upeita kertomuksia eri puolilta Eurooppaa siitä, miten taiteen avulla oli onnistuttu esimerkiksi katkaisemaan syrjäytymisen ja rikoksen kierre ja muuttamaan pahamaineisia asuinalueita turvallisemmiksi.

Etsivä kulttuurityö on osa varhaista puuttumista. Kuva: Isto Turpeinen

Etsivä kulttuurityö

Etsivä kulttuurityö on ennakoivaa, korjaavaa ja varhaista puuttumista. Se on kulttuurihyvinvoinnista vastaavan viranomaisen tai viranomaisyhteistyön toteuttamia aktiivisia toimenpiteitä, joilla huono-osaisuuden skenaariota torjutaan. Kohtaamisen tavoite liittyy kulttuuriseen hyvinvointi-, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyöhön.⁹⁰ Annetaan tukea kulttuuripalveluihin osallistumiseen, ohjataan harrastuksiin, järjestetään kohdennettua taideharrastustoimintaa.⁹¹

Työ edistää hyvinvointia ja perusoikeuksien toteutumista sekä yhdenvertaista mahdollisuutta osallistua. Lasten ja nuorten kohdalla varhaisen puuttumisen kautta toteutuu harrastustakuu⁹². Myöhemmässä elämänvaiheessa edesautetaan tulevaisuususkoa ja puretaan yksinäisyyttä.

Ihmisen olemiseen liittyvä merkityksettömyys ja näköalattomuus liittyy usein toimijuuden puuttumiseen. Nuorella kyseessä voi olla koulunkäyntiin liittyvä kyynistyminen. Syitä sen taustalla ovat esimerkiksi yksinäisyys tai työttömyyden pitkittyminen. Mahdollisina seurauksina on syrjäytymistä ja huono-osaisuuteen liittyvän pahoinvoinnin jatkumista. Ne ovat yhteiskunnan kannalta vaikeasti ratkaistavia ja kalliita ongelmia.

Etsivän kulttuurityön tavoite on saada aikaiseksi muutosta

HYVÄ
TIETÄÄ

Etsivä kulttuurityö perustuu ajatukseen koulussa liikkuvasta kulttuuri- ja harrastusohjaajasta, joka on näkyvä ja helposti lähestyttävä aikuinen. Hän edistää harrastustoimintaan liittyviä valintoja.

Suomen suurin kulttuurikeskus lasten ja nuorten ennakoivalle taidetoiminnalle on peruskoulu.⁹³ Peruskoulun tehtävä on ehkäistä kulttuurista ja yhteiskunnan rakenteista johtuvaa eriarvoistumista ja syrjäytymistä. Taide- ja kulttuurikasvatuksen laatua, monipuolisuutta ja saavutettavuutta on mahdollista parantaa tiivistämällä peruskoulun ja taide- ja kulttuurikasvatustahojen yhteistyötä.⁹⁴

THL/ Nuorisotutkimusverkosto
- Suomi nuorten kasvuympäristönä

HYVÄ
TIETÄÄ

Nobelisti James Heckmanin (2011) laskelmien mukaan inhimillisen pääoman vahvistamiseen varhaislapsuudessa satsatut eurot tuottavat tuplasti enemmän vaikuttavuutta kuin nuoruudessa sijoitetut varat. Ongelmiin puuttumisen sijaan on ensisijaisesti panostettava hyvinvoinnin, voimavarojen ja pärjäävyyden vahvistamiseen sekä ehkäistävä nuorten syrjäytymisen riskitekijöitä.

Taiteella ja taidekasvatuksella on todettu lasten ja nuorten kohdalla olevan kokonaisvaltaisia hyvinvointivaikutuksia: oppimisvalmiuksien vahvistumisen lisäksi muun muassa käyttäytymisen ongelmien on havaittu vähenevän.⁹⁵ Taidekasvatuksen suotuisista vaikutuksista oppimiseen, hyvinvointiin ja sosiaalisten taitojen kehittymiseen on vahvaa empiiristä näyttöä. Laadukas taidekasvatus vahvistaa koululaistaitoja, identiteettityötä, itsetunnon rakentumista ja ennen kaikkea toisen kohtaamista.⁹⁶

Koulun aloittaminen on iso muutos. Oppivelvollisuuden suorittaminen on tärkeää, mutta kaikille se ei ole itsestään selvää. Suorittamatta jäänyt oppivelvollisuus vaikuttaa pitkälle aikuisikään. Kouluviihtyvyydessä on todettu vaihtelua. Esimerkiksi suorituspainee aiheuttavat psyykkisiä ongelmia. Osa oppijoita tarvitsee erityistä tukea.

On havaittu, että alakoulun päättävillä on merkittäviä kouluviihtyvyyteen liittyviä ongelmia. Siirtymät kouluasteelta toiselle tuovat mukanaan merkittäviä hyvinvointiin liittyviä riskejä.⁹⁷ Taide- ja taitoaineita lisäämällä voidaan vaikuttaa koulunkäyntiin liittyvään kyynisyyteen ja merkityksettömyden kokemuksiin.

Taide- ja kulttuurikasvatusta tehdään entistä tiiviimmin yhteistyössä yli sektorirajojen. Näin voidaan ylittää alueellisia, sosioekonomisia, kulttuurisia, taloudellisia sekä oppimiseen tai sukupuoleen liittyviä esteitä. Ennakoivan etsivän toiminnan näkökulmasta kohdentaminen torjuu ylisukupolvista syrjäytymistä ja reagoi syrjäytymistä ennakoiviin signaaleihin. Tavoitteena on kääntää yksilöiden ja toimintakulttuurien erot rikkaudeksi ja voimavaraksi. Lasten ja nuorten laajojen kasvuympäristötutkimusten suosituksissa on nähtävissä harrastusten merkitys arjen sujuvuudessa ja hyvinvoinnin luomisessa.⁹⁸

Taiteellinen toiminta sai kysymään:
"Milloin viimeksi pidin lastani sylissäni?"
Kuva: Isto Turpeinen

Juurtunutta toimintaa arvioidaan hyvinvoinnin, yhteistoiminnan ja talouden näkökulmista. Ongelmien ehkäisy ja lieventyminen sekä hyvinvoinnin ylläpitäminen tuottavat henkistä pääomaa. Inhimillinen, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma kytkeytyy hyvinvointiimme elämänkaaren kaikissa vaiheissa.

Taideopetuksen kouluinterventio. *Koulun aloittaminen tanssien*

LUE
TARINA

Pääkaupunkiseudulla toteutuneessa taideopetuksen interventiossa alkuopetusikäiset koululaiset, joista kolmasosa oli erityisen tuen lapsia, saivat syyskauden aikana kahdenlaisia tanssityöpajoja: kahden luokan yhteisiä ja pienryhmät, joissa 5 - 7 oppilasta. Jokainen oppija koki työpajan 10 kertaa. Pajat toteutettiin koulupäivien aikana. Vaikutusta todettiin ryhmäytymisessä, yhteishengessä, itsetunnossa ja itseilmaisussa, jopa akateemisissa aineissa. Opettajien yhteistoiminta kehitti työpajoja.⁹⁹

Kohdennetun taidetoiminnan tarve ja enenevässä määrin ymmärretty hyöty lisää taidetoiminnan mahdollisuuksia. Taiteilijan valmius esitellä oman toimintansa käytänteet, rakenteet ja arvot edistää työsuhteen tai sopimuksen syntyä. Etsivän kulttuurityön tavoitteet ovat alun matalan kynnyksen ja kohdennetun toiminnan jälkeen pitkäjänteisessä toiminnassa.

Tanssilähettiläät Ranualla 2019 *Paikan tanssi*

LUE
TARINA

Tanssitaiteilijoiden ja -opettajien kesäaikaan toteutuva hanke, jolla lisätään taiteen saavutettavuutta maakunnissa *paikallisuus* -teemalla. Pitkäjänteisen konseptin kehittämisessä on pyrkimys tasa-arvoiseen kohtaamiseen paikallisten kanssa. Taiteellinen tutkimuskysymys: mitä paikallisuuden *määriä* ja *merkityksiä* alueen asukkailla on? Tanssilähettiläät olivat kesällä 2019 Ranualla tutkien viikon ajan paikallisia kulttuurisia ilmentymisiä ja ihmisten elämää. Tutkivan jakson lopuksi he toteuttivat *Paikan tanssi* -esityksen, jota oli seuraamassa merkittävä osa Ranuan asukkaista.¹⁰⁰

Etsivän kulttuurityön paikallinen mallinnus on kirjattu kunnan kulttuurikasvatus- ja hyvinvointisuunnitelmassa. Kerätyn kokemuksen ja arvioinnin kautta mallista kehittyy hyvinvointipalvelujen aktiivinen osa. Sitä voidaan verrata kohdennetun, kulttuurisen ja etsivän nuorisotyön periaatteisiin ja toteutuneisiin yhteisö- ja taidehankkeisiin.

Urheilu- ja taideharrastus / segregaatio

Oppilaat, joita ei valittu peruskoulun tanssipainotteiselle luokalle

LUE
TARINA

Alle 10-vuotiaiden jalkapalloharrastajien ryhmästä muodostettiin 10 viikon mittainen tanssityöpaja etsivän kulttuurityön intervention kautta. Puolet tästä toteutuneesta työpajaryhmästä sekä pelaa jalkapalloa urheiluseurassa että jatkaa tanssin perusopetuksen oppilaana.¹⁰¹

Etsivä taidetoiminta on tehokkaimmillaan ennen kuin vakavia ongelmia ilmenee. Kohderyhmiä ovat lapset ja nuoret, lapsiperheet, työttömät ja yksinäisyydestä kärsivät. Etsivä työ kohdentuu sinne, missä kulttuuriset oikeudet näytävät toteutuvan huonosti tai ei ollenkaan.

Voimaannuttaminen / segregaation lieventäminen

Työnhaun performanssi edisti työllistymistä

LUE
TARINA

Ratkaisuja etsittiin luovin menetelmin terveyttä ja hyvinvointia edistämällä sekä laaja-alaisesti työnhakutaitoja vahvistamalla. Hanke oli monialainen ja pyrki tuomaan uusia työkaluja työvoimapalveluihin, lieventämään työelämän sukupuolittuneisuutta sekä kohtauttamaan työnhakijoita ja työvoimatarpeita. Tavoitteena oli soveltavan teatterin harjoitteiden ja kehollisten menetelmien avulla rakentaa malli, jonka avulla työnhakijoiden vireystila ja hyvinvointi työnhakijoina lisääntyy. Merkittävänä havaintona olivat muutokset tulevaisuuden näkymissä ja itseilmaisussa.¹⁰²

Toiminta räätälöidään huomioimalla kohderyhmien tarpeita. Viedään taide sinne, missä kohderyhmät arkeaan viettävät. Taidetoiminta tapahtuu päiväkodeissa, kouluissa, nuorisotiloissa ja palvelukeskuksissa.

Lukutila 2017. Kuva: Pauliina Lapio

Glims & Glomsin teatteri kauppakeskuksessa *Kauppakeskusteatteri*

LUE
TARINA

Kiertävät esitykset ovat ensikosketuksia teatteritaiteeseen tutussa ympäristössä lähellä kotia. Kauppakeskusteatteri on perheille tapa viettää aikaa yhdessä, joka yhdistää paikallista yhteisöä ja tuo yhteen eri kulttuureja. Esitysvierailut palvelevat varhaiskasvatuksen yksiköitä ja alakouluja arkaamuisin, perheitä viikonloppuisin. Esitysten rinnalla on työpajatoimintaa.¹⁰³

Taiteellinen toiminta edesauttaa eri taustaisten kansalaisten sosiaalista yhteistoimintaa ja toiseuden kohtaamista. Tutkimukset osoittavat, että etsivä ja kohdennettu työ vahvistavat olemassa olevia julkisia palveluverkostoja ja madaltavat kynnystä osallistua pitkäjänteiseen harrastustoimintaan.¹⁰⁴ Hyvinvointinäkökulmana on toimijuuteen rohkaistuminen. Kulttuurinen osallisuus tukee yksilön kokemusta ihmisenä olemisen arvokkuudesta ja elämän merkityksellisyydestä.

Taideopettajan oppilas / sosiaalihuollon asiakas *Työpaja yksityistunteina*

LUE
TARINA

Noin 30-vuotiaalla miehellä oli vaikeuksia arjen sosiaalisessa kanssakäymisessä. Mm. junaan astuminen ei aina onnistunut, jos ovivälissä oli ihmisiä. Mies osallistui terapian ohella sosiaalihuollon ehdotuksesta yksityisoppilaana tanssi-ilmaisutyöpajaan. Toiminnan ensitavoitteena oli yksinkertaisesti ilo. Taideopettaja toteutti tanssiharjoittelun ja fasiltoi pajassa miehen tekemän esityksen miehen valitsemalla teemalla "Minä", jossa hän pohti identiteettiään. Teos esitettiin harjoitussalissa sosiaalihuollon ja tanssikoulun henkilökunnalle. Teos kuvattiin ja mies työsti videomateriaalista koosteen. Hän jatkaa harrastustaan itsenäisesti.

Etsivä kulttuurityö on kehittyvä toimintamalli. Uusia siltoja syntyy kolmannen sektorin toimijoiden välille. Esimerkiksi urheiluseuran ja kulttuuriharrastuksen yhteistoiminta edesauttaa mahdollisuutta kartuttaa inhimillistä ja sosiaalista pääomaa.

Urheiluseuran seniorien tanssiryhmä. *Tanssiryhmä Lipstikka*

LUE
TARINA

Entisten urheilijoiden (voimistelu, yleisurheilu, palloilu, suunnistus) muodostamassa tanssiryhmässä on naisia ja miehiä. Uusia jäseniä liittyy tanssillisen ilmaisun, esiintymis- ja yhteistoiminnan muodostaman sosiaalisen piirin vuoksi. Ryhmä harjoittelee säännöllisesti, osallistuu tanssikilpailutoimintaan ja esiintyy runsaasti yleisötilaisuuksissa. Ryhmän jäsenet jatkavat niin kauan kuin jalat kantavat ja vielä sen jälkeen seuraten harjoituksia ja esityksiä sosiaalisen piirin sisällä.¹⁰⁵

Etsivä työ purkaa syrjäytymisen mekanismeja. Mutta miten toteutetaan luottamuksellinen, avoin kohtaaminen? Ongelmat ovat välillä suuria. Hysyttely ei auta. Se on sama, kun jättäisi huomaamatta vuotavan patoaltaan. Jos vuodon annetaan olla, aluksi pärjätään kumisaappailla. Kun asia pitkittyy, ollaan tulvan vallassa.

Tavoitteena horisontaalinen ja
ylisukupolvinen yhteistyö.
Kuva: Isto Turpeinen

Äänekosken kiinteistöhuoltoyhtiön
työhyvinvoinnin kehittämistä
taidetoiminnan avulla 2018.
Kuva: Pauliina Lapio

Taide työhyvinvoinnin tukena

Odotimme työn ilon lisääntyvän ja se toteutui hienosti. Meille syntyi sellainen ”joka hetki on taidehetki” -henki. Henkilöstön osaaminen tuli laajemmin käyttöön ja työn tekeminen oli elämykselliseksi ja hauskeempaa. (Lehtiojan palvelukeskus)¹⁰⁶

Taiteesta osana työyhteisön hyvinvointia puhutaan monella eri tasolla. On syytä erotella toisistaan työyhteisöön, itse työhön ja työn johtamiseen ja työympäristöön vaikuttavat keinot ja menetelmät. Kulttuuriharrastuneisuuden tukeminen maksettujen pääsylippujen tai kulttuurisetelien avulla on jo melko vakiintunut käytäntö. Työyhteisön jäsenten osallistuminen kulttuuritapahtumiin on tuonut runsaasti myönteistä kokemuksellisuutta osallistujille ja siten vaikutuksia jaksamiseen ja hyvinvointiin. Vapaa-ajan kulttuuritoiminta näyttää auttavan myös työstressin hallinnassa.¹⁰⁷ Taiteen ja taidelähtöisten menetelmien näkeminen ryhmäytymistä ja sitoutumista lisäävinä johtamisen välineinä on vielä melko harvinaista. Samoin taidelähtöisten menetelmien käyttö organisaation kehittämisessä ja luovuuden lisäämisessä on edelleen muutamien edelläkävijäyritysten varassa. Sen sijaan julkisuudessa olleiden esimerkkien innoittamina esteettisesti miellyttävään ja luovuutta lisäävään ympäristöön¹⁰⁸ on alettu kiinnittää enemmän huomiota. Työympäristön vaikutuksista hyvinvointiin on kirjoitettu enemmän luvussa Taide osana sosiaali- ja terveydenhuollon rakentamista.

Puhuttaessa taiteen merkityksestä työhyvinvoinnille on tärkeää havaita erot puhuttaessa taiteesta, taidelähtöisistä menetelmistä ja luovuudesta. Viimeksi mainittu on jotakin, jota työntekijä tarvitsee päivittäin työssään – ensin mainittu voi tarjota siihen mahdollisuuksia ja työvälineitä. Taiteen mahdollisuudet työhyvinvoinnin parantajana ja lisääjänä toteutuvat oikeastaan kahta kautta. Yhtäältä taiteen kokeminen ja tekeminen työkontekstissa lisää sitoutumista sekä ryhmäytymistä ja toisaalta antaa välineitä työn merkityksellisyyden löytämiseen ja oman luovuuden toteuttamiseen. Työn tuottavuuden kannalta taidelähtöiset menetelmät tarjoavat mahdollisuuden murtaa vanhoja toimintamalleja ja tavoitella uusia, yksilön ja työyhteisön hyvinvointia tukevia ja luovuudesta kumpuavia innovaatioita.¹⁰⁹

Osallistavan taidetoiminnan vaikutuksia työn piirteiden ja työolosuhteiden muokkaamiseen on tutkittu runsaasti. Työyhteisöissä toteutetuilla taideinterventioilla on myönteisiä vaikutuksia organisaatitaitoihin ja yhteistyöhön, johtajuuteen sekä työntekijöiden itsekehittämiseen. Tutkimukset osoittavat, että taideinterventioilla voidaan tukea organisaatioiden muutosta, vahvistaa luovuutta ja innovaatiokykyä sekä uudistaa työtapoja. Taideinterventiot voivat muuttaa organisaatioita tehokkaammiksi ja ketterimmiksi.¹¹⁰ Työpaikalla toteutetun osallistavan taidetoiminnan on osoitettu laajentavan työntekijöiden näkökulmia omasta työstään, kannustavan kokeilemaan ja kehittämään

Yhteinen tanssikoreografia luo hyvää fiilistä ja yhteenkuuluvuutta työyhteisöön. Kuva: Kirsi Lajunen

4. TAIDE OSANA ENNALTAEHKÄISEVÄÄ TOIMINTAA

uudenlaisia työtapoja, poistumaan tavanomaiselta mukavuusalueeltaan ja hyödyntämään erilaisia työmetodeja. Osallistava taidetoiminta työpaikoilla on syventänyt yhteistyötä ja lisännyt sen määrää sekä kannustanut aloittamaan yhteistyötä sellaisen kesken, jotka eivät muutoin olisi työskennelleet yhdessä. Toiminta on yhteydessä parempaan ilmapiiriin työyhteisössä.

Organisaatiotason tutkimuksissa keskitytään yleensä tarkastelemaan, miten taidelähtöisellä toiminnalla kehitetään organisaatiota tai sen osia. Kehittäminen tukee työntekijöiden sosiaalista hyvinvointia. Taidelähtöisellä kehittämisellä ajatellaan olevan suuriakin epäsuoria taloudellisia vaikutuksia, mistä on yksittäistä näyttöä. Kansainvälisten tutkimusten mukaan työpaikan järjestämään taidetoimintaan osallistuminen on yhteydessä erityisesti työntekijöiden psyykkiseen terveyteen. Taidetoiminnan vaikutuksista on positiivista näyttöä terveydenhuoltoalan työntekijöiden stressin ja uupumusoireiden vähenemisessä, hyvinvoinnin kohenemisessä ja työssä suoriutumisessa.

Taide- ja kulttuuritoiminnan vahvistaminen tapahtuu huomioimalla myös Sote-sektorin työntekijät ja heidän työhyvinvointinsa.

Ruotsissa saatiin sairauspoissaoloja vähenemään taiteilijaresidenssitoiminnan toteuttamisella kuntatyönantajilla. Tutkimuksen mukaan työpaikoilla tarjotuilla kulttuuriaktiiviteeteillä oli yhteyksiä työntekijöiden masennus- ja uupumusoireiden vähäisempään esiintymiseen. Viikoittaisella työyhteisön taidetoiminnalla on todettu olevan työhyvinvointia kohentava vaikutus. Suomessa on havaittu samankaltaisia tuloksia. Eräessä laitoshoitoyksikössä hoitohenkilöstön työhyvinvointi ja työtyytyväisyys lisääntyivät työympäristöön ja työmenetelmiin kohdentuvan taidehankkeen aikana. Ruotsissa verrattiin taideperustaiseen kehittämissohjelmaan ja tavanomaiseen johtajuuden kehittämissohjelmaan osallistuneiden johtajien ja esimiesten ohjelmasta saamia mielenterveydellisiä hyötyjä. Taidelähtöiseen toimintaan osallistuneiden henkilöiden saamat hyödyt osoittautuivat paremmiksi ja pitkäkestoisemmiksi.¹¹¹

Mitä taidetoiminta työyhteisössä voi olla?

Taidetoiminta työyhteisöissä ei edellytä osallistuvilta työntekijöiltä taiteellista osaamista. Työyhteisö määrittelee yhdessä taiteilijan kanssa osallistavan taidetoiminnan tarpeet ja tavoitteet. Taidetoiminta voi olla esimerkiksi:¹¹²

- Draamallista työskentelyä.
- Kirjoitusharjoituksia.
- Työskentelyä kuvallisin menetelmin (valokuva, maalaaminen, piirtäminen, kolmiulotteiset tekniikat).
- Liike- ja tanssiharjoitteita.
- Musiikillista työskentelyä.
- Monitaiteellista, eri taidelajeja yhdistävää työskentelyä.

Vaikka henkilöstövajeen korjaus ja osaava muutosjohtaminen ovat keskeisiä työhyvinvoinnin kannalta, työyhteisön luovasta toiminnasta on kertynyt hyviä kokemuksia rasituksen palautumisen ja muutoksiin sopeutumisen edistäjinä sosiaali- ja terveysalalla.¹¹³ Taidetoiminta auttaa kehittämään muuttuvassa työelämässä hyvin tarpeellisia luovia ongelmanratkaisutaitoja. Lisäksi se edistää kommunikaatiota, johtamistaitoja ja tiimityötä.¹¹⁴

Amos Rexin aula. Kuva: Pauliina Lapio

Kulttuuritoiminta työhyvinvoinnin ja luovien ideoiden lähteenä sosiaali- ja terveysalalla¹¹⁵

HYVÄ
TIETÄÄ

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin Medisiinisen yksikön virkistysryhmä alkoi järjestää työntekijöilleen säännöllistä kulttuuritoimintaa vuodesta 2010 alkaen. Henkilöstölle järjestettiin virkistysvaroilla vuoden 2011 aikana kuukausittain työajan ulkopuolella toteutuvia kulttuuritapahtumia, joihin he saivat ilmoittautua organisaation verkkosivujen kautta. Henkilöstölle lähetettiin vuonna 2011 elektroninen kysely, jossa kysyttiin osallistumisesta kulttuuritapahtumiin, osallistumisen esteistä ja motiiveista, sekä osallistumiskokemuksen laadusta.

Vastaajia oli kaikkiaan 769 ja heistä 41 prosenttia raportoi osallistuneensa viimeisen puolen vuoden aikana kulttuuritapahtumiin. Tavallisimmat osallistumisen syyt olivat hyvinvointiin liittyviä, kuten halu virkistäytyä ja rentoutua sekä kiinnostus taidetta kohtaan ja työpaikalta saatu kutsu. Tavallisimmaksi esteeksi osallistumiselle raportoitiin tiedon puute, ajanpuute tai kiinnostuksen puute – joskus työvuoro- ja perhesyyt, tai että tilaisuuteen ei päässyt enää ilmoittautumaan sen täytyttyä.

Vastauksissa useimmin raportoیدut kulttuuritapahtumat olivat teatteri, konsertti, näyttely, elokuva ja tanssiesitys. Useimmat kokivat kulttuuritapahtumaan osallistumisen myönteisenä (76 %) tai melko myönteisenä (21 %). Kukaan vastaajista ei kokenut osallistumista kielteisenä, mutta 0.7 prosenttia (2 vastaajaa) koki tapahtuman melko kielteisenä ja loput eivät ilmaisseet kantaansa.

Suotuisina vaikutuksina raportoitiin asteikolla 1–5 keskiarvojen perusteella eniten rentoutumista (4.4), virkistäytymistä (4.4) ja irrottautumista työasioista (4.2), seuraavaksi eniten työyhteisöön liittyviä myönteisiä kokemuksia, kuten tutustumista työtovereihin (3.6), keskustelua (3.6), hyvää työilmapiiriä (3.6) ja yhteistyötä (3.4). Vähemmän koettiin vaikutusta uusiin ideoihin (2.8) ja oman työn pohdintaan uusista näkökulmista (2.8).

Kyselyn myönteisissä avovastauksissa oli erotettavissa kolme pääteemaa: kokemus oman hyvinvoinnin ja työssäjaksamisen vahvistumisesta virkistäytymisen, rentoutumisen ja uusien näkökulmien muodossa (69 kommenttia), kokemus myönteisestä vaikutuksesta työilmapiiriin, yhteishenkeen ja vuorovaikutukseen (34) sekä kiitollisuus ja arvostus työnantajaa kohtaan työhyvinvointiin panostamisesta (38).

Työhyvinvoinnin lisääntyminen Smartumilla taidetoiminnan seurauksena¹¹⁶

LUE
TARINA

Smartum antoi yrityksen työntekijöille luvan harrastaa liikuntaa ja kulttuuria työajalla kolme tuntia joka viikko. Kuukaudessa se tarkoittaa 12 tuntia. Kokeilu näyttää kohentaneen työntekijöiden hyvinvointia, sillä vuonna 2019 Smartumin työntekijöiden sairauspoissaolot vähenivät 18 prosentilla verrattuna vuoteen 2018.

Smartumin johtaja Suvi Widgrénin mukaan sairauspoissaolojen väheneminen säästi Smartumilta vuodessa kymmeniä tuhansia euroja. Lisäksi yhtiön tulos kohentui selvästi vuonna 2019. Widgrén huomauttaa, että on mahdotonta arvioida, missä määrin tuloksen parantumisten taustalla on hyvinvointikokeilu. Hän kuitenkin uskoo, että sillä on ollut myönteinen vaikutus tulokseen. *Ihmisten työvire on ollut erinomainen koko vuoden.*

Muutos on kiinnostava, kun tietää, että Smartumilla kolme tuntia 37,5:stä viikkotyötunnista kuluu liikuntaan tai kulttuuriin – eli ei varsinaiseen työntekoon.

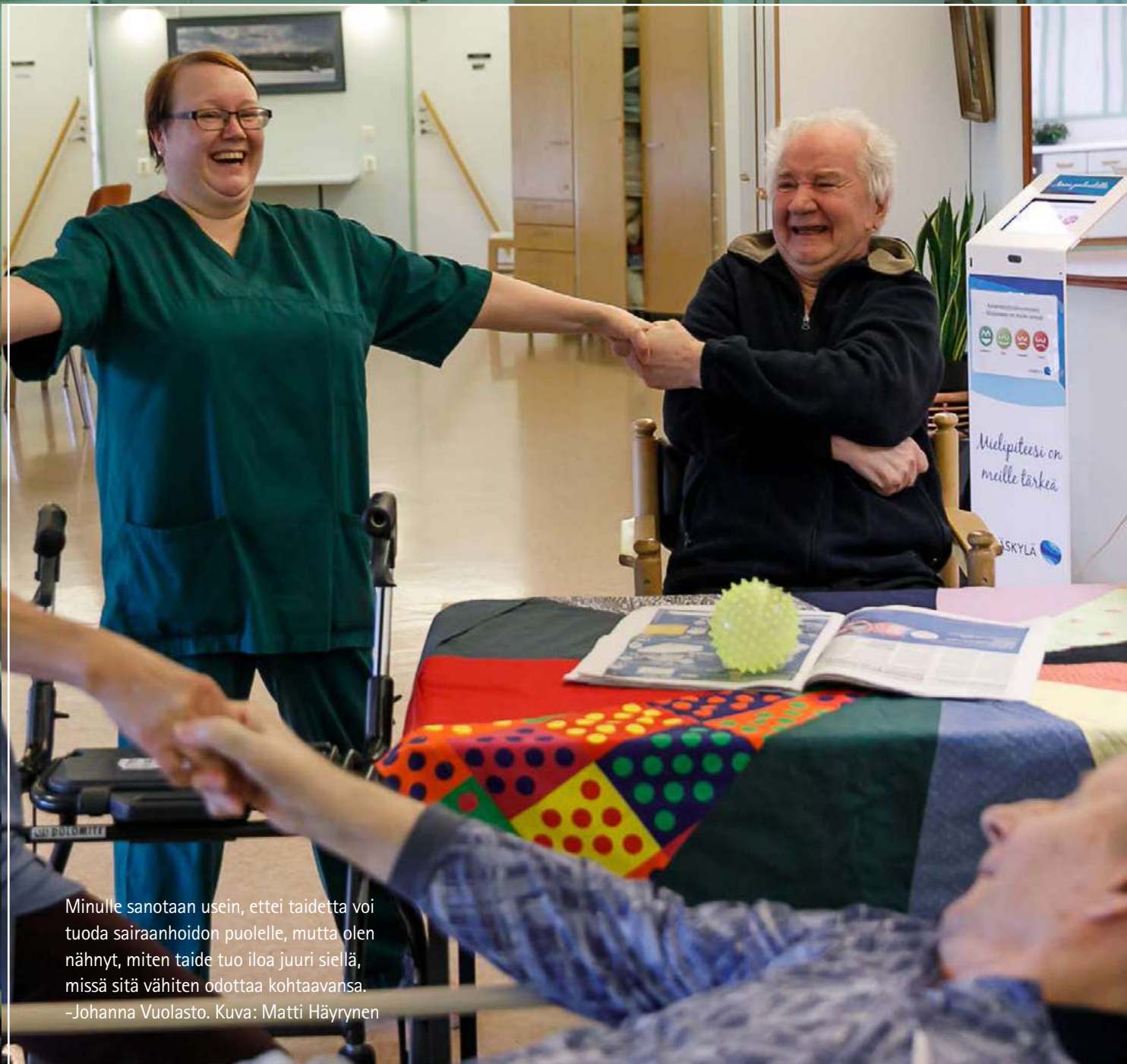
Vuorovaikutustaitojen ja resilienssin kehittäminen työ- ja opiskelijayhteisöissä on mahdollista taidelähtöisten menetelmien avulla¹¹⁸

LUE
TARINA

Breaks Finland Oy toteutti Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden laitoksella kokonaisuuden, jossa panostettiin ensimmäisen vuoden opiskelijoiden vuorovaikutustaitoihin. Opiskelijoille tarjottava vuorovaikutuskoulutus integroitiin oikeustieteiden normaaleihin opintokokonaisuuksiin. Vuorovaikutusharjoituksista vastasivat luovan alan ammattilaiset soveltavan taiteen puolelta, jotka herättelevät opiskelijoissa luovuuden voimaa. Vuorovaikutusosaamisen ohella tavoitteena oli tukea opiskelijayhteisön hyvinvointia. Avoin vuorovaikutus tukee myös substanssin oppimista.¹¹⁷

Keväällä 2020 he toteuttivat ammattiliiton jäsenille luovuutta käsittelevän valmennussarjan. Se oli kestoltaan useamman kuukauden pituinen ja sisälsi teemoina mm. luottamuksen, itsetuntemuksen, mielikuvituksen ja rohkeuden. Ohjaukset toteutettiin koronaviruksen vuoksi verkon yli, mutta vuorovaikutus onnistui myös virtuaaliyhteyden kautta. Ohjaajina toimivat eri alojen taiteilijat, mm. teatterin, äänenkäytön ja sanataiteiden puolelta.

Breaks Finland Oy auttaa yritysten työntekijöitä jaksamaa paremmin ja tekemään työnsä rohkeammin ja luovemmin. Osallistuja oppii rikkomaan rajojaan aktiivisesti niin, että hän ajattelee ja toimii uusin tavoin. Kun ihminen tekee sitä toistuvasti ja yhä itsenäisemmin, hän on yhä kyvykkäämpi hallitsemaan toistuvia muutoksia elämässään. Hänen päivittäinen jaksamisensa ja resilienssinsä paranevat.

Minulle sanotaan usein, ettei taidetta voi tuoda sairaanhoidon puolelle, mutta olen nähnyt, miten taide tuo iloa juuri siellä, missä sitä vähiten odottaa kohtaavansa.
-Johanna Vuolasto. Kuva: Matti Häyrynen

Taide osana sosiaali- ja terveyden- huoltoa

Taide osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa

Taidetta voidaan käyttää tavoitteellisesti osana hoitoa ja kuntoutusta. Tässä luvussa luodaan katsaus taiteen erilaisiin käyttämahdollisuuksiin osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Luvussa tarkastellaan ensin sosiaalihuoltoa ja sen palveluita, ja sen jälkeen terveydenhuoltoon liittyviä tarpeita. Luvun loppuun on koottu esimerkkejä menetelmistä ja toimintamalleista sosiaali- ja terveyssektorilla. Taidelähtöisillä menetelmillä on paljon annettavaa sosiaali- ja terveyssektoreiden työn tueksi. Esimerkiksi vuonna 2017 julkaistussa Käypä hoito -suosituksessa lääkkeettömät keinot nähdään ensisijaisina hoitomuotoina muistisairauksiin kuuluvien käyttöhäiriöiden hoidossa. Taideterapia, ryhmätoiminta ja omaisiin tai hoitohenkilökuntaan kohdistuvat, kommunikaatiota ja potilaskeskeistä hoitoa edistävät interventiot ovat tehokkaita hoitomuotoja.¹¹⁹

Sairauksien ja kivun hallinnassa on tärkeää ymmärtää, että taide ei vaikuta samalla tavalla kuin särkylääke vaikuttaa kipuun. Taiteessa henkilön oma kokemusmaailma vaikuttaa vastaanottamiseen, samoin kuin potilaan ja taiteilijan välille kehittyvä vuorovaikutus ja mahdollisesti muun ryhmän välinen vuorovaikutus. Taiteella voi olla myös ei-toivottuja vaikutuksia. Se voi herättää negatiivisiakin tunteita. Näistäkin huolimatta ihmisessä tapahtuvat prosessit voivat saada aikaan toipumisen edistymistä ja mielialojen muutoksia. Mielen voimasta osana paranemisprosesseja on kiistatonta näyttöä. Mieltä voidaan hoitolaitoksissa voimaannuttaa myös kiinnittämällä huomiota ympäristön esteettisyyteen. Siitä syystä taiteen käyttö osana julkista rakentamista on tärkeää.

Kulttuurin kokemisella ja harrastamisella on osoitettavissa määrän ja hyvinvoinnin välinen suhde.¹²⁰ Ihmisen tarve kulttuuri- ja taide-elämyksille ei katoa vaikka hän ei pääsisi itse taiteen äärelle. Esimerkiksi laitoksessa oleville asiakkaille tulee järjestää säännöllisesti mahdollisuus kokea taidetta eri muodoissaan.

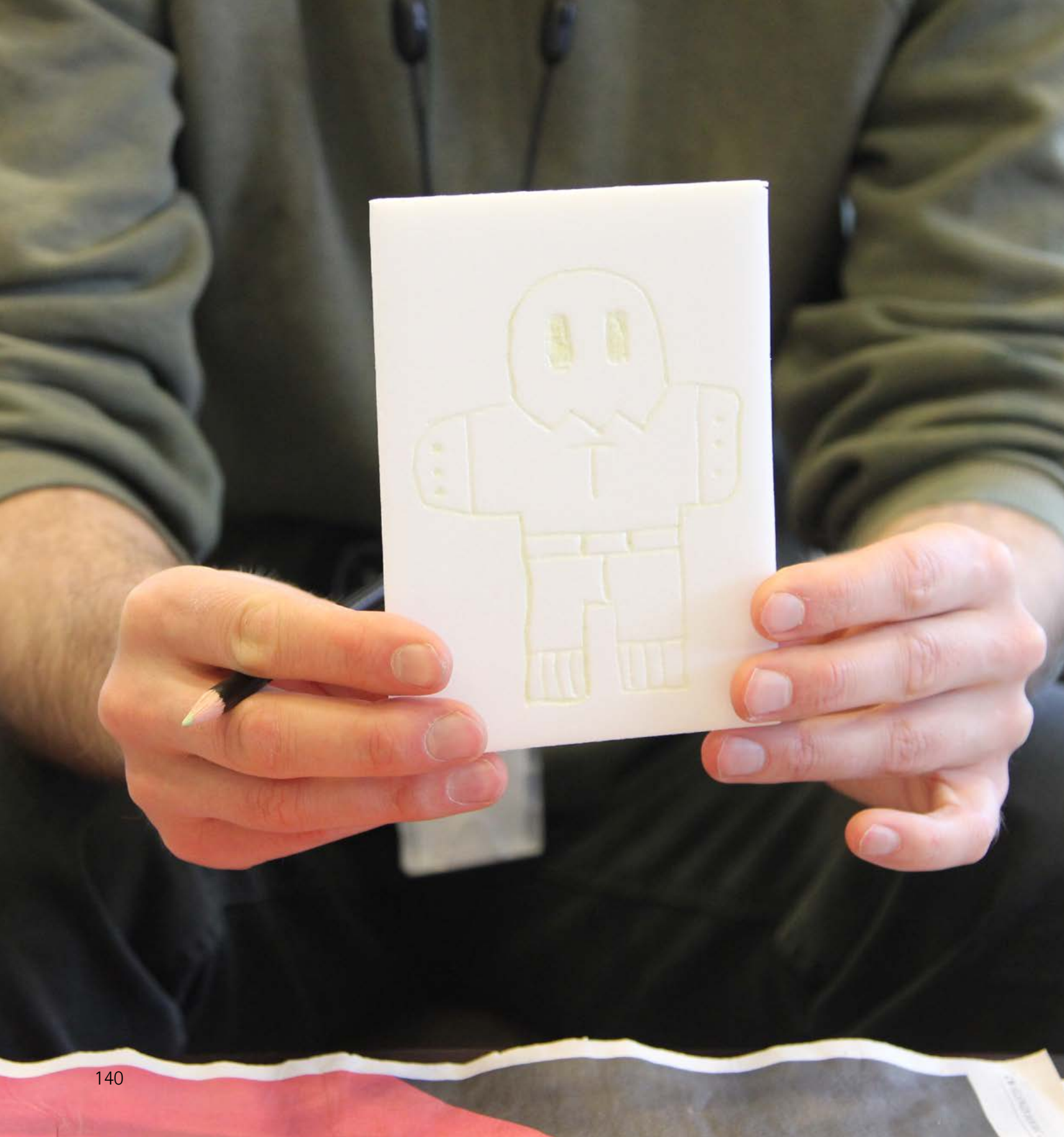
Johanna

Kannustan pohtimaan, miten kulttuuriset oikeudet taataan yhdenvertaisesti myös niille, jotka ovat pitkäaikaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaina. Taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käytön tulisi olla suunnitelmallista ja monialaista yhteistyötä, ja sen tulisi tavoittaa myös laitoksissa olevat.

Pia

Taiteilijan osaamiselle ja taiteelle on monenlaista käyttöä osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja kuntoutusta. Lähtökohtana on potilaiden kulttuuristen oikeuksien kunnioittaminen. Toinen tulokulma on sairauksien ennaltaehkäisy ja kuntoutus. Kolmantena tulee terveydenhuollon kustannusten vähentäminen tunnistamalla paljon palveluita käyttävät potilaat, jotka hyötyisivät taide- ja kulttuuritoiminnasta.

Taidetoiminta sosiaalihuollossa

Sosiaalipalveluiden tehtävänä on sosiaalisten ongelmien ehkäisy, sosiaalisen turvallisuuden ylläpitäminen sekä ihmisten omatoimisuuden tukeminen. Sosiaalipalvelut ovat keskeinen hyvinvointipalvelujen kokonaisuus. Sosiaalipalveluja tarvitsee lähes jokainen kansalainen jossain elämänsä vaiheessa. Kuntien ja kuntayhtymien menoista noin 22 prosenttia menee sosiaalihuollon järjestämiseen.¹²¹ Sosiaalipalveluja säätelevien lakien näkökulmasta taidetoiminta voidaan ajatella osaksi sosiaalihuoltolain sosiaalista kuntoutusta, vammaispalvelulain tai kehitysvammaisten erityishuoltolain mukaista palvelua, kotipalvelun tukipalvelua tai lastensuojelun avoimuuden tukitoimenpidettä.¹²²

Taidetoiminta sosiaalihuollossa voi olla taidetoimintaan kannustavaa, kuten kulttuuripassin antaminen tai taide-esityksen tai osallistavan taidetoiminnan tuominen sosiaalihuollon laitoksissa oleville asiakkaille. Sosiaalihuollosta voidaan myös ohjata asiakas taideharrastusten pariin.

Sosiaalipalveluita tarvitsee lähes jokainen ihminen elämänsä aikana. Taidetoiminnalla voidaan vaikuttaa sosiaalipalveluiden parissa olevien ihmisten hyvinvointiin ja sosiaaliseen osallisuuteen monella tavalla¹²³

Sosiaalipalveluita ovat: Sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, kotipalvelu, kotihoito, asumispalvelut, laitospalvelut, liikkumista tukevat palvelut, päihdetyö, mielenterveystyö, kasvatus- ja perheneuvonta, lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta sekä muut asiakkaan hyvinvoinnille välttämättömät sosiaalipalvelut. Lisäksi kunnallisina sosiaalipalveluina on huolehdittava myös kehitysvammaisten erityishuollosta ja useasta muusta eri ikäisten kuntalaisten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvistä kokonaisuuksista.

HYVÄ
TIETÄÄ

Yhteinen osallistuminen taidetoimintaan voi lisätä terveydenhuollon ammattilaisten luottamusta, hyvinvointia, identiteettiä ja itsestä huolehtimista. Kuva: Pauliina Lapio

Taidetoiminta terveydenhuollossa

Taiteella on paikka lääketieteen tukena, taidelaitoksilla rooli terveydenhuollon tukena ja taiteella rooli sairaanhoidon tukena. Taiteen vaikutuksia voidaan mitata.¹²⁴

Sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan saavuttamiseksi kansalaisten hyvinvointi- ja terveyseroja on kavennettava ja heikoimmassa asemassa olevien tilannetta parannettava. Painopistettä on siirrettävä terveyden ja toimintakyvyn tukemiseen, sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ehkäisyyn sekä sairauden hoidosta hyvinvoinnin aktiiviseen edistämiseen. Väestön terveyden edistämiseksi on välttämätöntä, että terveysvaikutukset otetaan huomioon kaikessa päätöksenteossa, myös kulttuuritoimen suunnittelussa ja toteutuksessa.¹²⁵

Kulttuurihyvinvoinnin toteutumisen kannalta oleellista on, että kunnalla ja terveydenhuollon järjestäjällä on käytössään tietoa taiteen vaikutuksista hyvinvointiin ja terveyteen sekä toimintamalleja taide- ja kulttuuritoiminnan tuomiseksi osaksi toimintaa. Tämä ymmärrys syntyy parhaiten

monialaisena yhteistyönä soten ja kulttuurin välillä. Toimintaa arvioidaan TEAviisari-kyselyllä kahden vuoden välein.¹²⁶ Sosiaali- ja terveyskeskus voi tukea eri asiakasryhmien omaehtoista harrastamista ja osallistumista esimerkiksi antamalla asiakkaalle kulttuurilähetteen tai -reseptin. Kulttuuriresepti tulee kehittää kullekin alueelle monialaisena sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kuntien kulttuuritoimien ja kolmannen sektorin välisenä yhteistyönä.¹²⁷

Terveydenhuolto Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2/ 2013

HYVÄ
TIETÄÄ

Suomalaisen hyvinvointimallin tunnuspiirteenä on kaikkien ihmisten oikeus sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Terveydenhuollon sisältöä, palvelujen saatavuutta ja laatua on kehitetty johdonmukaisesti viime vuosikymmenet. Ennaltaehkäisevät, tasavertaiset perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon palvelut sekä ympäristöterveydenhuolto ovat olennainen osa sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Tavoitteeksi on asetettu sosiaalisesti kestävä yhteiskunta. Se edellyttää, että ihmisiä kohdellaan reilusti, vahvistetaan kaikkien osallisuutta ja yhteisöllisyyttä, tuetaan jokaisen terveyttä ja toimintakykyä sekä annetaan turvaa ja palveluja. Jotta sosiaalisesti kestävä yhteiskunta voidaan saavuttaa, kansalaisten hyvinvointi- ja terveyserojen on kavennuttava ja heikoimmassa asemassa olevien tilan- netta parannettava. Painopistettä on siirrettävä terveyden ja toimintakyvyn tukemiseen, sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ehkäisyyn sekä sairauden hoidosta hyvinvoinnin aktiiviseen edistämiseen. Myös elinympäristön tilaa koskevat terveysnäkökohdat tulisi ottaa huomioon kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Daisy Fancourt ja Saoirse Finn koostivat WHO:n raporttiin tutkimuksia, jotka osoittavat taide- toiminnan vaikutuksia terveydenhuollossa sekä henkilökuntaan että potilaisiin. Taidetoimintaan osallistumisen on havaittu lisäävän henkilökunnan turvallisuuden tunnetta, parantavan henkilöstön ja potilaan välistä kommunikaatiota, vähentävän negatiivisia tunteita sekä lisäävän potilaan tyyty- väisyyttä saamaansa hoitoon. Yhteinen osallistuminen taidetoimintaan voi lisätä terveydenhuollon ammattilaisten luottamusta, hyvinvointia, identiteettiä ja itsestä huolehtimista. Taidetoiminnan avulla voidaan kehittää hoitohenkilökunnan empatiakykyä. Osastoilla tapahtuva osallistava taidetoi- minta, johon henkilökunta myös osallistuu, tukee eri ikäryhmien hoidon tuloksia.¹²⁸

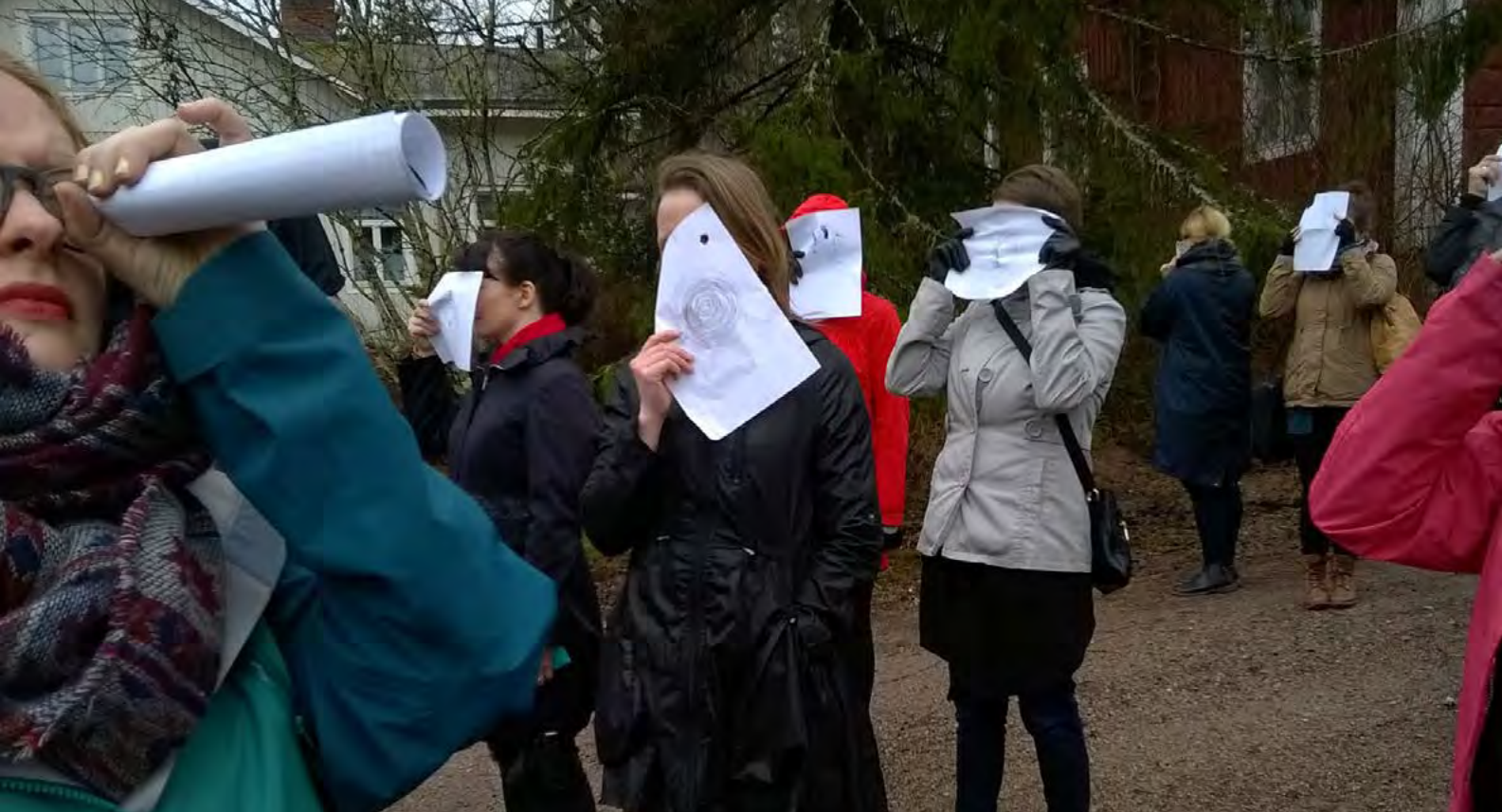
Potilaille vaikutukset ovat moninaisia, ja niistä on koottu lisää tietoa tähän kirjaan sairauskohtaisesti ja taiteenalälähtöisesti. Yleisesti voidaan sanoa, että taidetoiminnan, esimerkiksi elävän musiikin ja teatteriesitysten, järjestäminen vuodeosastoilla vähentää ahdistusta ja kipua sekä parantaa mielialaa ja sitoutumista lääketieteelliseen hoitoon sekä lapsilla että aikuisilla. Myös leikkiin ja pelillisyyteen perustuva terapeuttinen toiminta (luovia aktiviteetteja, tarinankerronta, värittäminen ja piirtäminen) voi vähentää ahdistusta yhtä paljon kuin ennen leikkausta annettu lääkitys. Lisäksi taidetoiminnan järjestäminen ja taiteen tarjoaminen sairaaloissa on vähentänyt ahdistusta ja masennusta ja edistänyt toivoa.¹²⁹

Johanna

Toivon taidetoiminnan tilaajalta aktiivista otetta ja halua vaikuttaa taiteen avulla. Määrittele valmiiksi, mitä tarkoitusta varten haluat taidetta. Taiteen itsensä vuoksi? Viihtyvyyden lisäämiseksi? Hoitotoimenpiteen tueksi? Toipumisen edistämiseksi? Hoitolaitoskierteen katkaisemiseksi? Vaiko jokin muu tarve?

Suosittelen soten taidehankkeissa monialaista yhteistyötä ja yhdessä asetettuja tavoitteita taiteelle.

Kulttuurilähetteestä ihminen voi saada osallisuuden kokemuksia ja uutta mielekkyyttä elämään.

Kuva: Pauliina Lapio

Kulttuurilähetetoiminta vaikuttaa terveydenhuollon kustannuksiin positiivisesti

Suomessa kulttuuriin liittyvä lähetetoiminta ei vielä ole vakiintunutta. Kuten liikuntaan liittyvässä lähetetoiminnassa, myös kulttuuriläheteessä kysymys on palveluketjun aktivoitumisesta toimimaan yhdessä asiakkaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Keskeistä toiminnan onnistumiselle on tunnistaa ohjauksen paikka. Sosiaalihuollossa tämä toteutuu monissa kunnissa hyvin. Asiakkaille voidaan antaa kulttuuripassi (vapaalippu kuten Kaikukortti) tukemaan mielekästä elämää. Lastenneuvolatoiminnassa on hyviä kulttuurilähetetoimintamalleja. Terveydenhuollon kautta toteutettavasta kulttuurireseptin käytöstä on kokeiluja. Terveydenhuollon kautta toteutettavalla lähetetöiminnalla osana palveluohjausta on valtava potentiaali kansalaisten hyvinvoinnin ja terveyden ja osallisuuden tukemisessa.

Britanniassa kulttuuriresepti (Arts on Prescription) on ollut käytössä parikymmentä vuotta. Kulttuuriresepti on osa laajempaa syrjäytymistä ehkäisevää lähetetoimintaa (Social Prescribing). Se on suunnattu potilaille, joilla on sosiaalista eristäytymistä, psykososiaalisia haasteita tai yksinäisyyden tunnetta. Yksinäisyyden ja eristäytyneisyyden tunteet aiheuttavat noin 20–30 prosenttia kaikista Britannian lääkärikäynneistä. Kulttuurireseptillä potilas ohjataan linkkityöntekijälle (link worker), jonka tehtävänä on ohjata potilas yhteisölliseen taidetoimintaan.¹³⁰

Britanniassa kulttuuriresepti on useimmiten toteutettu yhteistyössä paikallisten taidejärjestöjen ja vapaaehtoistoimijoiden kanssa. Lisäksi jotkut lääkäriasemat ovat järjestäneet omaa toimintaa. Toimintaa ovat rahoittaneet Britanniassa Arts Council, paikalliset viranomaiset, terveydenhuolto ja muut paikalliset toimijat. Kulttuurireseptillä on pystytty tukemaan esimerkiksi mielenterveysongelmien hoitoa, kroonisten kipujen hallintaa sekä monimutkaisten ja pitkäaikaisten sairauksien hallintaa. Lisäksi on saatu tuloksia sosiaalisen tuen sekä hyvinvoinnin lisääntymisestä. Toimintaa arvioitaessa mediaaniksi pääoman tuotoksi on esitetty 2,30 punttaa jokaista käytettyä punttaa kohti. Kustannussäästöt on laskettu ennakoina kulujen vähentymisinä, kun tarpeettomat lääkärikäynnit, lääkemääräykset ja päivystystapaukset on jääneet pois.¹³¹

Britannian Artlift-ohjelma

Britanniassa Artlift-ohjelmassa kroonisesta kivusta ja lievistä mielenterveysongelmista kärsivät potilaat ohjattiin osallistavan taiteen ryhmiin. Ohjelma vähensi potilaiden käyntejä yleislääkärin vastaanotolla 37 prosentilla ja sairaalakäyntejä 27 prosentilla. Analyysin mukaan lääkäri- ja sairaalakäyntien vähentymisestä syntyneet säästöt olivat 216 €/potilas.¹³²

HYVÄ
TIETÄÄ

Kulttuuriresepti- ja lähetetoiminta on Britanniassa vähentänyt asiakkaiden käyntiä perusterveydenhuollossa 37 prosenttia ja erikoissairaanhoidossa 27 prosenttia.¹³³ Suomessa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaista 7–10 prosenttia on palvelun suurkuluttajia. Heidän käyttämiensä sote-palvelujen kulut ovat arviolta noin 80 prosenttia kaikista kustannuksista.¹³⁴ Vaikka emme tavoittaisi Britannian kaltaisia prosentteja potilaskäyntien alenemisessä, vaikuttaa siltä, että kulttuurireseptin laajamittainen käyttöönotto kannattaa. Britannian lukujen valossa on selvää, että taidetoiminnalla on positiivisia vaikutuksia terveydenhuollon menoihin.

Taiteella on tutkittu olevan vaikutuksia muun muassa paljon palveluita käyttävien potilaiden sairauksien helpottamisessa ja hoidossa. Laatikossa on vierekkäin kansalaisen terveyshaasteita, joihin taiteella on todennettu vaikutuksia¹³⁵

Taiteesta apua

- mielenterveysongelmat
- sydän- ja verisuonitaudit
- kroonisten kipujen hallinta
- monimutkaiset ja pitkäaikaiset terveyshaasteet
- sosiaaliset ongelmat

Paljon palveluita käyttävien potilaiden sairaudet

- skitsofrenia, mieliala-, persoonallisuushäiriö, mielenterveysongelmat
- sydän- ja verisuonitaudit
- krooniset kivut
- kroonisten sairauksien kivut
- sosiaaliset tekijät

HYVÄ
TIETÄÄ

Kalliiden potilaiden tunnistaminen¹³⁶

THL:n teettämässä tutkimuksessa on tarkasteltu terveydenhuollon kustannuksien syntymistä ja kerääntymistä tietyille potilaille. Näiden ns. kalliiden potilaiden tunnistaminen on erityisen tärkeää, koska jopa yksittäisen kalliin potilaan tuottamat kustannukset voivat olla mittavat. Kallein potilasryhmä (n. 10 prosenttia kaikista potilaista) on yli kaksi kertaa kalliimpi kustannuksiltaan kuin muut potilaat. Kalliilla potilailla tarkoitetaan henkilöitä, jotka käyttävät paljon terveystaloustieteellistä arviointia hyödyntäen. Tällaisia ihmisiä ovat esimerkiksi useita kroonisia sairauksia sairastavat henkilöt. Eniten palvelutarvetta ja kustannuksia aiheuttavat muun muassa sydän- tai verisuonitaudit, diabetes, useiden kroonisten sairauksien sairastaminen, sekä päihde- ja mielenterveysongelmat. Myös sosiaaliset tekijät vaikuttivat palvelujen tarpeeseen. Kalliiden potilaiden tunnistamisessa käytettyjä tunnusmerkkejä ovat esimerkiksi kroonisten sairauksien lukumäärä, krooninen kipu, somaattiset sairaudet (esimerkiksi diabetes, masennus, sydän- ja verisuonitaudit), mielenterveysongelmat, liikunnan määrä viikossa, tupakointi, kehon rasvaprosentti, palvelujen käyttö, työtilanne, toteutuneet hoitojaksot, päivystyskäynnit, terveydenhuollon menot, ikä, sukupuoli ja etninen tausta. Kalliit potilaat raportoivat erityisesti selkäsäryistä, kroonisista säryistä, masennuksesta, diabeteksesta, sydänvaivoista, korkeasta kolesterolista ja korkeasta verenpaineesta. Itse raportoidut krooniset sairaudet, terveyskäyttäytyminen ja sairaalajaksot ennustavat korkeita terveydenhuollon kustannuksia.

Kalliit potilaat eri ikäryhmissä

LAPSET: käyttäytymiseen liittyvät haasteet, astma, vanhempien terveydentila, palveluiden käyttö.

AIKUISET (alle 55-vuotiaat): kustannukset ovat suuremmat kuin vanhempien ikäryhmien (55–64-vuotiaat) aiheuttamat kustannukset. Miesten kustannukset ovat naisia korkeammat. Kalliimpiin ryhmiin kuuluvat myös henkilöt, joilla oli diagnosoitu skitsofrenia tai mieliala- tai persoonallisuushäiriö.

IKÄÄNTYNEET: päihde- ja mielenterveysongelmaisten henkilöiden kohdalla kyse voi olla jatkuvista lukuisista päivystyskäynneistä, joiden tiedostaminen ammattilaisten ja asiantuntijoiden taholla auttaisi suuntaamaan haasteellisissa tilanteissa olevien ihmisryhmien palveluita paremmin tarpeita vastaaviksi.

Kulttuurilähetteen käyttöönottamisessa voi katsoa esimerkiksi Liikkuva aikuinen -ohjelman oppeja ja malleja.¹³⁸ Vastaavanlaiset vastuutahot, toimintamallit ja kulttuurijärjestöt palvelun toteuttajina sopivat kulttuurilähetetoimintaan

HYVÄ
TIETÄÄ

Liikuntalähetteidien onnistumisen taustalla näyttäisi olevan onnistuneen palveluketjun rakentaminen. Lääkäri havaitsee asiakkaansa tilasta tarpeen elämänpiirin laajentamiselle ja liikunnalle. Yksinkertaisimmillaan käytössä olevaan järjestelmään mahdollistetaan ohjaus liikuntaneuvojalle. Liikuntaneuvoja on usein kunnan liikuntatoimen työntekijä, joka työskentelee sotessa esim. tiettyinä päivinä viikossa. Liikuntaneuvoja vastaanottaa lähetteen ja kutsuu asiakkaan neuvontakäynnille. Asiakkaalle liikuntaneuvonnan prosessi kestää tavallisemmin 6-12 kuukautta ja liikuntaneuvoja myös raportoi lähettäneelle lääkärille asiakkaan tilan edistymistä. Neuvonta voidaan toteuttaa yksilöohjauksena tai asiakas voidaan ohjata mukaan toimintaan. Järjestökenttä on lähetetoiminnassa keskeisessä asemassa tarjoamassa toimintaa, johon asiakas ohjataan. Kuntien ja sairaanhoitopiirien käytössä olevat järjestelmät ovat aiheuttaneet päänvaivaa siinä, miten ohjaus liikuntaneuvojalle teknisesti suoritetaan ja millaisia tietoja asiakkaasta välitetään. Rekisterin haltijat, tavallisemmin sairaanhoitopiirit, päättävät, millaisia tietosuojaan liittyviä asioita lääkärin ja liikuntaneuvojan välillä vaihdetaan.¹³⁷

Liikuntaneuvonnan tärkein piirre on sen ympärille rakentuva palveluketju, jonka kautta terveytensä kannalta liian vähän liikkuvat tunnistetaan ja ohjataan liikuntaneuvontaan. Yleisimmin liikuntaneuvonnasta vastaa kunnan liikuntapalvelut, ja palveluketjussa ovat mukana sosiaali- ja terveydenhuolto (sote) sekä paikallisyhdistykset, joilla on liikuntatoimintaa. Liikuntaneuvonta voidaan sopia järjestettäväksi myös sote-palvelujen kautta tai ostettavaksi yksityiseltä palvelun tuottajalta. Käytännössä liikuntaneuvonta on sotelle lisäpalvelu, joka tukee liikkumisen lisääntymisen kautta asiakkaan terveyttä, hoitoa tai kuntoutumista. Se on palvelu, jonne ohjautuvat asiakkaat eivät omatoimisesti hakeutuisi henkilökohtaiseen liikuntaohjaukseen tai saati maksaisi siitä. Kansallisena tavoitteena on, että jokaisessa kunnassa on suositusten mukaista liikuntaneuvontaa ja jokainen saa tukea liikunnallisen elämäntavan löytämiseksi.

Ohjaaminen taide- ja kulttuuritoimintaan voidaan toteuttaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä ja sosiaali- ja terveydenhuollossa usealla eri tavalla ja erilaisin perustein. Kuva: Arttu Eloranta

Suomessa on käytössä seuraavia kulttuuri- ja taidelähetteitä:

Kulttuurilähete (ohjaaminen taideryhmiin)

Ohjaaminen taide- ja kulttuuritoimintaan voidaan toteuttaa sosiaali- ja terveydenhuollossa usealla eri tavalla ja eri perustein. Ennaltaehkäisevässä toiminnassa, kuten osana lastenneuvolatoimintaa, voidaan soveltaa kulttuurilähete-mallia, jota on kokeiltu Tampereen kaupungilla onnistuneesti. Lastenneuvola voi antaa tukea tarvitsevalle perheelle kulttuurilähetteen, jota hyödyntämällä perhe voi osallistua esimerkiksi vapaan sivistystyön järjestämiin taidepainotteisiin ryhmiin, kuten vauvamuskariin tai perhesirkukseen. Kulttuurilähetteestä hyötyvät erityisesti sellaiset perheet, joissa on havaittavissa lieviä vuorovaikutuksen ongelmia tai uupumusta. Yhteinen taidetoiminta antaa positiivisia yhdessäolon kokemuksia ja vertaistukea.

Kulttuuripassi (vapaalippu taide-esityksiin)

Sosiaalihuollosta asiakas voidaan perheineen ohjata taide- ja kulttuuri-elämyksiin antamalla kulttuuripassi, joka on vapaalippu taide-esityksiin. Tunnetuin kulttuuripassitoimija lienee Kulttuuria kaikille, joka on opetus- ja kulttuuriministeriön tuella kehittänyt Kaikukortin sosiaalihuollon asiakkaiden osallisuuden tukemiseksi. Kaikukortilla voi hankkia maksuttomia pääsylippuja esimerkiksi festivaaleille, teatteriin tai konsertteihin ja saada maksutta kansalaisopiston kurssipaikkoja. Kaikukortin tavoitteena on parantaa taloudellisesti tiukassa tilanteessa olevien nuorten, aikuisten ja perheiden mahdollisuuksia osallistua kulttuurielämään ja harrastaa taiteen tekemistä.¹³⁹ Kulttuuripassi toimii pääsylippuna kaikkiin niihin taidelaitoksiin ja kulttuuritapahtumiin, joiden järjestäjät ovat tehneet sopimuksen passin käytöstä. Kaikukortilla pääsee sopimuskomppaneiden esityksiin ympäri Suomen. Kulttuuripassi vähentää taloudellista eriarvoisuutta taide-elämysten saavutettavuudessa. Kulttuuriin osallistumista voidaan tukea myös tarjoamalla saattaja tai tukihenkilö.

Kaikukortilla voi hankkia maksuttomia pääsylippuja esimerkiksi konsertteihin.
Erja Lytinen Pato Areenalla, Kuusankoski 2020 Kuva: Johanna Vuolasto

Kulttuuriresepti (Arts on Prescription)

Lääkäri voi antaa kulttuurireseptin potilaalleen tilanteessa, jossa vaivan mahdolliset syyt saattavat liittyä sosiaalisen osallisuuden puuttumiseen tai monimutkaisiin terveyshaasteisiin. Ajatuksena on, että lääkäri tunnistaa asiakkaistaan ne, joiden vointia voidaan helpottaa kulttuurisin menetelmin. Lääkäri antaa reseptin ja ohjaa potilaan linkkihenkilön, palveluohjaajan, terveydenhoitajan tai vastaavan vastuuhenkilön luokse. Toinen mahdollisuus on antaa potilaalle suoraan voucher tai vapaalippuja esityksiin, mutta tällöin kokemus saattaa jäädä kertaluonteiseksi, eikä lisää sosiaalista osallisuutta ja pysyvää kulttuurista hyvinvointia.

Toiminta kohdennetaan paljon palveluja käyttäville (yli 6 kertaa vuodessa) ikäihmisille, joiden terveyskeskuskäyntien syyt johtuvat muista kuin pelkästään lääketieteellisiä toimenpiteistä tai hoitoa vaativista vaivoista. Kulttuuritoiminnasta hyötyvät esimerkiksi masennusoireiset potilaat, kipupotilaat, yksinäiset ja verenpainepotilaat. Toiminnan kohderyhmänä ovat myös omaishoidon piirissä olevat ja ikäihmiset, jotka fyysisten tai psyykkisten syiden vuoksi eivät lähde kotoaan. Lisäksi toimintaa voidaan tarjota niille ikäihmisille, jotka eivät täytä kriteerejä kotipalvelujen saamiseksi. Kulttuuriresepti tulee kehittää kullekin alueelle monialaisena soten ja kuntien kulttuuritoimien ja kolmannen sektorin välisenä yhteistyönä.¹⁴⁰

Kulttuurinen vanhustyö ja sosiaalihuollon järjestämät taiteilijavierailut tuovat sisältöä vanhojen ihmisten päiviin. Tanssitaiteilija Helena Ratisen tanssiinkutsu. Kuvat: Matti Häyrynen

Ikäihmisten kulttuuriset oikeudet

Osalle ikäihmisistä kulttuuririennot ovat elämäniloa ja sosiaalista osallisuutta ylläpitävä voimavara. Kulttuurilla on merkitystä syrjäytymisen ja yksinäisyyden ehkäisemisessä sekä terveyden ylläpitämisessä. Yli 80-vuotiaat suomalaiset ovat erityisen heikossa asemassa taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuuden ja osallisuuden näkökulmasta. Kiinnostusta kulttuuriin olisi, mutta heikentyvä terveys, liikkumisen esteet, taloudellinen tilanne sekä seuran puute aiheuttavat sivuun jäämisen palveluista.¹⁴¹

Kansallisen politiikan ja palvelurakenteiden uudistamisen tavoite on, että yhä useampi ikäihminen asuisi kotonaan mahdollisimman pitkään. Se synnyttää kasvavan tarpeen kotiin vietäville palveluille. Kotona asuvien ikäihmisten hyvinvointia voidaan lisätä merkittävästi kotiin tuotavilla taide- ja kulttuuripalveluilla, jotka vaikuttavat kokonaisvaltaisesti hyvinvointiin ja ennaltaehkäisevät yksinäisyyttä sekä vähentävät terveyspalveluiden käyttöä. *Kulttuurinen vanhustyö on taiteen, taidetoiminnan, luovuuden ja kulttuurin tuomista eri tavoin osaksi vanhustyötä ja sen kehittämistä. Kulttuurisella vanhustyöllä tarkoitetaan kulttuuria ja luovuutta arvostavaa näkökulmaa, arvoja ja asenteita, jotka vaikuttavat suunnittelun, johtamisen, erilaisten käytänteiden sekä arjen taustalla. Kulttuurista vanhustyötä voivat olla toteuttamassa niin vanhustyön ammattilaiset, taiteen ja kulttuurin ammattilaiset kuin vapaaehtoiset. Kulttuurisessa vanhustyössä ikäihmisen kulttuuriset oikeudet tunnustetaan osaksi laadukasta ja omannäköistä elämää.*¹⁴² Kulttuurinen vanhustyö ja sosiaalihuollon järjestämät taiteilijavierailut tuovat sisältöä vanhojen ihmisten päiviin. Taiteilijan pitkäkestoinen työskentely ikäihmisen kotona luo kohtaamisia ja merkityksen tunteita. Hyviä kokemuksia on myös ikäihmisille räätälöidyistä virtuaalisista kulttuurikohtaamisista, mikäli laitteiston käyttöönottoon ja toimintaan liittyvät esteet saadaan ratkaistua.¹⁴³

Kokemuksia osallisuuden lisäämisestä virtuaalisesti

Kuvapuhelimen käytöstä ikäihmisten kulttuuristen oikeuksien toteuttamisessa on saatu hyvää näyttöä.¹⁴⁴ *Tänään kotona* -hanke toteutti taidetoimintaa ikäihmisten koteihin muokatun lpadin kautta. Taidetoiminta muokattiin osaksi ikäihmisille rakennettuja vuorovaikutteisia digitaalisia palveluita. Hankkeen ensisijaisena kohderyhmänä olivat ne ikääntyneet, joiden liikkuminen ulos kodista on rajoittunutta ja jotka hyötyvät kotiin tai sen lähelle vietävistä palveluista. Kulttuurisektori tuotti hankkeessa palveluiden sisällön ja oli aktiivisesti mukana toiminnan palvelun kehittämisessä. Kulttuurilaitokset kehittävät mallissa valmiita palveluitaan (mm. kirjakerhot, muistelutuokiot) etäpalveluiksi. Ikääntyneet tavoitettiin vanhuspalveluiden avulla. Palvelut sisältyivät asiakkaan kotihoitomaksuihin. Taloudellinen kestävyys takaa mallin jatkuvuuden ja tulevat vaikutukset. Hankkeessa etsittiin kulttuuri- ja taidelaitosten roolia kulttuurisessa kotiin suuntautuvassa vanhustyössä ja etsittiin teknologisia ratkaisuja saavutettavuuden parantamiseen. Helsingin kaupungilla toiminnasta vastasi kulttuuritoimi yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Yhteistyössä oli suuri joukko kaupungin sisäisiä toimijoita. Myös kaupungin taidelaitokset osallistuivat toimintaan.¹⁴⁵

HYVÄ
TIETÄÄ

Taiteilijan palkkaaminen taidelähtöiseen työskentelyyn ikäihmisten kotona

LUE
TARINA

Merkityksellisiksi koetut asiat ovat ikäihmisen hyvinvoinnille olennaisia. Ikäihmisten elämänlaatuun voidaan vaikuttaa myönteisesti kotiin tuotavilla taideinterventioilla. Taiteen lajit voivat olla moninaisia.

Tanssitaiteilija Elli Isokosken *Nykytanssia ja tanssielokuvaa tekien, kokien ja katsoen kotona asuville ikäihmisille* -hankkeella oli merkitystä ikäihmisten elämään. Kohderyhmä tavoitettiin Käpyrinne ry:n verkostojen kautta. Kohderyhmänä olivat kotona asuvat ikäihmiset, jotka toimintakyvyn rajoituksista tai muista syistä johtuen olivat jääneet kulttuuripalvelujen ulkopuolelle. Tanssitaiteilija vieraili ikäihmisen kotona noin kerran viikossa 1–2 tuntia kerrallaan. Vierailu koostui taiteilijan valitsemien tanssielokuvien katselusta, kohtaamisesta ja keskusteluista. Elokuvat herättivät usein muistoja ja tunteita. Tapaamisissa voitiin myös tanssia tai eläytyä kehonkielellä elokuvien liikekieleen. Taiteilija kertoi ikäihmiselle elokuvan valmistusprosessista. Ikäihmisen halutessa aloitettiin uuden tanssielokuvan ideointi. Tavoitteena oli, että elokuva tuo esille ikäihmisen omia näkökulmia elämästä, arjesta ja unelmista. Elokuvissa koreografia ja liike toimivat kerronnan kielinä. Käsikirjoituksen pohjalta tuotettiin lyhyt tanssielokuva. Taiteilijan vierailut ikäihmisten kotona ja hänen kiireetön läsnäolonsa toivat uutta sisältöä arkeen. Elokuvien katselu toi mieleen muistoja ja tunteita, jotka herättivät syvällisiä keskusteluja. Yhteiset hetket virkistivät ikäihmisiä ja olivat jopa terapeutteja. Myös elokuvien esittelytilaisuudet herättivät katsojissa keskustelua ja muistoja. Ne ikäihmiset, jotka eivät enää kyenneet kommunikoimaan puhumalla, eläytyivät kehon liikkeillä elokuvaan. Taiteilijan työmenetelmässä korostuivat dialoginen vuorovaikutus, läsnäolo ja merkityksellisyys.¹⁴⁶

Ikäihmisen sosiaalisen osallisuuden lisääminen taidetoiminnan keinoin

LUE
TARINA

Taidetoiminta voidaan toteuttaa kaupunginosissa tai kylissä, jolloin toiminta koordinoidaan asuinalueilta käsin kotona asuville ikääntyneille ihmisille. Taidetoiminta voi tapahtua alueen yhteisissä tiloissa, kuten taloyhtiön yleiset tilat tai paikallinen kerhotalo. Ikääntyneille voidaan järjestää taidekummi tai vastaava vapaaehtoistoimija hakemaan heidät kotoa. Taidetoiminnalla saadaan toteutettua kaksi merkittävää vaikutusta: taiteen hyvinvointia ja terveyttä lisäävät vaikutukset ja toisten ihmisten kohtaamisen tuottamat sosiaaliset vaikutukset. Talouden näkökulmasta tämä tukee ikääntyneiden omatoimisuutta, hyvinvoinnin lisääntymistä ja siten suoria vaikutuksia esimerkiksi lääkekuluihin tai muihin sosiaali- ja terveyspalveluiden kulujen säästymiseen.

Johanna

Miten ihanaa olisi ikääntyä paikassa, jossa kulttuuriset oikeuteni otettaisiin huomioon. Kenellä sinun mielestäsi pitäisi olla vastuu hoitolaitoksen asukkaan kulttuuristen oikeuksien toteuttamisesta?

100 minuuttia taidetta -toimintamalli kehitettiin tukemaan sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoita asiakkaittensa kulttuuristen oikeuksien toteuttamisessa¹⁴⁸

LUE
TARINA

Pyrimme tavoittamaan juuri niitä, jotka eivät muuten pääse osallistumaan. Erityisesti vuodeasukkaiden osallisuus lisääntyi. He eivät olleet pelkästään vastaanottajia, vaan toimivat aktiivisina taiteen ja kulttuurin tuottajina. (Lehtiojan palvelukeskus, PHHYKY)¹⁴⁷

100 minuuttia taidetta -toimintamalli perustuu yhtäältä kansalaisten kulttuuristen perusoikeuksien varmistaminen ja toisaalta tutkimuksiin säännöllisen kulttuuriharrastamisen terveys- hyödyistä. Taide- ja kulttuuri-osallistuminen luo merkitystä yksilöiden elämään ja yhteisöjen toimintaan. Toimintamallin tavoite on innostaa kaikenikäisiä ihmisiä osallistumaan taiteeseen ja kulttuuriin säännöllisesti. Erityisesti toimintamallissa haastetaan sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökuntaa huomaamaan asiakkaittensa kulttuuriset perusoikeudet ja tarpeet ja näkemään kulttuurin merkitys hyvinvoinnin lisäämisessä.

100 minuuttia taidetta -toimintamalli kannustaa henkilökuntaa ja asiakkaita ideoimaan yhdessä taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen tapoja. Tavoitteena on, että jokainen osallistuja on taiteen ja kulttuurin äärellä vähintään sadan minuutin ajan joka viikko. Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseksi lasketaan kaikki taidemuodot kirjallisuudesta teatteriin, musiikista kuvataiteeseen – ja kaikki oman luovuuden käyttämisen muodot kirjoittamisesta laulamiseen, piirtämisestä tanssimiseen. Suositeltavaa on, että viikon aikana kaikki osallistuvat sekä nauttien taiteesta kokijana että käyttäen omaa luovuuttaan ja osallistuen taide- ja kulttuuri-toimintaan itse tekemällä.

Tärkeä osa toimintamallia on koetusta keskusteleminen osallistujien kanssa. Syntyneet oivallukset ja vaikutukset kirjataan ylös. Osallistumisen järjestelmällisen kirjaamisen avulla toimintaa voidaan seurata ja kehittää sekä sen tuloksellisuutta analysoida. Parhaat tulokset toimintamallin käytöstä saa, kun mukaan suunnitteluun, toteutukseen ja osallistumiseen otetaan sekä asukkaat/asiakkaat, henkilökunta, omaiset että organisaation johto.

Tanssitaiteilijat Helena Ratinen, Teija Häyrynen ja Jyväskylä Sinfonian muusikko Risto Keinänen (fagotti) teoksessa Lupa tehdä (2016). Kuva: Matti Häyrynen

*Taiteilija on joskus ainoa,
joka näkee ihmisen muuna
kuin hoidon kohteena.*

Johanna

Taiteilijaresidenssi hoitolaitoksessa

Taiteilijaresidenssi hoitolaitoksessa on toimintamalli, joka toteutetaan yhdessä taiteilijoiden, järjestöjen ja sosiaali- ja terveystalvelujen kanssa.

Residenssitoiminta on pitkäkestoista ja vaikuttavaa. Sen vuoksi se sopii erinomaisesti yhteisöille, joissa halutaan kehittää omaa toimintakulttuuria ja työtapoja. Henkilökunnan aktiivinen rooli ja osallisuus on tärkeää onnistuneen residenssin järjestämisessä. Residenssitoimintamalli on todettu toimivaksi tavaksi asiakkaiden kulttuuristen oikeuksien turvaamiseen hoitolaitoksissa. Lisäksi toiminnan on todettu lisäävän henkilökunnan hyvinvointia.¹⁴⁹

Residenssitaiteilija haastaa itsensä astumalla itselleen vieraaseen toimintakulttuuriin ja ihmisten keskelle. Useissa taiteilijoiden työpäiväkirjoissa ja raporteissa toistuu kohtaamisen ja vuorovaikutuksen merkityksellisyys. Taiteilija kohtaa ihmisen ihmisenä – ei potilaana, hoidettavana tai laitoksen asukkaana. Taiteilijan läsnäolon on todettu rauhoittavan aggressiivisia yksilöitä ja tuovan sujuvuutta arkeen. Taiteilijan avulla myös haastavista potilaista voi löytyä uusia puolia. Kiukuttelijasta voi paljastua musiikkihetken kautta surua ja pelkoa kantava ihminen, jota ei ole pitkään aikaan kuunneltu omana itsenään. *Taiteilijan poistuttua vaikutukset jäävät ja kantavat asukasta jopa koko päivän. Asukkaalla on hyvä olla koska on tullut kohdatuksi. Myös iltahoito helpottuu, koska asukas on edelleen hyvällä tuulella, vaikei edes muistaisi itse. (tanssitaiteilija Helena Ratinen).*¹⁵⁰

Hoitolaitosresidenssi pähkinäkuoressa

Jokainen yhteisö jäsenineen ja sidosryhmineen muodostaa oman ainutlaatuisen ympäristönsä residenssitoiminnalle. Residenssijakson aikana taiteilija työskentelee sote-alan yhteisössä hyödyntäen oman taiteenalansa menetelmiä. Joskus taiteilija myös asuu osana yhteisöä. Osallistujat ovat olleet muistisairaita, vuodepotilaita, mielenterveyskuntoutujia, omaisia, päiväkotilapsia, sairaalahenkilökuntaa ja maahanmuuttajia.

Taiteilijan työskentely voi kohdistua asiakkaisiin ja heidän omaisiinsa, henkilökuntaan tai laajemmin lähialueen yhteisöön, jolloin työskentelyssä on mahdollisesti mukana esimerkiksi lähialueella toimiva asukasyhdistys tai päiväkoti.¹⁵¹

*Residenssitoiminta
hoitolaitoksissa voi
katkaista monia
kierteitä. Ihmisen mieli
on monitasoinen ja
kiehtova. Taiteen äärellä
ihmisistä löytyy uusia
puolia ja elämä saa uutta
merkityksellisyyttä.*

Toimintaterapeutti Miina Korpi esittelee potilaiden tekemiä töitä. Kuva: Pauliina Lapiro

5. TAIDE OSANA SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLTOA

Taide auttoi psykiatrisen osaston nuoria osallistumaan yhteistyöhön ja henkilökuntaa löytämään uusia toimintamalleja työhönsä

HYVÄ
TIETÄÄ

Keski-Suomen keskussairaalassa Jyväskylässä toimi kuukauden ajan ainutlaatuinen taiteilijaresidenssi. Psykiatrisen osaston nuoret sekä henkilökunta tekivät kuva- ja pelitaidetta yhteistyössä ammattilaisten kanssa.

Britannialainen kuvataiteilija Dawn Prescott sekä suomalainen pelitaidemaalari ja soveltavan elektroniikan osaaja Tuukka Pasanen tekivät sairaalan nuorisopsykiatrian osastolla taidetta yhdessä osaston potilaiden ja henkilökunnan kanssa. Residenssin aikana toteutettiin päivittäisiä työpajoja ja tehtiin taidetta, jossa yhtenä teemana oli valo. Potilaille tarjottiin mahdollisuus päästä kokeilemaan sensoreiden ja valojen käyttämistä luovassa prosessissa, ohjelmoijan ja elektroniikkahakkerin toteuttaessa vaikeasti lähestyttävät tekniset osat. Mahdollisuus olla osana luovaa työryhmää ja nähdä omien ideoiden muuttuvan osaksi isompaa taideteosta voi olla voimauttava ja itsetuntoa kehittävä kokemus. Ammattilaisen osallistuminen teoksen toteuttamiseen varmistaa sen, että teokseen halutut ominaisuudet pysyvät mahdollisuuksien rajoissa ja myös toteutuvat.

Jo ensimmäisen viikon aikana varautuneet ja hiljaiset nuoret alkoivat avautua. Hoitava henkilökunta todisti, kuinka puhumattomat, katsekontaktia välttävät, ihoaan nyppivät nuoret alkoivat ottaa kontaktia taiteilijoihin ja lopulta henkilökuntaan ja toisiinsa. Osa nuorista sai ensimmäistä kertaa elämässään kiitosta työstään ja osaamisestaan. Tämä vaikutti yhden nuoren kohdalla siten, että häntä ei tarvinnutkaan siirtää suljetulle osastolle, kuten oltiin suunniteltu, vaan hän sai uutta voimaa normaaliin elämään. Samoin raskaassa laitoskierteessä ollut nuori löysi taiteesta harrastuksen ja taidepajan jälkeen hän oli seurantaohjelmalla pysynyt poissa osastolta jo yli 2 kuukautta.

Taiteilijaresidenssi toteutettiin yhteistyössä Keski-Suomen sairaanhoitopiirin valmisteilla olevan Sairaala Novan ja Taiteen edistämiskeskuksen läänintaiteilijoiden Pauliina Lapon ja Jaakko Kempaisen kanssa.

Henkilökohtaisesti osallistuminen projektin toteutukseen ja yhteen taidetyöpajaan oli voimakas kokemus. Taiteen tekemisen merkitys potilaiden ja henkilökunnan hyvinvoinnille kaikui läpi keskustelujen. tarinat potilaiden mielialan paranemisesta ja jopa jatkohoidon välttämisestä vahvistivat työpajassa syntynyttä tunnetta siitä, että olemme tekemässä jotain tärkeää. Bisnesmahdollisuuksien ja näkyvyyden sijaan tarjosimme jotain sellaista, jota on vaikea mitata rahassa. Pelien pelaamisen lisäksi pelien tekeminen tarjoaa paljon mahdollisuuksia itseilmaisuuksiin, onnistumisen tunteisiin ja jaetun saavuttamisen kokemuksiin, Jaakko Kemppainen, pelitaiteen läänintaiteilija kertoo.

Psykiatrisella osastolla nuoret sekä henkilökunta tekivät kuva- ja pelitaidetta yhteistyössä ammattilaisten kanssa. Kuva: Pauliina Lapio

Gustav Klimt, Kuolema ja elämä
1910/11, Leopold Museum, Wien.
Kuva: Johanna Vuolasto

Pia

Äitini oli saattohoidossa syksyllä 2019 pienen kaupungin sairaalan osastolla. Osasto oli melko karu ja muistutti sairaalaa sen perinteisessä muodossa. Osastolla ei ollut muuta aistimuksia herättävää kuin televisio. Kysyin lääkäriltä, onko osastolla taidetoimintaa? Hän vastasi, että seinälle voi tuoda oman taulun, jos haluaa. Yritin lukea ja katsoa tanssielokuvia äitini kanssa. Havaitsin, miten paljon taidetoiminta olisi voinut tuottaa iloa, ajatuksia, vähentää kipua ja huolta elämän viimeisinä päivinä. Sain pyydettyä ortodoksin papin ja kanttorin vierailulle. He pitivät pienen konsertin. Siitä syntyneitä iloa muisteltiin moneen kertaan.

Taide osana saattohoitoa

Saattohoidossa pyritään siihen, että ihmisen elämä olisi elämisen arvoista loppuun asti. Saattohoidon tulisi suojella elämää sen loppuun asti. Se ei ole silloin pelkästään lääketieteellistä hoitoa. Taide voi temmata ihmisen potilashuoneesta toiseen todellisuuteen ja antaa mielelle elinvoimaisuutta vielä elämän viimeisillä hetkillä. Kuoleman lähestyessä toivo paranemisesta katoaa, mutta oleellista olisi saada kokea toivoa eletyn elämän merkityksellisyydestä ja siitä, että on ollut jollekin tärkeä. Toivon lisäksi taiteesta voidaan saada apua erilaisten oireiden, kuten hengenahdistuksen tai kivun hallintaan. Taiteen kautta voidaan helpottaa omaisten ja saattohoidettavan potilaan vuorovaikutusta ja tuoda apua surun käsittelyyn.¹⁵³

Tanssitaiteilija Teija Häyrynen on kehittänyt Käsien tanssi -työtavan, jota hän kuvailee vuoteessa olevan vanhuksen ja hänen hoitajansa duetoksi. Kuvat: Matti Häyrynen

Saattohoitoon soveltuvat useat taiteen lajit. Lähtökohtana on hoidettavan tietoisuuden ja toimintakyvyn taso ja vuorovaikutteisuuden mahdollisuus tai mahdottomuus. Esimerkiksi tanssista osana saattohoitoa on hyviä kokemuksia. Tanssitaiteilija Teija Häyrynen on kehittänyt *Käsien tanssi* -työtavan, jota hän kuvailee vuoteessa olevan vanhuksen ja hänen hoitajansa duetoksi. Myös saattohoidossa olevalla ihmisellä on tarve kommunikoida. Tanssi ei ole sidottu sanoihin, joten se sopii myös sellaiselle ihmiselle, joka ei pysty puhumaan tai jonka kanssa ei ole yhteistä kieltä. Teija Häyrynen haki tukea toimintaan neurofysiologiasta, kinesiologiasta ja tanssiterapiasta. Hän valitsi lähtökohdaksi kädet, kehonosat, joissa yhdistyy liike, aistit, läsnäolo ja kohtaaminen. Työtavassa keskitytään ensin tähän hetkeen ja tervehditään käsien kautta. Käsillään tanssittaja pyytää luvan, kysyy, haluatko tanssia. Teema nousee asukkaan omasta elämästä. Tanssiessa hoitajan ja asukkaan kädet koskettavat toisiaan. Liike on aluksi keinuvaa ja rauhallista, se muuntuu vähitellen kontakti-improvisaatioksi. Asukas voi olla vuoteessa tai tuolilla. Lopuksi piirretään käsien ääriviivat paperille. Kuva jää muistoksi yhteisestä tanssista. Tässä menetelmässä hoitohenkilökunta on mukana toiminnassa. Hoitajilla on luontainen tapa hoitaa ja koskea ja olla kehollisessa vuorovaikutuksessa asukkaiden kanssa.¹⁵⁴

Kuoleman lähestyessä toivo paranemisesta katoaa, mutta oleellista olisi saada kokea toivoa eletyn elämän merkityksellisyydestä ja siitä, että on ollut jollekin toiselle tärkeä. Kuva: Johanna Vuolasto

Oulun kaupunginsairaalan saattohoitohanke¹⁵⁵

HYVÄ
TIETÄÄ

Oulun kaupunginsairaalan saattohoito-osaston punaisena lankana on hoitaa eläviä ihmisiä, ei kuolevia potilaita. Ihmisen elämän arvostaminen erityisesti sen viime metreillä näkyi taide osaksi saattohoitoahankkeessa, joka toteutettiin Oulun kaupungin ja Taiken rahoittamana yksivuotisena kokonaisuutena.

Kokonaisuuden toteutti Kulttuuriosuuskunta Ilme hankkeellaan *Elävä Kuolema, kulttuuri ja taide osaksi saattohoitoa*. Taidelajeina olivat tanssi, kuvataide ja valokuvaus. Taiteilijat olivat osastolla ennen kaikkea tärkeitä kuuntelevia ihmisiä saattohoidettavan vierellä. *Taide on kuolevalle lääkkeetöntä kivunhoitoa. Se syntyy kohtaamisen hetkellä, ja voi olla esimerkiksi myös levottoman potilaan silittelyä ja rauhoittamista. Taide on rohto, joka virkistää ja antaa voimia*, kertoi osaston palveluesimies Sirkka Viitanen.

Tanssitaiteilija Helena Ratinen kävi päivittäin osastolla tanssimassa ja kohtaamassa saattohoidossa olevia ihmisiä. Se toi osaston elämään vaihtelua ja potilaille mahdollisuuden ajatella normaaleja asioita kuoleman ja kipujen sijaan.

Taiteilija Hanna Kaisa Vainiolla oli kasvikärry, jota hän työnsi osastolla. Se oli kuin lääkekärry, mutta sen tarjoamien "lääkkeiden" yliannostus on suositeltavaa. "Lääkkeet" olivat kärryyn kerättyjen kasvien tuomia muistoja ja tarinoita. Vainio vieraili potilaiden luona kuulemassa kasveihin liittyviä muistoja ja tarjosi samalla erilaisia äänimaisemia kuultavaksi.

Lisäksi saattohoito-osastolle ripustettiin pysyvä "Taideapteekki", josta osaston potilaat voivat lainata Hiukkavaaran taiteilijoiden tekemiä taideteoksia potilashuoneisiinsa. Osastolla pidetään merkityksellisenä, että ihminen voi elää viimeisiä hetkiään muistojen ja voimauttavien ajatusten tuomien asioiden ympäröimänä.

Projekti oli myös taiteilijoille pysäyttävä ja heille järjestettiin työnohjausta työskentelyn tueksi. Vuoden aikana taidetoiminnalla koettiin olleen vaikutusta myös osaston ilmapiiriin ja se toi ilonpilkahduksia ja voimaa niin potilaille, omaisille kuin työntekijöillekin.

Hankkeessa työskenteli 9 taiteilijaa: Saija Candelin, Kaisu Heikkilä, Saara Heinonen, Pekka Homanen, Ilona Kivijärvi, Riikka Kontio, Helena Ratinen, Hanna Kaisa Vainio, Martu Väisänen.

Yksityiskohta Hanna Vihriälän teoksesta
Suolaheinä, 2016. Espoon sairaalan aulatilat.
Kuva Pauliina Lapiro. © Kuvasto 2020

Taide osana sosiaali- ja terveydenhuollon rakentamista (prosenttiperiaate)

Esteettinen hoitoympäristö vähentää sairaalapäivien määrää ja potilaan kokemia fyysisiä oireita. Se parantaa potilaan tyytyväisyyttä saamaansa hoitoon ja hoitohenkilökunnan tyytyväisyyttä työöloihinsa, mikä puolestaan vaikuttaa hoidon tasoon. Jos hoitaja itse voi hyvin, hän pystyy hoitamaan hyvin potilasta. Tästä seuraa taloudellista säästöä lyhentyneiden hoitopäivien ja henkilökunnan vähentyvien sairaspöissaolojen muodossa.¹⁵⁶

Potilaat ovat usein tietoisia omasta ruumiillisesta ja eksistentiaalisesta haavoittuvaisuudestaan. Tilojen tulisi tarjota erityisesti voimaa, lohtua ja läheisyyden tunnetta. Valkeat seinät, kova valo ja kliiniset materiaalit voivat saada vierailijan tuntemaan olonsa epävarmaksi. Tällainen ympäristö hämärtää yhteyttä luontoon ja voimistaa erillisyyden tunnetta. Kalsea ja kliininen tila voi myös viestittää, että tila on olemassa ainoastaan elinvoimaisia ihmisiä varten.¹⁵⁷

Johanna

*Tervehdyttävässä
ympäristössä toipuminen
nopeutuu ja työhyvinvointi
on verrokkiympäristöä
parempaa.*

Sairaaloiden taidehankkeet on toistaiseksi toteutettu julkisin varoin prosent-tiperiaatteella, muutamaa poikkeusta lukuunottamatta.¹⁵⁸ Lähtökohtaisesti kaikissa Suomen uusissa sairaalarakennusten hankkeissa laaditaan taideohjelma ohjaamaan taidehankintoja. Erityisesti sairaala- ja hoitolaitosrakennuksen yhteydessä taideohjelman laatijalla olisi hyvä olla osaamista taiteen hyvinvointivaikutuksista. Motiivit taidehankinnoille sairaaloissa voivat olla moninaisia viihtyisästä ympäristöstä henkilöstön työhyvinvointiin ja potilaan parempaan toipumiseen. Useissa tutkimuksissa on osoitettu eri taiteen lajien vaikuttavan positiivisesti ihmisen elintoimintoihin. On todennettu muutoksia potilaiden hengitysnopeudessa, ihon lämpötilassa, systolisessa verenpaineessa, syljen kortisolitasoissa ja glukoosipitoisuudessa. Lisäksi on raportoitu lyhentynyttä sairaalassa viipymistä sekä mielialan, kognitiivisen toiminnan ja potilastyytyväisyyden lisääntymistä.¹⁵⁹

Taidehankkeissa on hyvä pohtia käyttäjänäkökulmaa. On paljon erityisryhmiä, joiden hoito voi hyötyä siitä, että taidehankkeissa heidän tarpeensa on otettu huomioon. Lisäksi viisaasti sijoitetuilla taideteoksilla, valoilla, äänillä ja väreillä voidaan tukea toimenpiteitä.

Johanna

Taiteen edistämiskeskuksen Julkisen taiteen asiantuntijapalvelut tukevat uusia alkavia taideprojekteja ja julkisen taiteen kehittämishankkeita. Kun pohdit taiteen tilaamista osana rakennushanketta, voit olla yhteydessä Taiken asiantuntijoihin. Katso lisää www.taike.fi

Jarmo Vellosen vuorovaikutteinen tilateos Kellopuutarha-Matsukaze, TAYS. © Kuvasto 2020.
Kuva: Jouko Vatanen

Kellojen pinnasta voi lukea pistekirjoituksella japanilaisia tankarunoja sekä tunnustella runojen aiheisiin sopivia kuvareliefejä. Yksityiskohta Jarmo Vellosten Kellopuutarhasta. © Kuvasto 2020. Kuva: Jouko Vatanen

Erityisryhmien huomioiminen taidehankkeissa. Taidetta näkövammaisille, Tays Silmäkeskus, Tampere¹⁶⁰

HYVÄ
TIETÄÄ

Tampereen yliopistollisen keskussairaalan Silmäkeskuksen parvekkeelle rakennettiin Jarmo Vellosen vuorovaikutteinen tilateos Kellopuutarha-Matsukaze (2015). Kyseessä on vuonna 2013 aloitettu taiteen, terveyden ja hyvinvoinnin yhteyksiä näkyväksi tekevä hanke, jonka tarkoituksena on edistää näkövammaisten kokonaisvaltaista kuntoutusta. Näkövammaisen havainnoi tilaa moniaistisesti kuuloaistin, mutta myös tuntoaistin kautta, joko aktiivisesti tunnustellen tai passiivisemmin aistien esimerkiksi valoa, lämpöä ja ilmavirtaa. Kellopolun suunnittelussa tavoitteena oli kiinnittää erityistä huomiota tilan käyttäjiin eli heikkonäköisten tai sokeiden ihmisten kokemukseen tilasta.

Hankkeen tuloksena syntyi ainutlaatuinen, pysyvä ja julkinen taideteos Tays Silmäkeskuksen parvekkeelle, josta on iloa näön kuntoutujille, omaisille, silmäkeskuksen henkilökunnalle sekä samassa rakennuksessa sijaitsevan hotellin niin suomalaisille kuin kansainvälisille vieraille. Näkövammaiselle vaihteleva ja monimuotoinen ympäristö toimii paremmin kuntouttavana elementtinä kuin täysin esteetön tila. Tays Silmäkeskuksen parvekkeella, kulkureittien kaarevuuden ja kellojen sijoittelun hallitun epäsymmetrian avulla, pyritään antamaan näkökuntoutujille riittävästi virikkeitä ja haasteita muutoin virikkeettömässä ja suojatussa ulkotilassa, mikä edelleen tukee heidän myöhempää sopeutumistaan arkielämään.

Näkövammaiselle tarkoitettu kellojen taidetila, polkumainen "Kellopuutarha", mahdollistaa taiteesta nauttimisen näkövammasta huolimatta. Pronssiin valettujen kellojen inspiraation lähteenä ovat toimineet Yayoi-kaudelta (300 eaa.–300 jaa.) peräisin olevat japanilaiset rituaalikellot. Kellot on sijoitettu kosketuskorkeudelle ja niiden pinnasta voi lukea pistekirjoituksella japanilaisia tankarunoja sekä tunnustella runojen aiheisiin sopivia kuvareliefejä. Kelloja voi myös soittaa erityisellä kongivasaralla, jonka toinen pää on omenapuuta ja toinen metallia mahdollistaen kaksi erilaista sointua.

Kaareva polku kelloilta toiselle merkittiin kohomerkein ja kellot kiinnitettiin turvallisuussyistä ketjulla alla olevaan isoon merkkikiveen. Näkövammaisille potilaille tärkeä moniaistillisuus, virikkeellisyys ja kuntouttava ote huomioitiin suunnittelussa. Hankkeen asiantuntijana ja koordinaattorina toimi Minna Eväsoja.

Kuvantamisosaston avarusteema
levittyy myös hoituhuoneiden
seinille. Kuva: Pauliina Lapio

Röntgensäteilyn estävät turvaovet ja niiden varoituskyltit eivät enää peloita lapsia, koska ovista aukeaa avaruusseikkailu. Kuva: Pauliina Lapiro

Lasten huomioiminen sairaalan taidehankkeissa. Havaintoja Royal Manchester Children's Hospitalissa¹⁶¹

LUE
TARINA

Läänintaiteilija Arttu Haapalainen kuvailee Taiken kehittämisohjelman työntekijöiden vierailua vuonna 2016 Royal Manchester Children's Hospitaliin:

Röntgenosaston ovilla meitä tuli vastaan pieni poika äitinsä kanssa. Poika sanoi kovaan ääneen: Äiti äiti, koska me tullaan tänne uudestaan? Se oli hauskaa! Avasimme oven ja ymmärsimme mistä oli kyse. Lime Artin taideohjelma "Starship X-ray" oli muuntanut koko röntgenosaston avaruusalukseksi.

Taideohjelman tavoitteena oli tehdä röntgenosastosta lapsiystävällinen ja terapeuttinen tila. Avaruus löytyi osaston teemaksi henkilökunnan ja lasten toiveiden pohjalta. Osaston yhdeksän toimenpidehuonetta ovat aurinkokuntamme yhdeksän planeettaa. Osaston vastaanotto on avaruusaluksen komentosilta ja yhdyskäytävät ulkoavaruutta.

Lime Art luo kunnianhimoisia taideprojekteja vaativiinkin terveydenhuollon ympäristöihin. Lime Artin johtaja Dawn Prescott kertoo, että huolellisesti suunniteltu osallistaminen oli tässä projektissa tärkeää.

Opaskyltti toivottaa tervetulleeksi Starship -röntgenalukselle. Kuva: Pauliina Lapio

Otimme henkilökunnan, potilaat ja heidän perheensä mukaan luovaan suunnitteluprosessiin. Osallistavissa työpajoissa käytettiin kuvanveistoa, musiikkia, digitaalista kuvanluomista ja kollaasitekniikkaa. Eri näkökulmien ansiosta lopputulos sopii sairaalaympäristön monimutkaisiin tarpeisiin.

Työpajojen tuloksia on otettu mukaan lopulliseen toteutukseen. Lapset ovat tehneet vanhoista tietokoneen osista teoksia yhdessä taiteilijoiden kanssa. Seinillä on lasten ja henkilökunnan yhdessä ottamia röntgenkuvia leluista. Lopputulos on värikäs ja kiehtova.

Taiteellinen muodonmuutos on vaikuttanut positiivisesti. Henkilökunta kokee ylpeyttä työpaikastaan. Taideohjelman ansiosta lapset ovat vähemmän hermostuneita ja toimenpiteet pystytään suorittamaan entistä paremmin.

Päivä osaston valmistumisen jälkeen pieni tyttö tuli tietokonetomografiaan. Aina aikaisemmin hän oli ollut hyvin hermostunut saapuessaan. Tällä kertaa kollegani kiinnitti tytön huomion kattopaneelin valaistuihin perhosiin. Tyttö katsoi kattoa ja rauhoittui ja hymyili. Toimenpide olikin hetkessä ohi. Tytön äiti liikuttui kyyneliin, kun aiemmin niin traumaattinen kokemus olikin nyt niin helppo, osaston johtava röntgenhoitaja Lisa Bintliff kertoo.

Lapset pärjäävät nyt paremmin sairaalaympäristöön ja toimenpiteisiin liittyvien pelkojensa kanssa. Siksi saamme parempia röntgenkuvia ja lapset tarvitsevat vähemmän rauhoittavaa lääkitystä. Saamme kuvat useimmiten otettua jo ensimmäisellä yrittämällä. Näin ollen lapset altistuvat säteilylle vähemmän kuin ennen muutosta röntgenlääkäri Rui M. F. Santos kertoo.

Starship X-Ray -projekti voitti kaksi Building Better Healthcare -palkintoa valmistumisvuonna 2014.

Whitworth Art Gallery panosti toiminnassaan niiden ihmisten tavoittamiseen, jotka eivät yleensä museossa käyneet. Kuva: Pauliina Lapio

Taidelaitokset kumppaneiksi

Osana sairaaloiden taideohjelmia kannatta kartoittaa läheisten taidelaitosten yhteistyömahdollisuuksia. Esimerkiksi Manchesterin Whitworth Gallery toimii keskeisenä palveluna noin kilometrin päässä olevan sairaalan asiakkaille. Sillä aikaa, kun potilas tai sairastuneen lapsen vanhemmat odottavat tuloksia, tai ylipäänsä odottavat jotain, museoon voi mennä rauhoittumaan. Museon puutarha, puisto, näyttelyt ja kahvio on rakennettu tilaksi, jossa kulkeminen tuntuu miellyttävältä. Tuskallisen ja tunteikkaan odottelun aikana katseen voi kohdistaa taiteeseen ja luontoon, projisoida niihin tunteensa. Taidemuseo myös tuottaa taideohjelmaa sairaalan odotustiloihin säännöllisesti.¹⁶²

Immateriaalisen toiminnan ajattelemisen vaikutusten mittaamisen tai taloushyötyjen näkökulmasta on haastavaa. Taikuutta se ei silti ole. Kuvassa Timo Taikuri 2019. Kuva: Johanna Vuolasto

Vaikutusten
mittaaminen
ja
taloushyödyt

Pia

Projektin suunnitteluvaiheessa kannattaa miettiä, miten vaikutuksia ja taloutta mitataan ja kuinka ne otetaan mukaan osaksi projektia. On hyvä myös miettiä, kenellä on osaamista näiden toteuttamiseksi ja mistä suunnitteluun saa apua. Huonoin vaihtoehto on yrittää paikata asiaa projektin loppuvaiheessa.

Vaikutusten mittaaminen ja taloushyödyt

"Taide ja kulttuuri ovat merkittävä osa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkailta tulee olla oikeus taiteeseen ja kulttuuriin ollessaan hoidossa tai hoivassa. Hintana on pieni suhteessa aikaan saatuun tulokseen." (Jaakko Herrala, sote-muutosjohtaja, Pirkanmaan liitto.)¹⁶³

Pääministeri Marinin hallitus otti ohjelmakseen pääministeri Rinteen hallituksen ohjelman *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Hallitusohjelmassa (2019) asetettiin tavoitteita hyvinvoinnin lisäämiseksi. EU:n puheenjohtajakaudella 2019 Suomen tavoitteena oli luoda laajempaa ymmärrystä hyvinvointitaloudesta. Käsitteellä tarkoitetaan tilaa, jossa ihmisten hyvinvointi on edellytys sekä talouskasvulle että yhteiskunnan ja talouden vakaudelle. Toisaalta talouden vakaus kiertyy takaisin kansalaisten hyvinvointina. Kyseessä on tärkeä tavoite ja arvovalinta.

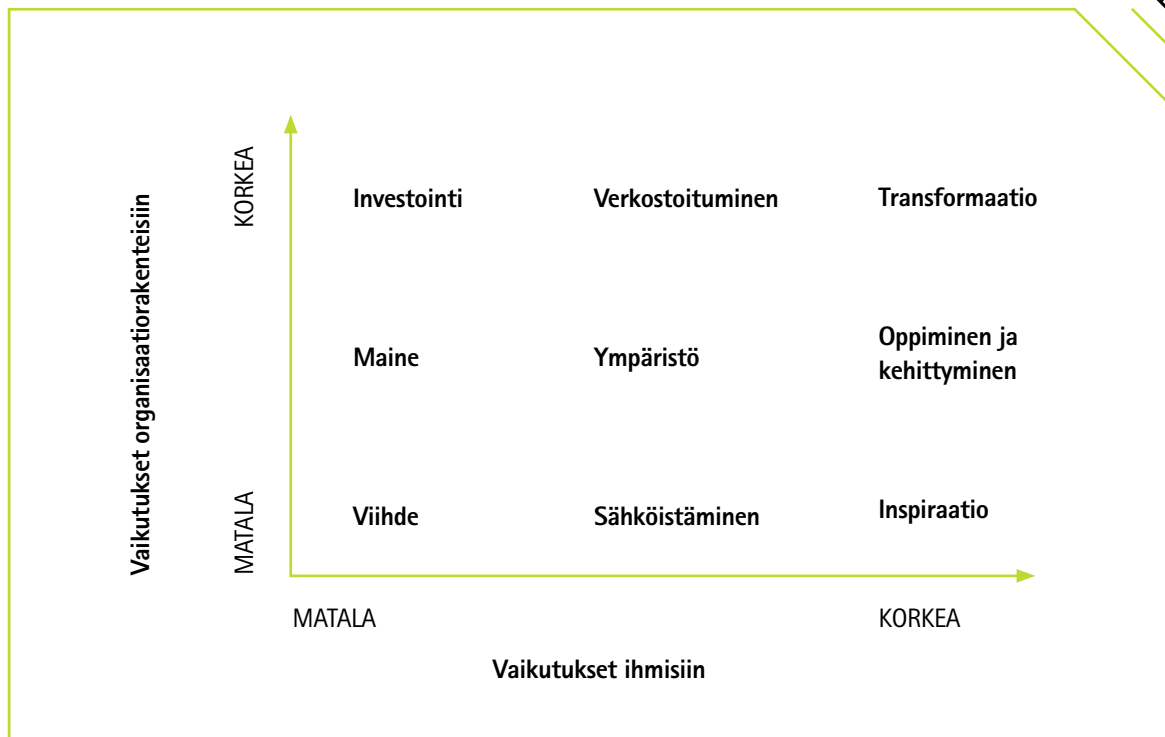
Hyvinvointitaloudessa varoja kohdennetaan ihmisten hyvinvoinnin parantamiseen. Hyvinvoivat ihmiset sairastavat vähemmän, tekevät töitä, ovat innovatiivisia, tuottavia ja maksavat veroja. Tavoitteena on pitää yhteiskunnassa kaikki osallisina ja varmistaa yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikille. Hyvinvoinnin tukeminen on taloudellisesti järkevä investointi myös talouden laskusuhdanteessa. Koulutukseen investoiminen parantaa talouskasvua, ja tehokkaat ennaltaehkäisevät toimet terveydenhuollossa maksavat itsensä moninkertaisesti takaisin. Tällä hetkellä vain kolme prosenttia EU:n terveysbudjeteista käytetään ennaltaehkäisyyn ja 97 prosenttia hoitoon.¹⁶⁴

Taidetoiminnan vaikutusten mittaaminen ei ole yksiselitteistä tai helppoa. Immateriaalisen toiminnan ajatteleminen vaikutusten mittaamisen tai taloushyötyjen näkökulmasta on haastavaa. Keskeinen lähtökohta on tarkastella projektien toteutumisen onnistumista, arvioida projektien sisältöjä ja taloudellista toteutumista. Kulttuurihyvinvoinnin vaikuttavuutta arvioitaessa voidaan tarkastella panos-tuotos-suhdetta. Suurin haaste ovat puuttuneet käytännöt. Osakseen tämä voi johtua siitä, että terveysmenojen kustannusten laskeminen itsessään on monimutkainen prosessi. Viime aikoina on tutkimustiedon kasvun myötä ryhdytty tarkastelemaan vaikuttavuuden ja talouden mittaamisen mahdollisuuksia. Yhtä selkeää mallia ei ole tarjolla, toisaalta taidetoiminnat eivät ole yhteismitallisia. Tärkein lähtökohta vaikutusten mittaamisessa on sen suhteuttaminen projektin tavoitteisiin. Näiden tulee olla realistisia. Kun taiteilija ja tilaaja sopivat keskenään yhteistyön toteutuksesta, tavoitteita voi tarkastella myös sisällön ja arvioinnin näkökulmasta. Kun nämä lähtökohdat halutaan ottaa huomioon projektissa, on mietittävä, miten ne toteutetaan, millaista tietoa halutaan ja kuinka mittaaminen suunnitellaan osaksi projektia.

Kustannuksia huomioidessa lähtökohdat voidaan luokitella welfaristiseen, extra-welfaristiseen ja yhteiskunnallisen päätöksenteon lähestymistapoihin. Mikä tahansa lähtökohta valitaan, tarvitaan tietoa tarkasteltaviin vaihtoehtoihin liittyvistä kustannuksista valitulta ajanjaksolta. Hyvinvointia lähestytään käsitteellisesti useimmissa tapauksissa welfaristisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilöä pidetään oman hyvinvointinsa parhaana asiantuntijana, ja näin ollen korostetaan niitä arvoja, joita yksilö itse asettaa lopputulokselle. Extra-welfaristisessa lähestymistavassa sovelletaan suppeampaa lähtökohtaa, ja arviointia tehdään terveydenhuollon budjetin ja terveyshyötyjen näkökulmasta. Yhteiskunnallinen päätöksenteko sen sijaan on lähestymistapa, jonka tavoitteena on arvioida kustannuksia ja hyötyjä käytännönläheisesti päätöksentekijöiden työn tueksi.¹⁶⁵ Valittu viitekehys ohjaa kustannusten laskemisen malleja eli sitä, mitä kustannuksia lasketaan (muuttuvia, kiinteitä, kokonaiskustannuksia) ja millaisin laskentamenetelmin. Kun kustannuslaskemiseen otetaan keskeinen impaktimuuttuja, kuten taidetoiminta, ollaan panos-tuotos-mallin äärellä. Koska kyseessä on immateriaalinen lähtökohta, laskemisen lähtökohdaksi täytyy useissa tapauksessa määrittellä yksikköjä, joiden kautta tuotosta on mahdollista tarkastella.

Seuraavien mallien esittämät paikannukset voivat toimia hyvänä yhdistelmänä tavoitteellisten lähtökohtien suunnitteluun. Ensimmäisessä kaaviossa Giovanni Schiuma¹⁶⁶ tarkastelee taidetoiminnan vaikutuksia organisaatiossa/yhteisössä. Tavoitteiden asettaminen on yhteydessä talouden tarkastelun mittaamiseen. Jos taidetoiminta suunnitellaan Schiuman kaavion ensimmäiseen osioon liittyväksi ja sillä tavoitellaan rentoutumisen ja viihtymisen kokemuksia, taloudellisten vaikutusten odotukset eivät ole korkeita. Vastaavasti taas kaaviossa esitetyn transformaation korkeimmalla asteella tapahtuvat taideinterventiot tarjoavat mahdollisuuden taloudellisten vaikuttamisen kasvamiselle.

Schiuman (2011) esittämä kaavio taiteen vaikutuksista organisaatiossa

Daisy Fancourt¹⁶⁷ on esittänyt talouden asemoitumiselle projektissa seuraavat vaihtoehdot:

- Kustannuksia ei ole otettu huomioon.
- Projektin kustannukset arvioidaan ja kustannukset per ihminen lasketaan, potentiaaliset tulolähteet tunnistetaan, ja tapauskohtaisesti luodaan projektin taloudellinen kestävyys.
- Selvitetään terveydenhuollon palvelun kustannustehokkuutta.
- Selvitetään terveydenhuollon kustannushyötyä (huomioiden mittaaminen kuten laatutarkastelu elämän vuosissa).
- Projektin taloudellinen arviointi selvitetään yhteiskunnallisesta perspektiivistä, kuten kustannukset yhteiskunnalle (huomioiden terveys palvelut, hyvinvointi ja työntekijät). Tai kustannus-hyöty-analyysi muutetaan vaikutuksista rahalliseen arvoon.

Erilaisia menetelmiä toiminnan arvioimiseen

Taidetoiminnan mittaamisen lähtökohtana on aina arviointi, tavalla tai toisella. Yksinkertaisesti se tapahtuu rahoitetuissa hankkeissa siten, että loppuraportin yhteydessä rahoittajalle pitää kertoa arvioivaan tyyliin projektin/hankkeen onnistumisesta. Rahoittajat eivät toistaiseksi ole vaatineet yhteneväistä raportointi- tai arviointiselvitystä, ja tästä syystä hankkeiden vaikuttavuuden vertaileminen on vaikeaa. Perusarviointi, joka usein pohjautuu osallistujien palautteeseen, on hyvä lähtökohta kerätä tietoa ja analysoida toiminnan onnistumista.¹⁶⁸

Arviointia voi ja pitää kehittää eteenpäin. Yleisesti arviointityylit voidaan jakaa kolmeen lähtökohtaan: 1) Audit. 2) Muodollinen- tai yhteenvetoarviointi. 3) Reflektiivinen käytäntö. Jaottelu ilmaisee ennen kaikkea arvioinnin toiminnan suuntaa ja tavoiteltavan tiedon lähtökohtia. Audit-arvioinneissa yleensä ulkopuolinen arvioitsija tulee tekemään toiminnasta koosteen. Yhteenvetoarvioinnissa tavoitellaan toimijoiden tuottaman datan kautta tietoa projektin/hankkeen prosessista ja sen lopputuloksesta. Reflektiivinen käytäntö on vahvasti osallistujalähtöinen, ja etsii tietoa projektin/hankkeen onnistumisesta, epäonnistumisesta, kokemuksista ja kehittämisestä.

Arviointimateriaalia voi kerätä eri tavoin taidetoiminnan luonteen ja tavoitteiden mukaan. Seuraavassa muutamia vinkkejä arviointimateriaalin keräämiseksi:¹⁶⁹

Henkilökohtainen palaute

Henkilökohtaisella palautteella voidaan kerätä tietoa yksittäiseltä ihmiseltä tai ryhmälähtöisesti. Arviointi voidaan toteuttaa pienimuotoisella kyselyllä tai haastattelulla yksin tai ryhmässä. Palautetta voi myös kerätä osallistamalla toimijoita. Pauliina Lapio on ehdottanut, että henkilökunta voi tarkkailla esimerkiksi yhtä taidesessiota, residenssipäivää tai viikkoa ja kirjata huomioita osallistujista ja havainnoistaan.

Henkilökohtaisen palautteen taso tuo tietoa tilaajalle ja taiteilijalle. Yhdessä voi suunnitella, miten palautetta kerätään ja tietoa käsitellään.

Reflektiivinen arviointikäytäntö on vahvasti osallistujalähtöinen ja etsii tietoa projektin/hankkeen onnistumisesta, epäonnistumisesta, kokemuksista, kehittämisestä jne. Kuva: Pauliina Lapio

Itsearviointi/työpäiväkirja

Taiteilija pitää omasta työstään päiväkirjaa ja tekee itsearviointia. Taiteilija havaitsee usein potilaissa asioita, jotka voivat jäädä henkilökunnalta huomaamatta. Usein keskustelut henkilökunnan ja taiteilijan välillä ovat taiteilijallekin merkityksellisiä. Taiteilija ja hoitaja /opettaja voivat löytää yhteisen tavan lähestyä tiettyä potilasta/oppilasta.

Asiakkaiden palaute

Asiakkaiden palaute on tärkeä arvioinnin osa-alue. Kun taiteilija työskentelee yksikössä, jossa asiakkaat eivät voi suoraan antaa itse palautetta (esimerkiksi muistisairaiden kanssa), tarvitaan henkilökunnan palautetta. Joskus palaute voi tulla yllättävällä tavalla. Muistisairas alkaakin laulaa, puhumaton potilas tuottaa puhetta, mielenterveyskuntoutuja ottaa katsekontaktin, aggressiivisesti käyttäytyvä muistisairas toimii täysin rauhallisena, aivohalvauspotilas nousee pyörätuolista.

Arviointipalaveri

Pidempikestoisen taidetoiminnan kuten residenssijakson jälkeen taiteilijan ja järjestäjän on hyvä käydä kokemuksia yhdessä läpi. Palaveri voidaan suunnitella etukäteen, ja miettiä millaisia teemoja ja asioita se pitäisi sisältää. Palaveri tarjoaa reflektiivisen mahdollisuuden tarkistaa mahdollisia väärinymmärryksiä ja kertoa erilaisista tunnekokemuksista. Se voidaan pitää heti taidetoimintajakson jälkeen tai jonkun ajan kuluttua. Palaverin voi pitää ilman taiteilijaakin yksikön kesken, ja toimittaa taiteilijalle koonti: millainen kokemus oli, millaista palautetta tuli ja ilmenikö kehitettävää. Myös taiteilija voi toimittaa kehittämisajatuksiaan ja oivalluksiaan yksikköön.

Arvioinnin peruskysymyksiä

- Kuinka monta ihmistä osallistui ja mitä heidän odotettiin hyötyvän?
- Mitä taiteellista osallistujat tuottivat? Miten se esitettiin ja vastaanotettiin?
- Nauttivatko osallistujat tai raportoivatko he myönteisiä kokemuksia?
- Mitkä olivat projektin käytännön haasteita?
- Mikä onnistui ja mitä pitää kehittää tulevaisuudessa?
- Tapahtuiko jotain odottamatonta? Miten se vaikutti?
- Kuinka paljon projekti maksoi? Oliko investointi hyödyllinen?
- Hyödyttikö projekti osallistujien terveyttä, hyvinvointia tai elämänlaatua?

Kuinka muuttaa toiminnan arviointikysymykset mitattavaksi?

- Millaisia arvoja annetaan erilaisilla asioilla, joiden vaikutuksista halutaan tietoa?
- Immateriaalit, materiaaliset ja taloudelliset vaikutukset?
- Arvioinnin suunnittelun työvälineet ovat tärkeitä.
- Arvioinnin lähtökohtana selkeät kysymykset.

Hyvä mittaristo ottaa huomioon seuraavia asioita¹⁷⁰:

- Ohjaa toimintaa ja varmistaa sen laatua.
- Seuraa matkaa kohti vaikutustavoitetta.
- Kattaa kaikki vaikutusmallin vaiheet ja siirtymäkohdat.
- Todentaa lyhyen ja keskipitkän ja pitkän aikavälin muutoksia.
- Tuottaa tietoa eri sidosryhmien näkökulmista.
- Sisältää subjektiivisia, objektiivisia, laadullisia ja määrällisiä mittareita.
- Nivoutuu organisaation arkeen.

ReDoMe[®] –sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen muutoksen arviointityökalu

Suomessa toimii joitain yrityksiä, jotka ovat kehittäneet taidelähtöisen työnsä tueksi arviointimenetelmiä tai työkaluja. New Beatin kehittämään ReDoMe-arviointityökaluun kuuluu sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen mittaristo. Tällä työkalulla voidaan seurata ja arvioida esimerkiksi osallisuuden, muutostenmyönteisyyden, pelkojen tai muiden tunteiden muuttumista projektin kuluessa. Työkalua voidaan hyödyntää strategisen johtamisen tukena. Menetelmässä henkilökunta pääsee vaikuttamaan prosessiin. Siihen kuuluu alkukysely, jossa valitaan projektin tavoitteet. Ne voivat olla esimerkiksi työhyvinvointiin, työtapoihin tai potilaisiin liittyviä. Käytettävät taidemenetelmät valitaan yhdessä asiakkaan kanssa. Taiteilijat perehdytetään ReDoMe-arvioinnin käyttöön ja yhteisön erityisvaatimuksiin. Arviointi toteutetaan useamman kerran prosessin kuluessa.

Talouden näkökulma taiteen vaikutusten pohtimiseen

Tiedon keräämistä suunniteltaessa on otettava huomioon taiteellisen toiminnan tavoitteet. Kehittämisen ja vaikutusten mittaamisen kannalta arviointiin lisätään laadullisten näkökulmien lisäksi määrällistä seuranta. Näin tapahtuva mittaaminen ja arviointi on osa toiminnan vakiinnuttamista, laadun kehittämistä ja yhteistoiminnan parantamista.

Taloudellisten vaikutusten mittaaminen pienessä mittakaavassa on herkkyyttä kirjata havaintoja muutoksesta. Vähentynyt kulutus, helpottuneet käytännöt ja parantunut arki. Parantunut osallisuus ja toimijuus (osallistuminen kouluopetukseen, lähihoidon tarpeen riittävyys) tai vähentynyt lääkinnällisen ja terveydenhoidon tarve. Henkilökunnan kannalta mittareina ovat työhyvinvoinnin arviointi ja muutokset sairauspoissaoloissa.

Kulttuuristen oikeuksien toteutuminen on osa arvopohjaa. Arvopohjan tukena on taloudellisten vaikutusten pitkäjänteinen ennakointi. Taloudellisia vaikutuksia pohdittaessa voidaan arvioida, mikä on hinta nuoren tai työkäisen työttömän syrjäytymiselle tai mikä on hoitopäivän hintaero koti- ja laitoshoidossa.

Ennakoivassa talousajattelussa hyvinvointia edistävälle (vertaa hyvinvointitalous) toiminnalle on kulttuuristen arvojen lisäksi taloudellista arvoa. Ennakoitu taloudellinen arvo pyritään kirjaamaan suunnitelmiin budjettivaikutuksena. Perustana on säännöllinen ja johdettu kulttuurihyvinvoinnin toimintasuunnitelma.

Laadullinen tiedonkerääminen

Toimintaa arvioidessa tehdään usein samanaikaisesti tutkimustyötä tai opinnäytteitä, joiden perustana on tutkimusongelma ja tutkimuskysymys toiminnan vaikutuksista, tapahtumien kulusta ja niihin liittyvistä kokemuksista. Tutkijan valitsema tutkimusmenetelmä vaikuttaa hänen suhteeseensa tutkimuskohteeseen. Onko hän havainnoitsija, osallistuja vai taiteilija-tutkija, jonka työskentelymenetelmä tuottaa tietoa analysoitavaksi? Tällä on merkitystä kokemuksista nousevaa tietoa kerätessä.

Laadullisessa tutkimuksessa valitulla menetelmällä tutkimustulokset saadaan tekemällä konkreettisia havaintoja tutkimuskohteesta. Koottu aineisto toimii tutkimuksen tekemisen lähtökohtana.

Mittaaminen ja arviointi on osa toiminnan vakiinnuttamista, laadun kehittämistä ja yhteistoiminnan parantamista. Kuva: Pauliina Lapio

Tässä on ero verrattuna määrälliseen tutkimukseen, jossa ollaan usein kiinnostuneita luokitteluista, syy- ja seuraussuhteista, vertailusta ja numeerisiin tuloksiin perustuvasta ilmiön selittämisestä.

Tutkijaa ei ole aina käytettävissä. Tällöin tietoa kerätään arviointia varten. Arviointikyselyjen ja -lomakkeiden sekä keskustelujen lisäksi laadulliset menetelmät auttavat pohdittaessa toiminnan vaikuttavuutta. Monilla taiteilijoilla on halu kerätä tietoa havainnoistaan. He tekevät havaintoja konkreettisissa vuorovaikutustilanteissa. Lisämateriaalia antavat osallisten päiväkirjatyo ja kertomukset. Aikaansaadut teokset itsessään kertovat paljon.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa kannattaa sisällyttää asiakkaiden kulttuuristen toiveiden kirjaaminen osaksi hoito- ja palvelusuunnitelmaa. Näin toiveet saadaan osaksi hoitotyötä ja avuksi käytännön työhön. Piirros: Kasper Mäki-Reinikka

Kulttuuritoiveiden kirjaaminen ja toteutumisen arviointi

Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallinen verkosto AILI avasi keskustelun olemassa olevien järjestelmien hyödyntämisestä ikäihmisten kulttuuristen mieltymysten kirjaamisessa. Aiheesta laadittiin selvitys, koottiin AILI-kuntien RAI-yhdyshenkilöistä verkosto ja järjestettiin sparrauskierrros yhdeksällä paikkakunnalla.¹⁷¹ Tuloksena todettiin, että sosiaali- ja terveydenhuollossa kannattaa sisällyttää asiakkaiden kulttuuristen toiveiden kirjaaminen osaksi hoito- ja palvelusuunnitelmaa. Näin toiveet saadaan avuksi käytännön työhön. Kulttuurisuunnitelmien myötä asukkaista saadaan tietoa, jota koko henkilökunta voi ottaa huomioon hoitotyössä. Kulttuurikirjaamista ja kulttuurisuunnitelmia voidaan laatia eri ikäisille asiakkaille. Kirjaamisesta vastaavat henkilöt tarvitsevat jatkossa koulutusta ei-hoidollisten asioiden huomioimiseen ja vanhusten näkemysten kirjaamiseen.

Kulttuurihyvinvoinnin kirjaaminen hoitosuunnitelmiin sekä asiakas- ja potilastietoihin tekee kulttuurisen työn näkyväksi, jolloin siihen panostetaan enemmän. Kirjaamisen avulla voidaan arvioida toiminnan vaikuttavuutta, seurata kulttuuristen oikeuksien toteutumista ja kehittää johtamista. Tämä tulee erityisen tärkeäksi vanhustyössä. Laajentamalla kirjaamista fyysisistä hoitotoimista vanhuksen toiveiden ja kulttuurimieltymysten kuulemiseen täytetään osallisuuden kasvun veloitetta.

Lempäälän Kotokampus ¹⁷²

Kulttuurisuunnitelmien täyttö lähensi asukkaiden ja henkilökunnan suhdetta. Elämäntarinat, unelmat, toiveet, haaveet ja kiinnostuksen kohteet ovat vieneet meitä uusien keskustelujen äärelle ja yhteisiä asioita on löytenyt lisää. Pilotointi edellytti asukkaiden ja henkilökunnan aitoa kohtaamista, joka on lisännyt luottamussuhteita ja myös sosiaalisia suhteita.

Kulttuurisuunnitelmat tullaan tulevaisuudessa sisällyttämään osaksi hoito- ja palvelusuunnitelmaa. Näin suunnitelma saadaan osaksi hoitotyötä ja avuksi käytännön työhön. Kulttuuritoiminnan kirjaaminen tuo sen näkyvämmäksi. Suunnitelmien myötä saadaan asukkaista tietoa, jota koko henkilökunta voi ottaa huomioon hoitotyössä.

HYVÄ
TIETÄÄ

ALLI-verkoston vinkit kirjaajalle ja arvioijalle:

1. Hyödynnä profiilin tietoja hoitotyön suunnittelussa ja arjessa.
2. Pohdi toteutatko asiakkaan toiveiden ja taustojen mukaista toimintaa.
3. Tarkastele asiakkaasi toimintakykyä suhteessa merkitykselliseen arkeen ja mielekkääseen toimintaan.

Yksityiskohta teoksesta Anu Pentik, Posion voima. Kuva: Johanna Vuolasto

SROI, organisaatioiden ja projektien yhteiskunnallisen vaikuttavuuden taloudellinen arviointi

SROI eli Social Return on Investment on menetelmä, jonka avulla arvioidaan rahamääräisesti organisaation tai projektin sosiaalisia, terveydellisiä ja ympäristöllisiä vaikutuksia. Yhdysvalloista lähtöisin oleva metodi perustuu arviointitutkimuksen, sosiaalisen tilinpidon ja kustannus-hyöty-analyysin periaatteille. SROI soveltuu hyvin ruohonjuuritasolle, pienten ja paikallisten järjestöjen ja yhteisöjen vaikuttavuuden analyysiin. SROI-menetelmän tavoitteena on ilmaista toiminnan sosiaalisia, terveydellisiä ja ympäristöllisiä hyötyjä rahamääräisesti ja taloudellisten hyötyjen rinnalla. Rahallistamisen tarkoituksena ei ole talouden valta-asema, vaan niin sanottujen pehmeiden hyötyjen esiin tuominen tasa-arvoisina kovien hyötyjen kanssa. SROI:n takana on vaikutusketjuajattelu: panosten eli investointien muuttuminen toiminnan kautta tuotoksiksi, tuloksiksi, vaikutuksiksi ja rahamääräisiksi hyödyiksi. Menetelmän avulla voi arvioida jo tapahtunutta toimintaa (evaluative SROI) tai ennakoida tulevan toiminnan menestymistä (forecast SROI).¹⁷³

SROI:n periaatteet

1. *Osallistaminen*: ota sidosryhmät avuksi analyysiin.
2. *Ymmärtäminen*: selvitä, mitä analysoitava toiminta muuttaa yhteisössä tai ympäristössä.
3. *Arvottaminen*: selvitä, minkä arvoisia toiminnan tulokset ovat.
4. *Olennaisuus*: sisällytä analyysiin vain olennaiset asiat.
5. *Ansiot*: lue toiminnan ansioksi vain se, mitä itse toiminta on oikeasti tuottanut.
6. *Läpinäkyvyys*: selitä asiat selkeästi ja kattavasti.
7. *Varmentaminen*: anna riippumattoman tahon tarkistaa tulokset.

> **Panoksilla** (inputs) tarkoitetaan niitä resursi-investointeja, joiden avulla organisaation tai projektin toiminta on mahdollista.

> **Tuotokset** (outputs) ovat toiminnan konkreettisia seurauksia.

> **Tulokset** (outcomes) ovat niitä taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristöön liittyviä päämääriä, joita pyritään eriasteisesti onnistuneesti toteuttamaan.

> **Indikaattoreiden** (indicators; *mittarit*) avulla selvitetään, kuinka hyvin vaikutuskarttaan kirjatut *tulokset* (outcomes), tai pikemminkin tavoitellut *tulokset*, toteutuvat.

> Jokaista odotettua tulosta kohti voidaan käyttää yhtä tai useampaa indikaattoria.

> Usein tulosten mittaaminen on suhteellisen yksinkertaista: esimerkiksi nettopalkka ja verotulot.

> Joskus tarvitaan mielikuvitusta ja korvikemittareita (korvikemuuttujia, proxyja).

> Vaimenemistekijän lisäksi ajan kuluminen vaikutusten tai vaikuttavuuden jatkuessa pidempään otetaan huomioon myös toisella tavalla. Tulevaisuudessa odotettujen rahasummien nimellisarvot on diskontattava (discount).

78

Miksi menot kasvavat samaan aikaan, kun olemme luoneet yhä kattavamman neuvolajärjestelmän, meillä on valtakunnallinen terveydenhuoltojärjestelmä, koulu- ja opiskelijaterveydenhuolto?
Kuva: Johanna Vuolasto

Käytäntöteoreettinen lähtökohta talouteen

Terveys- ja hyvinvointihuollon menot ovat tasaisesti kasvamassa. Herää kysymys, mitä asialle voisi tehdä. Menot kasvavat, kun olemme luoneet yhä kattavamman neuvolajärjestelmän, meillä on valtakunnallinen terveydenhuoltojärjestelmä ja koulu- ja opiskelijaterveydenhuolto.

- Talouden näkökulmasta käytäntöteorioiden tärkein lähtökohta on järjestyksen tuottamisen ja uudelleen tuottamisen välisen suhteen tarkastelu.
- Käytäntöteoreettinen lähtökohta mahdollistaa huomion kohdistumisen kohti toiminnan ja siinä tapahtuvan vuorovaikutuksen tarkastelua.
- Käytäntöteoreettinen lähtökohta korostaa toiminnan tason tarkastelua, jolloin sosiaalinen ja jaettu löytyy ihmisten toiminnasta (ei mielestä tai symbolisista merkityksistä).
- Tavoitellaanko toiminnalla lyhytkestoista vai pitkäkestoista taloudellista säästöä?
- Kohdistetaanko taloudellisen vaikuttavuuden suunnitelma johonkin rajattuun toiminta-alueeseen vai yleisemmin talouteen?

Erilaisia lähtökohtia tarkastella taloutta:

- Terveys- ja hyvinvointihuollon säästömenot (lääkärikulut, hoitopäivien kulut, lääkemenot).
- Työterveyden kulut (sairauspoissaolojen kustannukset).
- Alueellinen lähtökohta (kaupungin tai kunnan kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnan uudelleen järjestäminen).
- Yleishyödyllisten yhdistysten toiminta (yhteisöön ja sen toimijoihin kohdistuvat vaikutukset heijastuvat myös talouteen).

Seuraavat asiat on hyvä ottaa huomioon taide- ja kulttuuritoiminnan talousvaikutuksia pohtiessa

HYVÄ
TIETÄÄ

1. Taide- ja kulttuuritoiminnan tavoitteeksi ei yleensä aseteta taloudellista tuottoa. Talous on aina välillisessä asemassa.
2. Erilaiset taide- ja kulttuuritoiminnot työllistävät taiteilijoita.
3. Vaikutusten ja vaikuttavuuden kannalta on tärkeitä huomioida, millainen osallistumisaste taidetoiminnalla on. Onko kyse vastaanottamisesta vai toiminnallisesta osallistumisesta?
4. Ennen talouden tarkastelua pitää olla selkeä näkemys siitä, miten taidetoiminnan vaikutuksia tutkitaan, arvioidaan ja tulkitaan. Tätä osuutta suunnitellessa olisi hyvä ottaa huomioon myös talousvaikutusten tarkastelu.
5. Selkeät tavoitteet ohjaavat toimijoita ymmärtämään, mitä tavoitellaan ja millaisiin sitoumuksiin työskennellään.
6. Talouden laskemisessa on olennaista huomioida mihin toiminta kohdistuu. On eri asia laskea ennakoivasti säästöjä, jos toiminta kohdistetaan ennaltaehkäisevään työhön kuin laskea jo käynnissä olevan toiminnan säästöjä esimerkiksi sote-alan hoitoyksiköissä.

Hypoteettinen esimerkkilaskelma Halsuan kunnan terveysmenojen vähenemisestä kulttuurireseptitoiminnan vaikutuksesta

HYVÄ
TIETÄÄ

Halsuan kunnan tunnusluvut vuonna 2018

Asukkaita: 1177

Veroprosentti 22 %, Suomen korkeimpia

Kulttuuritoimen menot: 4 640 euroa, 3,94 euroa/ asukas

Terveydenhuolto- ja erikoissairaanhoidon menot:
4 940 000 euroa, 4 197 euroa/ asukas

Terveydenhuollon menot 3 063 731 euroa,
mikä tekee 2 603 euroa/ asukas

Erikoissairaanhoidon menot 1 876 269 euroa,
mikä tekee 1 594 euroa/asukas

THL:n laskelmien mukaan terveydenhuollon asiakkaista n. 10 % käyttää n. 80 % terveydenhuollon menoista.

Hypoteettinen laskelma kulttuurireseptin käyttöönoton vaikutuksista Halsuan kunnan sote-menoihin. Laskelma on saanut innoituksensa Brittiläisestä Artlift toiminnasta. Sen mukaan kulttuurireseptin käyttöönotolla perusterveydenhuollon käynnit vähenevät 37 % ja erikoissairaanhoidon 27 %.

Oletetaan, että kaikki kunnan 1 177 asukasta käyttävät kunnan terveydenhuollon palveluita. Tällöin 10 % kuntalaisista, 117 kuntalaista käyttäisi 80 % menoista, eli yhteensä 3 952 000 euroa, 33 777 euroa/ henkilö.

Vähän terveystalvueluita käyttäviä on tämän laskentakaavan mukaan 1 060 kuntalaista ja heidän menonsa ovat 988 000 euroa, 932 euroa/ henkilö.

Ottamalla kulttuuriresepti käyttöön voidaan vähentää perus- ja erikoissairaanhoidon kuluja, koska käynnit vähenevät dramaattisesti. Osa kuluista on kiinteitä, kuten kiinteistöihin liittyvät kustannukset, mutta jos lasketaan, että perusterveydenhuollon käyntien vähentyessä 37 % kustannukset vähenevät 30 %, olisi Halsuan kunnan perusterveydenhuollon kustannukset 2 144 611 euroa (919 120 euroa nykyistä vähemmän)

Samalla logiikalla erikoissairaanhoidon käyntien vähentyessä 27 % kustannukset vähenisivät 20 %, jolloin Halsuan kunnan erikoissairaanhoidon kustannukset olisivat 1 500 910 euroa (375 228 euroa nykyistä vähemmän)

Yhteensä kustannukset vähenisivät 1 294 348 euroa. Säästöt ovat suuremmat kuin vähän terveyspalveluita käyttävien 90 % kuntalaisten vuoden terveydenhuollon menot.

Johanna

*Kulttuurireseptin
käyttöönottoaminen vaatii
toiminnan organisoimista.
Jos säästöt ovat edes 10
prosenttia, se kannattaa.*

Mielenterveysongelmat kalliita hoidettavia

Taidetoiminnan vaikutuksista mielenterveyteen on runsaasti tutkimuksia. Asia on merkittävä myös talouden kannalta, sillä mielenterveyden kustannukset ovat monelle sektorille ulottuvia ja yleensä pitkäkestoisia. Mielen hyvinvoinnin teema on huomionarvoinen, sillä se koskettaa kaikkia ikäryhmiä. Mielenterveyteen investoiminen kannattaa ennaltaehkäisevästi. Tämän toteutuminen on realistista vain osittain. Siitä syystä sairastumisen varhaisessa vaiheessa taidetoiminnalla on merkittäviä vaikutuksia, jotka heijastuvat myös talouteen.

Ehkäisevään mielenterveystyöhön sijoitetun pääoman tuottoa on tarkasteltu eri sektoreilla kymmenen vuoden seurannassa. Monet ehkäisevän mielenterveystyön toimet maksavat itsensä takaisin alle vuodessa, ja suurin osa alle viidessä vuodessa. Monessa tapauksessa sijoitettu pääoma palautuu moninkertaisena. Ainoastaan peruskoulun varaan jäävät aiheuttavat julkishallinnolle elinaikanaan keskimäärin 370 000 euron lisäkustannukset verrattuna koulutuksen hankkiviin. Syrjäytymisestä aiheutuu inhimillisten haasteiden lisäksi huomattavia yhteiskunnallisia kustannuksia erilaisten korjaavien palveluiden, tulonsiirtojen ja menetettyjen verotulojen muodossa. Ensimmäinen piikki syrjäytymisen kustannuksissa on nähtävissä jo lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana ja toinen piikki murrosiän kynnyksellä.

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2018 sosiaali- ja terveystoimen nettotoimintamenot kasvoivat vuoteen 2017 verrattuna 3,3 prosenttia ja alkuperäiseen talousarvioon suhteessa 3,0 prosenttia. Nettomenot asukasta kohden oli keskimäärin 3 133 euroa ja vaihteluväli 4 629–2 472 euroa. Tällä hetkellä kunnilla on yhä enemmän vastuuta kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin huolehtimisesta hyvinvointi- ja sivistystoimialoilla. Tästä aukenee uudenlaisia mahdollisuuksia tarkastella taide- ja kulttuuritoimintaa talouden kannalta, etenkin kun monessa yhteydessä korostetaan yhteiskunnan tuotantokeskeisyyden muuttumista palvelukeskeisyydeksi. Siinä luovan talouden mahdollisuudet tulevat yhä vahvemmin esille.¹⁷⁴

Investointeja taidetoimintaan on mielekästä tutkia pitkäaikaisen vaikutuksen ja kestävä talouden näkökulmasta. Työyhteisöissä tapahtuva taidetoiminta voi tuottaa talouden näkökulmasta nopeasti hyödyksi luettavia asioita, esimerkiksi työntekijöiden kasvaneen luovuuden ja vuorovaikutuksen heijastukset työn tuloksiin. Työntekijöiden tuottavuutta parantaa kuitenkin eniten vähentyneet sairauspoissaolot. Kestävä talouden näkökulmasta työssäkäyviin kannattaa investoida ennaltaehkäisevää taidetoimintaa. Seuraavassa taulukossa taulukossa tarkastellaan taloudellisia hyötyjä

Tulosyhteenvedo investointien potentiaalisesta palautumisesta¹⁷⁵

HYVÄ
TIETÄÄ

Alle 10 vuoden aikaraami ja toiminta	Terveydenhuolto	Muu julkinen rahan käyttö	Ei-julkinen rahan käyttö	Kokonaisvaikutukset
Lasten hyvinvoinnin ja mielenterveyden edistäminen	B +++	B +++	B +++	B +++
Synnytyksen jälkeisen masennuksen ennaltaehkäisy, tunnistaminen ja hallinta	+		+	+
Työpaikan mielenterveyden tunnistaminen (1 vuosi)	A +	A +	A +++	A +++
Ikääntyneiden ihmisten hyvinvointi ja mielenterveyden tunnistaminen	B ++	B ++	B ++	B ++
Työttömien/työttömyysriskissä olevien mielenterveyden suojaaminen	B +	A ++	A ++	A ++
Velan hallinta ja taloudellinen neuvonta (2 vuotta)	+	B +	B ++	B ++
Psykoosin varhainen tunnistaminen ja hoito	A +++	+	B +++	A +++
Mielenterveyden edistäminen heille, joilla on fyysisiä ongelmia (diabetes) (3 vuotta)	+		+	
Lääketieteellisesti selittämättömien oireiden varhainen tunnistaminen ja hoito (3 vuotta)	B +		+	B +
Kohdistettu itsemurhien ehkäisystrategia	+	+	+++	A +++

Taulukon lukeminen:

- + Investoinnin palautuminen enintään sijoituksen suuruisena
- ++ Investoinnin palautuminen viisi kertaa suurempana kuin sijoittaminen
- +++ Investoinnin palautuminen yli viisi kertaa suurempana suhteessa sijoittamiseen

- A: Investointikulut palautuvat vuoden kuluttua
- B: Investointikulut palautuvat 1-5 vuoden aikana
- C: Investointikulut palautuvat 5-10 vuoden aikana

Monet ehkäisevän mielenterveystyön toimet maksavat itsensä takaisin alle vuodessa, suurin osa alle viidessä vuodessa.

mielenterveyden edistämisen ja mielenterveyden ongelmien ehkäisemisessä. Taulukko osoittaa interventioiden tehon ja vaikutuksen. Viime aikoina kerätyt tulokset ympäri Eurooppaa kertovat interventioiden tehokkuudesta ja taloudellisen potentiaalin hyödyistä.

Taulukko kuvaa investoinnin palautumista. Aikaperiodilla se korjaa mielenterveyden edistämiseen/ mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyyn liittyvät investoinnit. Taulukossa +-merkkien määrä kuvaa investointia. Huomio on ennaltaehkäisyssä ja edistämisessä. Taulukossa hyvinvointituloksia katsotaan myös pitkäkestoisen talouden näkökulmasta. Esimerkiksi jotkut tutkimukset ovat vahvistaneet, että esimies- ja johtotehtävissä toimiviin työntekijöihin investoitu euro tuottaa 9 euroa takaisin.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana Englannissa on havaittu, että jokainen psykoosin hoitoon investoitu euro on palautunut takaisin 18 euronä. Enemmän kuin puolet tästä hyödystä (9,7 euroa) näkyy terveydenhuollossa. On myös huomattu, että varhaisen tunnistamisen palveluihin investoitu euro on tuottanut takaisin enemmän kuin 10 euroa. Siitä 2,6 euroa on ohjautunut terveydenhuoltoon. Vaikka esimerkit taulukossa painottuvat mielenterveyden kysymyksiin, on syytä huomata kolmanneksi viimeinen rivi, joka muistuttaa mielenterveysongelmien kytkeytyvän merkittävästi muihin terveydenhoidon kuluihin. Monet elävät kroonisen sairauden kuten depression tai sydänsairauksien kanssa.

Kaarina Kaikkosen teos Katson
auringin siltaa, Mikkeli 2018.
Kuva: Pauliina Lapio

Taidetoimintaa käynnistettäessä voisi ottaa suunnitteluvaiheessa huomioon talouden ja vaikuttavuusarvioinnin näkökulmat. Tässä yksi idea.¹⁷⁶

Taidetoiminnan aika, esim. 1 krt/viikossa 6 kk = n. 24 krt

Yhden kokoontumisen aika 1,5 h x 24 = 36 tuntia

*Taiteilijan palkka 36 tuntia x tuntipalkka
+ suunnittelutyö + loppuarviointi = X summa*

Tilavuokrat, materiaalikulut ja muut mahdolliset toimintaan liittyvät kulut = X summa

Pia ideoi taidetoiminnan seurantasuunnitelman

Seurantasuunnitelman tekeminen: 6kk aikana otetaan seurantaan valitut asiat (esim. työyhteisöissä poissaolot, hoitoyksikössä lääkkeiden käyttö, mieliala, nukkuminen, tai muu vastaava). Seurantasuunnitelmassa on hyvä ottaa huomioon kaikki muutokset valituissa asioissa ja kirjata ne sekä tilaajan että taiteilijan taholta. Talouden arvioinnissa nämä valitut seurantakohteet täytyy katsoa kustannuksien kautta. Tunnistaa niiden rahallinen arvo. Seurantasuunnitelmaan olisi hyvä kuulua myös loppuarviointi toiminnasta ja miten se toteutetaan (kuka sen toteuttaa). Taiteilijan palkkaan on hyvä varata korvaus tätä arviointia varten.

Seurantasuunnitelmaan voi liittyä tilaajakohtaisesti myös nk. jälkiosuus, jolla tarkoitetaan toiminnan talouden ja vaikutusten arviointia ennalta sovitun ajanjakson kuluessa. Näin voidaan huomioida taidetoiminnan vaikutuksia myös sen jälkeen ja erotella toiminnan vaikuttavuuden kesto. Taidetoiminnan lähtökohtana on pitkäkestoisuus ja säännöllisyys, mutta hankekohtaisessa tarkastelussa jälkiosuus voi olla tärkeä.

OTA
IDEA

TEAvisari, kulttuurihyvinvoinnin johtamisen tuki

Kuntien kulttuuritoimintalaki nostaa kulttuurin kuntalaisten peruspalveluksi. Jokainen kunta saa kuitenkin itsenäisesti määrittää, mitkä kulttuurin peruspalvelut kuntalaisille tarjotaan. Tavoitteena on, että kunnat ottavat huomioon aikaisempaa paremmin asukkaitensa kulttuuriset oikeudet myös silloin, kun nämä ovat hoitolaitoksessa eivätkä pääse osallistumaan kulttuuritoimintaan.

Kuntien tulisi seurata ja arvioida sosiaali- ja terveydenhuollossa toteutettavaa taide- ja kulttuuritoimintaa sekä kehittää toimintaa arvioinnista saadun tiedon perusteella. Tähän arviointiin ja tiedolla johtamiseen kehitettiin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) kanssa yhteistyössä kulttuurin TEAvisari, terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmä.¹⁷⁷ Aikaisemmin TEAvisarin avulla on mitattu ammatillista koulutusta, liikuntaa, perusterveydenhuoltoa, kuntajohtoa, perusopetusta ja lukiokoulutusta. TEAvisarin tehtävänä on kuvata kunnan toimintaa kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä. Kulttuuritoiminnan tarkastelu oli kaivattu lisää.

Vuonna 2019 tehtiin ensimmäinen kulttuuritoimintaa koskeva kysely. Kyselyllä seurattiin, kuinka kunnissa on onnistuttu uuden kulttuuritoimintalain viemisessä käytäntöön. Kaupunkimaiset kunnat pärjäsivät jokseenkin paremmin kuin taajaan asutut tai maaseutumaiset kunnat. Tiedonkeruu osoittaa kuntien välisten erojen olevan suuria.

TEAvisarissa tulokset raportoidaan terveydenedistämiseksi (TEA) viitekehyksen ulottuvuuksien (johtaminen, sitoutuminen, seuranta ja arviointi, voimavarat, osallisuus, yhteiset käytännöt ja muut ydintoiminnot) mukaan. Kunnille tiedonkeruu antaa tietoa kunnan tilanteesta sekä näkemyksen siitä, millainen sen tilanne on suhteessa koko maahan ja vastaaviin kuntiin. Tietoa käytetään johtamisen välineenä myös valtakunnallisella ja alueellisella tasolla.

Ensimmäisestä kulttuurikyselystä koostettiin menetelmäraportti¹⁷⁸, jonka aineistona oli keväällä 2019 kuntien (N=295) kulttuurin edistämistä vastaaville tehty tiedonkeruu. Tiedot siihen toimitti 283 (96 prosenttia) kuntaa. Kunnan kulttuuritoimintaa kuvataan tiedonkeruulomakkeen tietosisältöjen ja muiden tietolähteiden tiedoista muodostetuilla 94 indikaattorilla, joista laskettiin kulttuurin kokonaispistemäärä. Aineistoa täydennettiin muista tietolähteistä saaduilla tiedoilla. Terveydenedistämiseksi (TEA) ulottuvuuksien alle ryhmiteltyjen kysymysten vastausvaihtoehdot pisteytettiin välille 0–100 suhteutettuna toiminnan laatuun. Keskimääräinen kokonaispistemäärä oli 49 pistettä.

Taidetoiminta läpäisee koko henkilökunnan. Tässä asennetaan pelitaiteen residenssissä syntynyttä teosta sairaalan aulaan. Kuva: Pauliina Lapio

Kyselyn keskeinen tulos: tavoitteiden ja resurssien kirjaaminen

Yksittäisistä indikaattoreista eniten vaikutusta kokonaispistemäärään oli sillä, oliko kunnan talousarviossa määritelty erityiset tavoitteet ja resurssit hyvinvointia ja terveyttä edistävään kulttuuritoimintaan. Tavoitteet asettaneilla kunnilla kokonaispistemäärä oli keskimäärin 57 pistettä. Kunnilla, jotka eivät olleet asettaneet tavoitteita, se oli 37 pistettä. Resurssit määrittäneillä kunnilla kokonaispistemäärä oli keskimäärin 57 pistettä, ja kunnilla, jotka eivät olleet resursseja määritelleet, 39 pistettä.

Ohjelmien käsittely johtoryhmässä korreloi voimakkaasti ohjelmien käsittelyyn luottamushenkilöhallinnossa. Samoin toiminta- ja taloussuunnitelmaan kirjatut tavoitteet ja resurssit korreloivat voimakkaasti keskenään. On siis tärkeää, että kulttuurihyvinvointitoiminta vastuutetaan, kirjataan strategioihin, toimintasuunnitelmiin ja talousarvioon, jotka käsitellään johtoryhmissä ja luottamuselimissä. Kun tavoitteet on kirjattu selkeästi toimintasuunnitelmiin, ne tulee kirjatuiksi myös taloussuunnitelmiin.

Rahoitusta ROHKEILLE

Jyväskylä 11.3.2016

- KAIKKI ON KUN VÄHÄ
- OLE AKTIIVIN VIRANOMAIS KANGSA N YHTEISTYÖ S

SPONSOROINTI?!

MITÄ SE ON?

- investointeja ja liiketoimintaa
- siihen liittyy VASTIKE JA SEN HYÖDYNTÄMINEN
- TAVOITEELLISTA toimintaa

SPONSOROINNIN MOTIIVIT

- brändin vahvuus
- sitoutuminen yhteiskuntaan
- näkyvyys

KULTTUURIN
RAHOITUKSEN
HANKKIMINEN
VAATII TAITOA
JA ROHKEUTTA

Visualisointi Rahoitusta rohkeille
seminaarista Jyväskylässä 2016.
Kuva: Pauliina Lapio

SPONSOROINTI ON MAHDOLLISUUS

Taide- toiminnan rahoittaminen ja hankinta

Johanna

Taiteen ja kulttuurin laajempi käyttö sote-palveluissa edellyttää väistämättä sote-palveluiden piirissä olevia työnkuvia, joihin on sisällytetty taiteen ja kulttuurin hyödyntämistä.

Taidetoiminnan rahoittaminen ja hankinta

Kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikutukset tulevat näkyviin pitkällä aikavälillä. Kenties tästä syystä toiminnan rahoittamiseen ei vielä ole löytynyt valtakunnallista ratkaisua. Kyseessä on monialaisesti ja monikanavaisesti rahoittuva toimiala. Keskeistä toiminnan rahoittamisessa on, että kulttuurihyvinvointi on kirjattu toimintasuunnitelmiin ja strategioihin. Toimintasuunnitelmaan kirjattu toiminta puolestaan kirjataan talousarvioon. Kulttuurihyvinvoinnin rahoittamisen tavoitteena tulisi olla pysyvä budjettirahoitus.

Taide- ja kulttuuripalveluiden järjestäminen kunnan hyte- ja sote-palveluihin voidaan tehdä usealla eri tavalla

- Ostopalvelu, jossa ostetaan samalla myös toiminnan koordinaatio
- Ostopalvelu, jossa toiminnan koordinaatio säilyy kunnalla
- Kunnan itse tuottama toiminta (mahdollisesti yhdistettynä ostopalveluihin)
- Taiteilija on työsuhteessa kuntaan

HYVÄ
TIETÄÄ

Kulttuurihyvinvoinnin toimialalla taiteen tilaaja voi olla kunnan kulttuuri- tai sivistystoimi, ikäihmisten palvelut, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palvelut tai muu vastaava toimiala. Olemme huomanneet, että pelkkä toimiala sinällään ei riitä, vaan tarvitaan aina vastuuhenkilö ja toimintaa tukeva päätöksentekoketju. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa johtamisen ja henkilökunnan rooli asukkaiden/asiakkaiden kulttuuristen oikeuksien toteutumisessa on suuri. Mielekkään elämän toteutuminen on jokaisen työntekijän asia. Sen lisäksi on tärkeää, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin luodaan kulttuurihyvinvoinnin edistämisen työnkuvia. Sivistystoimen puolella etsivän kulttuurityön käynnistymisessä johtavassa asemassa olevien viranhaltioiden panos on keskeinen. Kulttuurihyvinvointi on olemukseltaan toimintamalli, uusi tapa nähdä ja toteuttaa asioita kunta-laisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Juurtuakseen toiminta tarvitsee rakenteisiin kiinnittymisen ja johdon tuen.

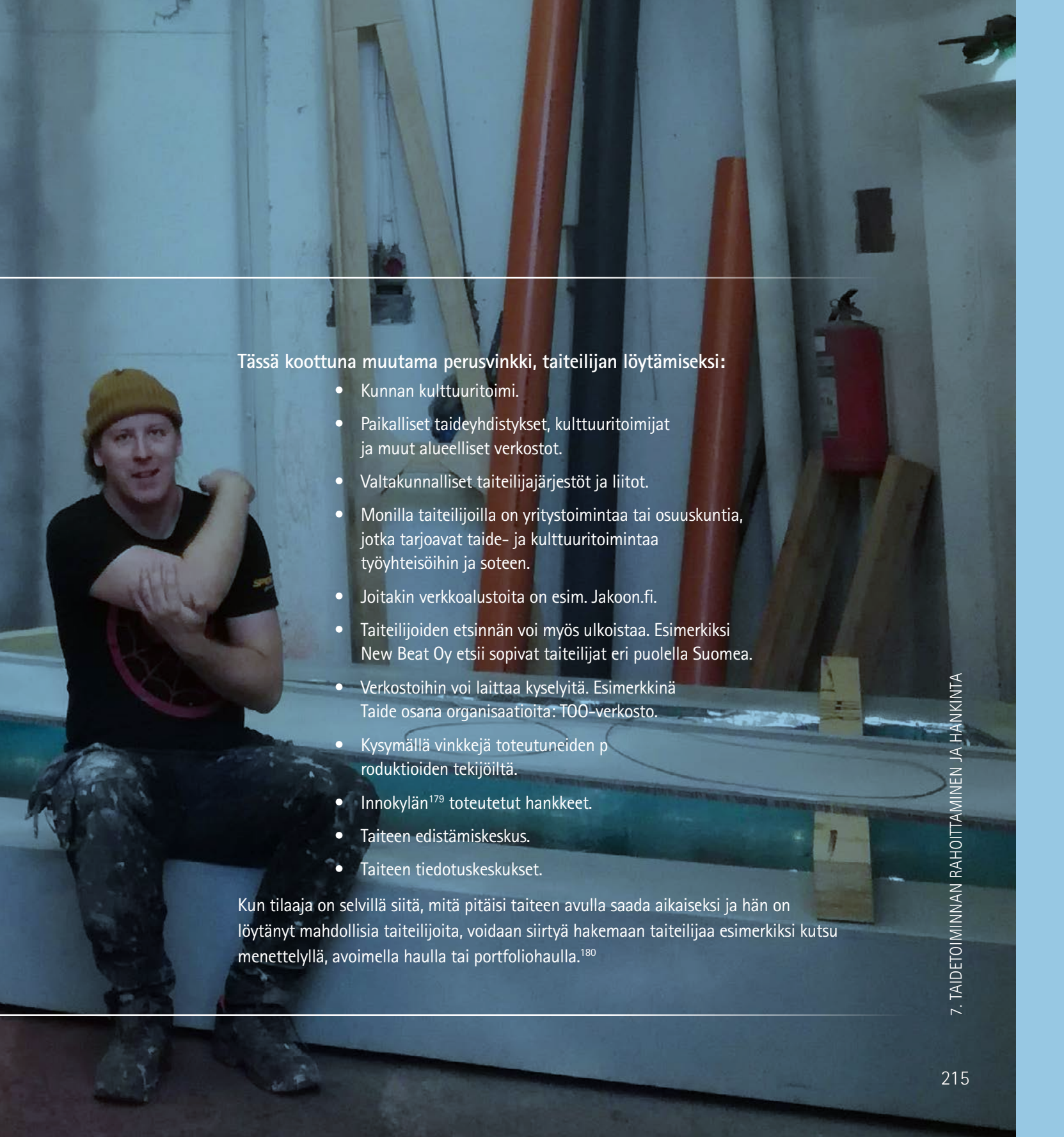
Vinkki tilaajalle: mistä löydän taiteilijan?

Kun tilaaja kiinnostuu taidelähtöisestä toiminnasta, on hyvä etsiä juuri omaan toimintaan sopiva taiteilija. Taiteilijan löytäminen voi olla monelle organisaatiolle ja yhteisölle haaste. Yhtä yhtenäistä rekisteriä taiteilijan löytämiseksi ei ole toistaiseksi tarjolla, vaikka monet toimijat pyrkivät keräämään kootusti tietoa.

Sosiaali- ja terveyssektorilla toimii kymmeniä taiteilijoita ja taiteilijayhteisöjä. Ensiksi on tärkeää määritellä, mihin tarpeeseen taidetta halutaan.

Monella alalla toimivalla taiteilijalla on nettisivu, jossa he kuvaavat toimintaansa. Merkittävä määrä taide- ja kulttuuripalveluita on mahdollista ottaa käyttöön virtuaalisesti. Lisäksi Suomessa on käytössä joitakin alustoja, joilta voi löytää soteen tarjottavia taidepalveluita. Hyviä toimijoita kannattaa kysellä myös sellaisista organisaatioista, joissa taidetoiminta on ollut jo käytössä. Jos organisaatiossa päädytään pitkäkestoisempaan taidetoimintaan, kuten esimerkiksi taiteilijaresidenssiin, voi olla tarpeen etsiä taiteilijaa erilaisilla hakumenettelyillä.

Moni sosiaali- ja terveydenhuollon sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen organisaatio on jo oppinut rekrytoimaan taiteilijoita ja varaamaan toimintaan resursseja. Taiteilijat, taidepedagogit ja taidekasvattajat kannattaa ottaa mukaan alusta asti luomaan sisältöjä ja tuomaan palveluihin oma taiteellinen osaamisensa.

Tässä koottuna muutama perusvinkki, taiteilijan löytämiseksi:

- Kunnan kulttuuritoimi.
- Paikalliset taideyhdistykset, kulttuuritoimijat ja muut alueelliset verkostot.
- Valtakunnalliset taiteilijajärjestöt ja liitot.
- Monilla taiteilijoilla on yritystoimintaa tai osuuskuntia, jotka tarjoavat taide- ja kulttuuritoimintaa työyhteisöihin ja soteen.
- Joitakin verkkoalustoita on esim. Jakoon.fi.
- Taiteilijoiden etsinnän voi myös ulkoistaa. Esimerkiksi New Beat Oy etsii sopivat taiteilijat eri puolella Suomea.
- Verkostoihin voi laittaa kyselyitä. Esimerkkinä Taide osana organisaatioita: TOO-verkosto.
- Kysymällä vinkkejä toteutuneiden p roduktioiden tekijöiltä.
- Innokylän¹⁷⁹ toteutetut hankkeet.
- Taiteen edistämiskeskus.
- Taiteen tiedotuskeskukset.

Kun tilaaja on selvillä siitä, mitä pitäisi taiteen avulla saada aikaiseksi ja hän on löytänyt mahdollisia taiteilijoita, voidaan siirtyä hakemaan taiteilijaa esimerkiksi kutsu menettelyllä, avoimella haulla tai portfoliohaulla.¹⁸⁰

Kutsumenettely

Kutsumenettelyssä työhön kutsutaan taiteilija, joka tunnetaan työskentelytavastaan tai on yhteisölle tunnettu entuudestaan.

Avoin haku

Avoin haku avaa laajan näkökulman. Sitä kautta saadaan tietoa alan toimijoista ja heidän toiminnastaan. Avoin haku julkisena toimena saa huomiota. Sen kautta saadaan tietoa tehtäviä tarjoavasta toimijasta ja sen toiminnasta. Haku on osa julkisuuskuvaa, jolloin toimija nähdään potentiaalisena ja kiinnostavana työpaikkana. Kutsumenettelyyn verrattuna avoin haku vie enemmän aikaa. Se on paikallaan, kun haetaan pitkäjänteiseen toimintaan ammattilaisia. Hakua laadittaessa tehtävä ja sen erityispiirteet kuvataan mahdollisimman yksiselitteisesti. Haastattelut tehdään osana pohdintaa henkilön ja/tai toimijan sopivuudesta tehtävään. Valintaa tehdessä voidaan pyytää apua vaikkapa taiteellisen työn asiantuntijalta tai asiantuntijahalta. Jos valintaprosessissa ei ole taiteellisen työn asiantuntijaa, pyydetään hakemusvaiheessa suosituksia, työnäytteitä ja mahdollisia lisämateriaaleja (portfoliohaku).

Portfoliohaku

Haku voidaan kohdentaa tiedossa oleviin yksikköön soveltuviin taiteilijoihin. Portfoliohaussa selviää taiteilijan aikaisempi osaaminen ja kokemus tietyn asiakasryhmän kanssa työskentelemisestä. Portfoliosta nähdään myös toimialan kannalta merkittävä kehittämisen mahdollisuus.

Portfoliohakua kokeiltiin taiteilijan löytämiseksi nuorten psykiatriseen kuntoutukseen vuonna 2017 Jyväskylässä. Yksiköllä oli tietyt kriteerit taiteilijalle. Tiedettiin, että haavoittuvassa yksikössä toimiminen vaatii hienovaraista lähestymistapaa. Apua alueella olevien, mahdollisten taiteilijoiden etsimiseen saatiin Taiteen edistämiskeskuksen läänintaiteilijalta. Valintaan otettiin mukaan eri taidelajeja. Hakemuksia (=olen käytettävissä projektiin) saapui viisi. Hakijoista kolme haastateltiin. Henkilökunta valitsi yhdessä asiantuntijan kanssa taiteilijan haastattelun ja työnäytteiden perusteella.¹⁸¹

Yhteistyössä avautuu uusia näkökulmia asiakassuhteeseen ja sitä kautta työn toisenlaiseen merkityksellisyyden tuntuun. Kuva: Pauliina Lapio

Työn käynnistäminen, tilaajan ja taiteilijan roolit

Taidetoiminnan toteuttamisessa johtamisen ja henkilökunnan merkitys on tärkeä. Taidetoimintaan perehtyvä, perehtynyt ja sitoutunut henkilökunta saa prosessista työyhteisölleen hyötyjä. Asiakkaiden ohella vaikutusta on oman työn uudistamiseen, jaksamiseen, työhyvinvointiin ja viihtyvyyteen. Henkilökunnalle avautuu uusia näkökulmia asiakassuhteeseen, omaan työhön ja sen merkityksellisyyteen. Asiakkaiden osallistuessa taidetoimintaan henkilökunta voi nähdä heidät uusin silmin – olivatpa he oppilaita, asukkaita tai potilaita.¹⁸²

Taiteilija vastaa taidetoiminnan vetämisestä. Sosiaali- ja terveydenhuollossa henkilökunta vastaa asukkaiden ja osallistujien hoidosta – esimerkiksi vessakäynnit, lääkkeiden jako, turvallisuus – taiteellisen toiminnan aikana. Kyseessä on eri alojen ammattilaisten yhteistoiminta. Se lisää vuorovaikutusta henkilökunnan ja asukkaiden kanssa luovalla tavalla.¹⁸³ Moniammatillinen yhteistyö auttaa kehittymään ammatillisesti.

Johanna

Suhtaudu taidetoimintaan avoimin mielin. On hyvä pohtia, millainen taide sopii tilaajan toimintayksikköön. Millaisia toiveita ja odotuksia siihen kohdistetaan? Taideprojekti on pitkäaikainen investointi yhteiseen hyvään.

Ohjeita taidetoiminnan käynnistämisestä¹⁸⁴

HYVÄ
TIETÄÄ

1. Kun käynnistätte taidetoimintaa, pohtikaa, millaista toimintaa yksikössä tarvitaan ja millaisia tarpeita toimintaan osallistuvilla henkilöillä, henkilökunnalla tai omaisilla on?

Toiminnan merkitys voi olla ilo tai virkistys. Toisaalta yksikköön sopivan taiteilijan ammat-tiosaaminen hoitohenkilökunnan kanssa voi edesauttaa toimintakykyä, hyvinvointia ja terveyttä. Taiteellinen toiminta on sen merkityksellisyydessä, joka on ihmisenä olemisessa, toimijuudessa ja kulttuuristen oikeuksien toteutumisessa. Henkilökunta saa osansa taiteellisen toiminnan vaikutuksesta ja merkityksellisyydestä.

2. Tarjouspyyntöä ja rekrytointia tehdessä sekä sovittaessa käytännön asioita, pohtikaa mahdollisimman tarkkaan toiminnan rakennetta, kohderyhmiä ja kestoja.

Ryhmien koko ja jäsenten toimintakyky vaihtelevat. Aikatauluttamiseen vaikuttaa, onko kyseessä lyhyt- vai pidempiaikainen toiminta. Tähän kuuluvat valmistelut ja jälkityö sekä arvi-oinnin toteuttaminen. Jälkityö huomioi, miten toimintaa jatketaan ja/tai millainen jälki työstä jää toiminnan päätyttyä.

Taiteellinen toiminta on samalla yksikön toimintaa. Asioilla on aikansa, paikkansa ja tilansa.

3. Huomioikaa valmistelussa tehtävät, jotka liittyvät aloittamiseen, itse taiteelliseen toimintaan ja päättämiseen.

Aloitettaessa taiteilijalla on riittävä tieto ja henkilökunnan tuki. Käytännöt ovat perusteiltaan yksikön käytäntöjä, kuten tilat, kulku, hygienia, vaitiolo, tietosuojakäytännöt ja turvallisuus. Tieto toiminnasta tavoittaa kaikki asiaan liittyvät osapuolet.

Toiminta itsessään on käytännössä yhteistoimintaa eli taiteilijalla on samat asiakkaat. Valmis-telusta huolimatta syntyy tilanteita, joihin taiteilija tarvitsee henkilökunnan, kollegan, tukea.

Toiminnasta kertyy tietoa, kokemusta ja kehkeytyvää taitoa. Sen kerääminen raporttiin on osa toiminnan laatua. Päättävän toiminnan materiaalit ja tallenteet vaativat huomiota lupien, oikeuksien ja tietoturvan näkökulmista.

Kulttuurihyvinvoinnin alalla ei ole vielä vakiintunutta rahoitusmallia.

Kuva: Matti Häyrynen

Toiminnan rahoittaminen

Toimintaa voidaan rahoittaa osana normaalia toimintaa, osana muun toiminnan rahoitusta tai projektiluontoisesti esimerkiksi hankerahalla. Satunnaisesti toiminta voidaan aloittaa lahjoituksen, joukkorahoituksen tai yksityisen tahon tuella. Hanketoiminnalle tyypillistä on toiminnan päättyminen sen alkaessa tuottaa tulosta. Cupore arvioi rahoitusmallin juurtumista Juha Sipilän hallituksen kärkihankkeen (2016–2018) toteuttamisen jälkeen:

Yksi kärkihankkeen tavoitteista oli, että taidetta ja kulttuuria rahoitettaisiin sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttömenoista. On pohdittava, onko taiteelle ja kulttuurille tulevaisuudessa sote-rakenteissa omia rahoitusmalleja, vai kohdistetaanko olemassa olevaa rahoitusta nykyisten palveluiden sisällä luomatta uusia kustannuspaikkoja.¹⁸⁵

Taikusydän on koonnut kokeiltuja ja käytössä olevia tapoja rahoittaa kulttuurihyvinvointitoimintaa kunnissa

- Joukkorahoitus, esim. [Mesenaatti.me](https://mesenaatti.me)
- Lahjoitukset (testamentit, keräykset)
- Käyttäjä- ja osallistumismaksut
- Kaupunkien ja kuntien työllistämismaksut
- Kuntien valtionperintö- ja testamenttivarat
- Kuntien kulttuuritoimen avustukset ja kehittämismaksut
- Kuntien sosiaali- ja terveyspalvelut, hyvinvointipalvelut ja perusturva, avustukset ja ostopalvelut
- Kuntien kulttuuripalvelut, avustukset ja ostopalvelut

HYVÄ
TIETÄÄ

Useat toimijat ovat kertoneet, että budjetin jakaminen usealle budjettiriville on turvallisempaa kuin budjetoida kokonaisuus yhdelle kulttuurihyvinvoinnin budjettiriville. Tällöin kokonaisuus ei joudu talousarvion viimeistelyssä leikkauksen kohteeksi. Toiminnan tarkka suunnitelmallisuus ja seuranta tosin vaikeutuu, kun ei voida olla varmoja budjettivuoden kirjausten kaikista sisällöistä. Samalla vaikuttavuuden arviointi talouteen kärsii, kun ei ole osoittaa panos-tuotos-suhdetta. Jakamisen sijaan kulttuurihyvinvointi on hyvä budjetoida näkyvästi, jotta tulevina vuosina voidaan tarkastella toiminnan juurtumista ja vaikutuksia.

Isojen ja pienten kuntien ja toimijoiden budjetoinneissa on eroa. Pienissä kunnissa ei kaikkea toimintaa voi kirjata omiksi budjettiriveikseen toiminnan vähäisyyden vuoksi. On hyvä pohtia yhteistyön mahdollisuuksia lähikuntien kanssa. Kulttuurihyvinvointiin liittyviä taidehankintoja voi tehdä kumppanuusverkostona. Samalla voisi tarjota taitelijoille pitkäaikaisen työn.

Projektirahoitus. Tarkista ajankohtainen tieto kunkin toimijan www-sivuilta

HYVÄ
TIETÄÄ

Toiminnan käynnistämisympäristössä on mahdollista hakea myös erilaisia avustuksia ja apurahoja. Suosittelemme, että hankerahoitusta suunniteltaessa pohditaan myös toiminnan tuleva vakiintuminen ja projektin arviointi.

Taiteen hyvinvointivaikutuksia tukevaan toimintaan rahoitusta ovat myöntäneet mm.

- Taiteen edistämiskeskus (Taike)
- Suomen kulttuurirahasto (SKR)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- STEA
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM)

EU-ohjelmista:

- EAKR
- ESR
- Maaseutuohjelma

Etsivää kulttuuri- ja harrastustyötä¹⁸⁶ sekä muuta ennaltaehkäisevää taidetoimintaa rahoitetaan osana koulujen, oppilashuollon, etsivän nuorisotyön ja vapaan sivistystyön normaalia toimintaa. Kuntien omia yhteisöavustuksia myönnetään kulttuurihyvinvointityöhön, ja samalla ohjataan toimintaa haluttuun suuntaan.

Taiteilijan voi palkata töihin monella eri tavalla. Huolellinen suunnittelu auttaa palikoiden kokoamisessa.

Kuva: Pauliina Lapio

Sopimukset kuntoon: palkka, palkkio vai ostopalvelu?

Taiteilija voi toimia palkattuna työntekijänä (vakituinen, osa-aikainen tai määräaikainen), palkkio-perusteisena toimijana tai hänen osaamistaan voidaan ostaa ostopalveluna. Jos taiteilija palkataan suoraan palkkasuhteeseen, tehdään työsopimus. Tilaaja toimii työnantajana. Molempinpuolista veloitteista sovitaan työsopimuksessa. Palkattuna työntekijänä taiteilija rekrytoidaan toimijan rekrytointiohjeistusta noudattaen, kuitenkin muistaen, että taiteilija ei lähtökohtaisesti ole sosi-aali- ja terveydenhuollon vaan taiteen ammattilainen. Henkilökunta vastaa asiakkaistaan ja taiteilija taiteesta.

Taiteilijan työtä voi tilata ostopalveluna. Silloin taiteilijalla on oltava Y-tunnus. Hän toimii yhdis-tyksen tai yrityksen kautta. Nykyään monilla taiteilijoilla on myös laskutuspalvelusopimus. Taide ja kulttuurialan ammattijärjestö TAKU ry on julkaisut oppaan taiteilijalle *Työ, tuote ja taide, Taiteilija töissä SOTEssa ja HYTEssä*.¹⁸⁷

Järjestävän ja toteuttavan tahon hallintotavasta ja sopimuksesta riippuen tilaaja tekee taiteilijan kanssa toimeksiantosopimuksen, ostopalvelusopimuksen tai tuotantosopimuksen. Sopimuksessa kuvataan toiminnan laajuus, kohde, aika, vastuut ja velvollisuudet sekä laskutustapa, yhteyshenkilöt sekä oikeudelliset periaatteet. Saman sopimuksen liitteeksi voidaan laittaa yhteisön toimintaan liittyviä sopimuksia, kuten salassapitovelvollisuus.

Ostopalveluna toteutettaviin taidehankintoihin sovelletaan hankintalakia silloin, kun hankintalaissa säädetyt kynnsarvot ylittyvät. Kynnsarvon alittavat hankinnat tulee kilpailuttaa yksikön oman ohjeistuksen mukaan.

Kynnsarvon alittavat suoramarkinnat

Suorassa hankinnassa hankintayksikkö tekee tilauksen ilman tarjouspyyntöä tai pyytää vain yhdeltä toimijalta tarjouksen. Tiettyyn tarkoitukseen suunniteltu taidetoiminta voi olla helpointa hoitaa suoramarkintana, jos toimija on tiedossa. Vähäisen hankinnan suuruutta ei ole laissa määriteltä.

Taideteosten ja taide-esitysten ALV-käytännöt (Huom! **Verokannat tulee tarkistaa** ajantasaisesta neuvonnasta¹⁸⁹)

HYVÄ
TIETÄÄ

Esityksen myynti alv 0 %
(esittävän taiteen palkkiot, tanssi-, teatteri ja muut taide-esitykset)

- Tekijänoikeuskorvaukset alv 0 %
- Taideteoksen hankinta alv 24 %
- Mediataideteoksen hankinta alv 24 %

Taide- / kulttuuripalvelun tuottaminen alv 24 %. / Mutta jos kulttuuripalvelun tuottaja on Valviran rekisterissä oleva yritys, palvelu myydään sotepalveluna 0 %

Palveluhankinnoissa kilpailuttamisen tarve on arvioitava tapauskohtaisesti. Alle 5 000 euron suuria palveluhankintoja voidaan pitää sellaisina, joissa kilpailuttaminen ei ole yleensä tarkoituksenmukaista. Myös kynnyksarvon (60 000 euroa) ylittävien julkisyhteisön tekemien taidehankintojen osalta suorahankinta taiteilijalta on mahdollinen. Hankintalaissa se on määritelty seuraavasti: hankinnan tarkoituksena on ainutkertaisen taideteoksen tai taiteellisen esityksen luominen tai hankkiminen. Suorahankinta edellyttää tässä tapauksessa, että hankinnan kohteena on taideteos tai taideteollinen esine tai esitys, jossa on ainutlaatuisen luonne ja arvo.¹⁸⁸

Hankintalaki

Julkisiin hankintoihin sovelletaan vuoden 2017 alusta voimaan tullutta lakia julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016, hankintalaki). Lähtökohtaisesti hankintalaki tulee sovellettavaksi silloin, kun erilaisia ostoja tehdään verovaroin. Hankintalain tavoitteina ovat muun muassa julkisten varojen tehokas käyttö ja toimittajien syrjimättömyys kilpailutuksissa. Taidehankintoihin sovelletaan hankintalakia silloin, kun hankintalaissa säädetyt kynnyksarvot ylittyvät. Kynnyksarvon alittavat hankinnat tulee kilpailuttaa yksikön oman ohjeistuksen mukaisella tavalla.

Hankinnan arvo

Kynnyksarvoja on kaksi: kansallisen menettelyn laukaiseva alempi arvo ja EU-tason menettelyn laukaiseva korkeampi arvo. Vuonna 2019 kansallinen kynnyksarvo tavara- ja palveluhankinnoille sekä suunnittelukilpailuille oli 60 000 euroa.

Suorahankinnan periaatteet (kynnyksarvo ylittyy)

Suorahankinta on mahdollista silloin, kun tavarankin tai palvelun laatu ja hintataso ovat tiedossa, tai kun hankittavaa tavaraa ei ole muualta saatavissa tai kysymyksessä on poikkeuksellisen kiireinen hankinta. Suorahankinnassa hankintayksikkö hankintailmoitusta julkaisematta valitsee yhden tai usean toimittajan, joiden kanssa neuvottelee sopimuksen ehdoista. Suorahankinnan edellytyksistä käy ilmi, että julkisyhteisön tekemien taidehankintojen osalta suorahankinta taiteilijalta on mahdollinen. Hankintalaissa se on määritelty seuraavasti: hankinnan tarkoituksena on ainutkertaisen taideteoksen tai taiteellisen esityksen luominen tai hankkiminen. Suorahankinta edellyttää tässä tapauksessa, että hankinnan kohteena on *taideteos tai taideteollinen esine tai esitys, jossa taiteilija määrittelee taideteoksen ainutlaatuisen luonteen ja arvon*. Hankintayksikön tulee pystyä osoittamaan, ettei ole olemassa vastaavaa tuotetta tai palvelua, jolla sama lopputulos voitaisiin saavuttaa.¹⁹⁰

Suorahankinnassa voidaan käyttää soveltuvia
laatukriteereitä ¹⁹¹

HYVÄ
TIETÄÄ

Kulttuurihyvinvointipalvelun hankintakriteereiksi voidaan asettaa esimerkiksi:

- taiteen laatu, joka on suhteessa tilauksen toteuttajan koulutukseen sekä henkilön ja toiminnan sopivuuteen
- sitoutuminen organisaation arvoihin
- perehtyneisyys kohderyhmän tarpeisiin ja osoitus kyvystä toimia heidän kanssaan sekä kyseisessä kontekstissa
- tarjottavan palvelun selkeästi kuvattu tavoite ja selkeä toimintasuunnitelma
- vaikutus hyvinvointiin ja elämänlaatuun määritellään tarjouspyyntöön, lähtökohtana asiakkaiden tarve eli mitä taiteella halutaan saada aikaan (esimerkiksi asiakkaiden hienomotoristen taitojen edistäminen taiteen keinoin, koulukiusaamisen vähentäminen)
- palvelun hinta, huomioiden työn lisäksi oheiskulut, kuten matkat, materiaalit, päivärahat.

Kuva: Pauliina Lapio

Palkoista ja palkkioista voi tiedustella taiteenalojen ammattiliitoista. Kuva: Pauliina Lapiro

Esimerkkejä taiteilijan palkkioista

Kulttuurihyvinvointialalla toimivilla taiteilijoilla ei ole yhteistä palkka- ja palkkiomäärittelyä. Syinä lienee taidetoiminnan moninaisuus, tilaajatoiminnan vakiintumattomuus ja sote-uudistuksen keskeneräisyys. Järjestöillä ja ammattiliitoilla kuten TAKU ry on alaa koskevia suosituksia.

Kuukausipalkkaisen taiteilijan palkka määritetään kulttuuritoimialan palkkojen mukaan. Mikäli työ on pitkäjänteistä ja toisteista, kyseeseen voivat tulla vapaan sivistystyön taideopettajille maksamat palkat. Taiteen ammattiliitoilla, esimerkiksi Teatteri ja mediatyöntekijät ry¹⁹², on suuntaa-antavia palkkiosuosituksia eri alojen taiteellisista töistä. Lähtökohtaisesti palkka ratkaistaan työnantajan ja työntekijän välisessä neuvottelussa toimenkuva ja tavoitteet huomioiden.

Palkoista ja palkkioista voi tiedustella taiteenalojen ammattiliitoista. Liitot neuvottelevat työehtosopimuksista ja antavat suosituksia keikkakorvauksista ja esitys- ja työpajatyöstä. Tässä käsikirjassa esitetyt summat (laatikko alla) pitää tarkistaa ajantasaisista lähteistä, koska ammattialojen sopimukset ja suositukset muuttuvat.

Esimerkkejä yksittäisen taiteilijan vierailuihin liittyvistä palkkioista

Taiteilijoiden palkkiosuosituksia (päivitetyt tiedot kannattaa tarkistaa liitoista)

Muusikon työ yksittäisillä keikoilla, keikkahinta suositus 227 euroa (sis. lomakorvaus 13,5 %) <https://www.muusikkojenliitto.fi/sopimukset-ja-tariffit/>

Tanssijan esityskorvaus teatterialan sopimuksen mukaan (1.4.2019 lähtien) 201 euroa (sis. lomakorvaus 12,5 %) <https://www.teme.fi/fi/tyoelama-ja-toimeentulo/>. Kyseinen korvaus koskee valmiin esityksen esittämistä, jolloin mahdollinen teoksen lämmitys tai harjoittelu eivät kuulu tähän korvaukseen.

HYVÄ
TIETÄÄ

Tanssi- ja sirkusalan suositus *erilaisissa ympäristöissä* eli TSEY-suosituksen mukaan työpajakokonaisuudet valmistelun ja perehdytyksen määrästä riippuen 350 - 530 euroa/työpajakokonaisuus <https://www.teme.fi/wp-content/uploads/2017/11/tsey.pdf>.

Näyttelijän teatterityön sopimuksen mukainen näytöskorvaus 223 euroa (sis. lomakorvaus 12 % + lomarahausuus). Korvaus koskee valmiin esityksen esittämistä. Teoksen harjoittaminen ei kuulu tähän korvaukseen. https://www.nayttelijaliitto.fi/palkat/teatteri/nayttelijoiden_teatterityoehdoso/vierailijasopimus/harjoitus-ja_esityskorvaus/

Kirjailijoiden vierailuista sopimukset tehdään Lukukeskuksen kanssa.

- Kirjailijan esiintyminen 45 min
ja yleisökeskustelu: 1 esiintyminen 250 euroa
- Oman tekstin ääneen lukeminen,
150 euroa max. 30 min

<https://kirjailijavierailut.lukukeskus.fi/hinnasto/>

Kuvataiteilijan palkkio voi liittyä toimintaan, esim. taiteen tekeminen taiteilijaresidenssissä, ostettavaan valmiiseen taideteokseen (esim. veistos tai taulu), erikseen tilattavaan taideteokseen, taidekilpailuun tai näyttelypalkkioon, kun taiteilijan teoksia on esillä näyttelynä. Kuvataiteilijan palkkioista kaikissa näissä tilanteissa voi tiedustella Suomen taiteilijaseurasta (STS). <https://artists.fi/>

Lavastustaiteella on valtava merkitys tunnelmalle. Kalle Ropposen lavastus Kouvolan teatterissa 2019. Kuva: Kalle Ropponen

Yksityiskohta Anu Pentikin teoksen
Siivet kantaa -luonnoksesta 2017.
Teos Lastensairaalassa.
Kuva: Johanna Vuolasto

Kirjallisuus ja lähteet

Kirjallisuus ja lähteet

- Ansio, Heli; Houni, Pia; Piispa, Mikko 2018. Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä, mikä olisin. Sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ja hybridinen työ. www.julkari.fi/handle/10024/136024
- Anttila, Anna 2017. Hyvä vapaa-aika – parasta oppia. Raportti vapaa-ajan tuen vaikutuksista nuorten sosiaaliin suhteisiin, koulumenestykseen ja peruskoulun jälkeisiin valintoihin. Helsinki: Helsingin kaupungin nuorisosiainkeskus.
- Anttila, Eeva. & Svendler Nielsen, Charlotte 2019. Dance and the Quality of Life at Schools: A Nordic Affiliation. In K. Bond & S. Gardner, *Dance and the Quality of Life*. Springer.
- Anttila, Eeva 2013. Koko koulu tanssii. Kehollisen oppimisen mahdollisuuksia koulu yhteisössä. Teatterikorkeakoulu: Acta Scenica 37
- Areblad Pia. 2009. Kestävä pitkäaikainen rakenne työelämän ja kulttuurin yhteistyöperustan luomiseksi: Case TILLT Länsi-Göötanmaalla. *Luova talous ja kulttuuri innovaatio- politiikan ytimessä*. Opetusministeriön julkaisu 2009:30, 56–61.
- Arman, Maria; Alvenäng, Annica; El Madani, Nadia; Hammarqvist, Anne-Sole; Ranheim, Albertine 2013. Caregiving for existential wellbeing: existential literacy. A clinical study in an anthroposophic healthcare context FoNS 2013 International Practice Development Journal 3
- Artlab 2009. 15 cases artists & businesses. People in the innovation & experience economy. Copenhagen: Artlab.
- Autio Jonna & Koskela Emmi 2018. Hoitoympäristön värien vaikutus potilaan hyvinvoinnille, (opinnäytetyö, sairaanhoitaja AMK, meta-analyysi) www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140666/Koskela_Emmi.pdf?sessionid=5361D9F5F11D00662E82481358DA28F9?sequence=1
- Berthoin Antal, A. & Strauß, A. 2013. Artistic interventions in organisations: Finding evidence of values-added. Creative Clash Report. Berlin: WZB.
- Berthoin Antal, A. & Strauß, A. 2016. Multistakeholder perspectives on searching for evidence of values-added in artistic interventions in organizations. Teoksessa Johansson Sköldberg, U., Woodilla, J. & Berthoin Antal, A. (toim.): *Artistic Interventions in Organizations: Research, Theory and Practice*. Oxford: Routledge, 37–59.
- Bolmsjö, Ingrid Ågren 2002. Existential Issues in Palliative Care. Faculty of medicine. Lund.
- Bojner Horwitz, Eva 2013. Empati, kultur och spegelneuron. Socialmedisinsk tidskrift 90 (2).
- Bojner Horwitz, Eva 2011. Kultur för hälsans skull. Stockholm: Gothia.
- Bolton, Gillie 2011. Write Yourself. Creative Writing and Personal Development. Jessica Kingsley Publishers, London.
- von Bonsdorff, Pauline 1999. Tilan tuntu ja talous. Estetiikka julkisissa tiloissa. -Sarantola-Weiss, Minna. Yhteiset olohuoneet. Näkökulmia suomalaiseen sisustusarkkitehtuuriin 1949–1999. Helsinki: Otava, 12–23.
- van den Broeck, Hans., Cools, E. & Maenhout, T. 2008: A case study of Arteconomy: Building a bridge between art and enterprise: Belgian businesses stimulate creativity and innovation through art. *Journal of Management & Organization* 14, 573–587.
- Bygren, L.O., Weissglas, G., Wikström, B.-M., Konlaan, B. B., Grijbovski, A., Karlsson, A.-B., Andersson, S.-O. & Sjöström, M. 2009. Cultural participation and health: A randomized controlled trial among medical care staff. *Psychosomatic Medicine* 71:4, 469–473.

- Clow, A. & Fredhoi, C. 2006. Normalisation of salivary cortisol levels and self-report stress by a brief lunchtime visit to an art gallery by London City workers. *Journal of Holistic Healthcare* 3:2, 29–32.
- Cuypers, Koenraad; Krokstad, Steinar; Holmen, Turid Lingaas; Knudtsen, Margunn Skjei; Bygren, Lars Olov; Holmen, Jostein. 2012. Patterns of receptive and creative cultural activities and their association with perceived health, anxiety, depression and satisfaction with life among adults: The HUNT study, Norway. *J Epidemiol Community Health*
- Drummond, M.F.; Sculpher, M.J.; Claxton, K.; Stoddart, G.L.; Torrance, G.W. (2015). *Methods for the Economic Evaluation of Health Care Programmes*. 4th ed. Oxford, Oxford University Press.
- Eeci Et Gençöz* 2017. Use of cinematherapy in dealing with relationship problems. *The Arts in Psychotherapy*. Vol (53) April 2017, Pages 64–71.
- Eyigor et al. 2009. A randomized controlled trial of Turkish folklore dance on the physical performance, balance, depression and quality of life in older women. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 2009, 48(1):84–88.
- Eväsoja, Minna 2015. Kellopuutarha: taidetta, hyvinvointia ja kuntoutusta. Tays Silmäkeskuksen parvekehanke 2013–2015. www.theseus.fi/handle/10024/91030
- Fancourt, Daisy; Finn, Saoirse 2019. *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review (2019)*. *Health Evidence Network synthesis report 67*. WHO
<https://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/what-is-the-evidence-on-the-role-of-the-arts-in-improving-health-and-well-being-a-scoping-review-2019>
- Fancourt, Daisy 2017. *Arts in Health. Designing and researching interventions*. Oxford University Press.
- From social inclusion to social cohesion. The role of culture policy – Study 2019. EU Publications. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e1b88304-f3b0-11e9-8c1f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF>
- Graham, TS; Ackerman, JC; Maxwell, KK 2004. Reel leadership II: Getting emotional at the movies. *Journal of Leadership Education* 3 (3), 44–57
- Grape Viding, C. et al. 2015. 'The culture palette' – a randomized intervention study for women with burnout symptoms in Sweden. *British Journal of Medical Practitioners*, 8 (2). www.bjmp.org/files/2015-8-2/bjmp-2015-8-2-a813.pdf
- Haanpää, Susanna; Manu, Samuli ja Siltanen, Kirsi 2020. Taiteen ja kulttuurin toimialan tilasto- ja tietoperusta. Nykytila ja kehittämis ehdotukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:13. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162052>
- Haapalainen, Arttu 2020. 100 minuuttia taidetta -toimintamalli. <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/100-minuuttia-taidetta-toimintamalli-on-koottu-menetelmaoppaaksi/>
- Haapalainen, Arttu 2019. Läänintaiteilijan loppuraportti. Julkaisematon.
- Haapalainen, Arttu 2017a. Taide saattohoidossa on elämänlaatutyötä. Taidetutka 17.5.2017 <http://taidetutka.fi/2017/taide-saattohoidossa/>
- Haapalainen, Arttu 2017b. Avaruusmatkailua röntgenosastolla. Taidetutka 28.11.2017. <http://taidetutka.fi/2017/avaruusmatkailua-rontgenosastolla/>
- Haboush A. et al. 2006. Ballroom dance lessons for geriatric depression: An exploratory study. *The Arts in Psychotherapy*. Volume 33, Issue 2, 2006. pp. 89–97

- Hakala, Jutta 2019. Hyvän päivän ylistys. Hyvinvointia ikäihmisille tanssielokuvan keinoin. YAMK, kulttuurituotanto. Humanistinen ammattikorkeakoulu. 12/2019. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/267127/Hakala_Jutta.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Hackney, M. E. & Earhart, G. M. 2010. "Effects of dance on balance and gait in severe Parkinson Disease: A case study." *Disability Rehabilitation* 32:8, 679–684.
- Parkinson Disease: A case study. –*Disability Rehabilitation* 32:8, 679–684.
- Hargreaves, Andy & O'Connor, Michael 2018. Collaborative Professionalism. When Teaching Together Means Learning All. Thousand Oaks, California: Corwin Impact Leadership Series.
- Hargreaves, Andy 1994. Changing teachers, changing times. Teacher's work and culture in the postmodern age. London: Cassell.
- Hirvi-Ijäs, Maria et al. 2020. Taiten ja kulttuurin barometri 2019. Taiteilijoiden työ ja toimeentulon muodot. Helsinki: Cuporen verkkojulkaisuja 57
- Heimonen, Kirsi 2012. Koska olet. Taidetoiminta muistisairaiden hoitokodissa. HDL Raportti 04/2012. Helsinki: Helsingin Diakonissalaitos.
- Heininen, Elina; Siilin, Sakari; Valkonen, Tarja 2020. Huumori työnohjaajan ja ohjattavan vuorovaikutuksessa. *Työelämän tutkimus*, 18 (1), 14–29.
- Heinsius, Joost & Lehikoinen, Kai (toim.) 2013. Training Artists for Innovation. Competencies for New Contexts. Theatre Academy of Uniarts Helsinki: Kokos Publications Series 2
- Honkasalo, Marja-Liisa 2018. Ilmeisen vaikutuksen jäljillä. Theatre eli kotiteatteriprojekti 2016–2018. Teatteri toipumisen välineenä –hankkeen loppuraportti. Toim. Saara Jäntti & Janne Loisa.
- Horn, H. & Vapalahti, K. (toim.) 2017. Taidetta työn kehittämiseen. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Mikkeli.
- Houston, S. & McGill, S. 2013. A mixed-method study into ballet for people living with Parkinson's. –*Arts and Health* 5:2, 103–119.
- Houni, Pia 2019. Taidetoiminta talouden tukijana sosiaali- ja terveyssektorilla. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki. https://storage.googleapis.com/turku-amk/2019/11/taide_talous_pia_houni_taike_raportti_web.pdf?fbclid=IwAR29XC-shCxEOl05H165OV-jkEpt6KuH3BI1I6PYKzV1VWH4Qp60mjrWEyl
- Houni, Pia 2019. Taide ja kulttuuri vaikuttavat hyvinvointiin. Tiedosta toimintaan. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki. https://storage.googleapis.com/turku-amk/2019/06/taidejakulttuurivaikuttavathyvinvointiin_.pdf
- Houni, Pia; Vuolasto, Johanna 2018. Taiteessa on paljon käyttämätöntä potentiaalia. *Lääkärilehti* 1–2. 12.1.2018 ss. 32–33.
- Houni, Pia; Vuolasto, Johanna 2018. Hyvää tekevää taide! Taidetoiminta vahvistaa työntekijöiden ja työyhteisöjen hyvinvointia. *Työterveyslääkäri* 3/2018. Suomen työterveyslääkäriyhdistys.
- Houni, Pia; Ansio, Heli 2014. Taiteilijan ammatti tänään – tietoja, taitoja, diskursseja. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014):4.
- Huhtinen-Hildén, Laura; Puustelli-Pitkänen Anna; Strandman, Pia; Ala-Nikkola, Elina 2017. Kohti luovaa arkea: kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisyyden edistäjänä: tutkimusraportti. TAITO–työelämäkirjat, Metropolia Ammattikorkeakoulu. URN:ISBN:978-952-328-012-0. <https://www.theseus.fi/handle/10024/124164>

- Hyppä, Markku T. 2018. Ikääntyvän muistikirja. Duodecim.
- Ijdens, T.; Bolden, B.; Wagner E. (toim.) 2018. International Yearbook for Research in Arts Education. Vol. 5. Munster: Waxmann.
- Ikäläinen, Patrik 2017. Taiteesta tukea työhyvinvointiin. Yleisimmät sairauspoissaolojen syyt ja taidelähtöisen toiminnan mahdollisuudet työterveyden ylläpitämisessä. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki. https://storage.googleapis.com/turku-amk/2017/05/taiteesta_tukea_tyohyvinvointiin_web-2.pdf
- Isokoski, Elli 2019. Pajusta tehty. Myrskyröhmän työskentely vanhustyön yksiköissä nykytanssin keinoin. Teoksessa Kirsi Monni Et Kirsi Törmi (toim.) Yhteisö ja taide. Teemoja ja näkökulmia 2000-luvun taiteilijan laajentuneeseen toimintakenttään. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu: Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 72
- Jakonen, Olli; Lahtinen, Emmi 2019. Hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen arviointi: Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Cuporen verkkojulkaisuja 53. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/karkihankeraportti_final.pdf
- Jansson, Satu-Mari 2020. Taiteen eettisyys on valintoja ja kysymyksiä – eettisyys korostuu taiteen uusissa toimintaympäristöissä. Taidetutka-verkkolehti. <http://taidetutka.fi/2020/taiteen-eettisyys-on-valintoja-ja-kysymyksia-eettisyys-korostuu-taiteen-uusissa-toimintaymparistoissa/>
- Kaattari, Minna; Suksi, Ismo 2019. Kulttuuri ja taide hyvinvoinnin edistäjinä sosiaali- ja terveydenhuollossa, työelämässä ja koulutuksessa. Ministeriöidenvälisen yhteistyöryhmän loppuraportti. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161547>
- Karpavicikute, S., Et Macijauskiene, J. 2016. The impact of arts activity on nursing staff well-being: An intervention in the workplace. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 13, 435–452.
- Karttunen, Sari 2017. Laajentuva taiteilijuus – yhteisötaiteilijoiden toiminta ja identiteetti hybridisaatio-käsitteen valossa. Taidehistoria tieteenä TAHITI 1/2017. Toim. R. Grén Et M. Hirvi-ljäs. Taidehistorian seura. <http://tahiti.fi/01-2017/tieteelliset-artikkelit/laajentuva-taiteilijuus-%e2%80%93-yhteisotaitelijoiden-toiminta-ja-identiteetti-hybridisaatio-kasitteen-valossa/>
- Kempas, Karla 2020. Tässä on aikamoinen firma: työaika saa käyttää 3 tuntia viikossa eli 132 tuntia vuodessa liikuntaan ja kulttuuriin: näin se vaikutti sairauspoissaoloihin ja tulokseen–Talouselämä 10.2.2020. <https://www.talouselama.fi/uutiset/tassa-on-aikamoinen-firma-tyoaika-saa-kayttaa-3-tuntia-viikossa-eli-132-tuntia-vuodessa-liikuntaan-ja-kulttuuriin-nain-se-vaikutti-sairauspoissaoloihin-ja-tulokseen/9100f17e-fe5f-4510-bc64-f8cc4a97cee3?fbclid=IwAR2-oZ4cx5dQ2r-mJvSqVL9cqlrwWm65EMaQ6pKqzcmjfkU9aee2EVhF3Yc>
- Kidd, David Et Castano, Emanuele 2013. Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind. *Science* (New York, N.Y.). 342. 10.1126/science.1239918.
- Kilroy, A.; Garner, C.; Parkinson, C.; Kagan, C. Et Senior, P. 2007. Towards transformation: Exploring the impact of culture, creativity and the arts on health and wellbeing. Arts for Health, Manchester Metropolitan University.
- Kivimäki, Sari (STM), videoneuvottelupalaveri 19.5. 2020 koskien liikuntaan liittyvää lähetetoimintaa Suomessa.

- Kivipelto, Minna; Suhonen, Marjo; Koivisto, Juha; Tiirinki, Hanna; Miikki, Ritva 2020. Monialaisia palveluja tarvitsevien tunnistamisen ja ennakoinnin mallit – kartoittava kansainvälinen katsaus. Toim. Koivisto, Juha; Tiirinki, Hanna. Monialaisten palvelutarpeiden tunnistamisen ja ennakoinnin toimintamallit ja työkalut. Väli raportti. THL Työpöytäpaperi 4/2020 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139138/URN_ISBN_978-952-343-459-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- McKee, K. & Hackney, M. 2013. The Effects of Adapted Tango on Spatial Cognition and Disease Severity in Parkinson's Disease. -Journal of Motor Behavior 45:6, 519–529.
- Klemelä, Juha. SROI-menetelmä. <https://sroimenetelma.wordpress.com/>
- Koch, S. et al. 2014. Effects of dance movement therapy and dance on health-related psychological outcomes: A meta-analysis. The Arts in Psychotherapy. Volume 41, Issue 1, 2014, Pages 46–64.
- Koitela, Jussi (toim.) 2015. Suomen taidepoliittinen käsikirja. Helsinki: Baltic Circle / Checkpoint Helsinki
- Koivisto, Taru–Anneli 6 al. 2020. Kulttuuri ja taide sairaalassa ja muissa terveyspalveluissa. ArtsEqual Policy Brief 2020.
- Komesaroff, Paul A. 2008. Experiments in love and death. Medicine, postmodernism, microethics and the body. River Grove Books, Melbourne.
- Komesaroff, Paul A. (ed.) 1995. Troubled Bodies. Critical perspectives on postmodernism, Medical ethics and the body. Duke University Press, Durham.
- Lahtinen, Emmi; Jakonen, Olli, Sokka, Sakarias 2017. Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripolitiikassa. Tietokortti 3. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Laine, Sofia; Hartman, Maaria 2020. Nuorten taidevierailukokemukset ja kulttuurinen osallisuus Taidetestaajat-hankkeessa. Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 150
- Laitinen, Liisa 2017. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>.
- Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>
- Lapio, Pauliina 2019. Yhteisölähtöinen taiteilijaresidenssi sosiaali- ja terveysalalla. Menetelmäopas. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki. https://storage.googleapis.com/turku-amk/2019/11/taike_residenssiopas_web.pdf?fbclid=IwAR2m5vt9_HLkrR7YmT9lepvrAHXhNWTJobNkGDieSC5lDb8hn1LvhpJ0ug
- Lehikoinen, Kai; Rautiainen, Pauli 2016. Kulttuuristen oikeuksien toteuttaminen osaksi sote-palveluja. ArtsEqual Policy Brief 1/2016. <http://www.artsequal.fi/documents/14230/26193/Sote-sektori+suositus/df5a3d5e-ae2-413d-baea-cedce6db2575>).
- Lehikoinen, Kai; Vanhanen, Elise (toim.) 2017. Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. ArtsEqual: Taideyliopiston Kokos-julkaisusarja 1/2017. Helsinki: Taideyliopisto. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4
- Lehtonen, Jussi 2015. Elämäntunto. Näyttelijä kohtaa hoitolaitosyleisön. Väitöstutkimus, Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, esittävien taiteiden tutkimuskeskus. Helsinki.
- Leijala-Marttila, Mervi 2011a. Kuvataide ja psykoterapia – kaksi suurta voimaa. – Taidepsykoterapia. Psykoanalyttinen näkökulma. Toim. Mervi Leijala-Marttila, Kirsi Huttula. Duodecim, Suomen Taideterapiayhdistys ry. Helsinki
- Leijala-Marttila, Mervi 2011b. Kleinilais-bionilaisia näkökulmia taidepsykoterapiaan.

Leung and Esplen (2008) 2010. Alleviating existential distress of cancer patients: can relational ethics guide clinicians? *European Journal of Cancer Care* 19, 30–38

Taidepsykoterapia. Psykoanalyttinen näkökulma. Toim. Mervi Leijala-Marttila, Kirsi Huttula. Duodecim, Suomen Taideterapiayhdistys ry. Helsinki

Liikanen, Hanna-Liisa 2013. Taidetta ja työn iloa! KULUT-tutkimus 2012–2013. Suomen kulttuurirahasto.

Liikanen, Hanna-Liisa 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010: 1. Helsinki: Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75612/OPM1.pdf?sequence=1>.

Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria; Laitinen, Liisa Et Rosenlöf, Anna-Mari 2020. Ehdotus kulttuurihyvinvoinnin määritelmäksi: YSA-Yleinen suomalainen asiasanasto. <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/node/167>. Tieto saatu sähköpostilla Lilja-Viherlammelta.

Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria; Rosenlöf, Anna-Mari 2019. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa I. Tanskanen. (toim.) Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 20 – 39. URL: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167170.pdf>

Löytönen, Teija (2010). Liikkuvaksi mosaiikiksi: Tanssinopettajien kollegiaalisuus ammatillisen opetus-kulttuurin tunnistamisen ja uudistamisen välineenä. Liikkuva mosaiikki. Tutkimushanke 1.1.2008–31.12.2010. 2xDVD, 1xCD. Helsinki: Teatterikorkeakoulu, Teija Löytönen.

Monni, Kirsi Et Törmi, Kirsi (toim.) 2019. Yhteisö ja taide. Teemoja ja näkökulmia 2000-luvun taiteilijan laajentuneeseen toimintakenttään. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu: Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 72

Mäkinen, Eeva 2017. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osa Jaettu ymmärrys työn murroksesta. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle 22.11.2017. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2017-AK-158678.pdf>

National Organization for Arts in Health 2018. Code of Ethics fo Arts in Health Professional and Standards for Arts in Health Professionals. Version 1. NOAH. <https://thenoah.net/>

Nikkanen, Hanna M. 2014. Musiikkiesitykset ja juhlat koulun toimintakulttuurin rakentajina. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia.

Nussbaum, Martha 2011. Creating capabilities: the human development approach. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.

Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025 (2017). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:20 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79811/okm20.pdf>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Harrastamisen strategia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019/7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-621-8>

Opher, Simon 2011. Cost-benefit Evaluation of Artlift 2009–2012. Summary. Gloucestershire County council and NHS Gloucestershire. http://static1.1.sqspcdn.com/static/f/1482593/19171593/1341830741930/Simon_Opher_cost_benefit_report

- Oppenheim, Lois 2005. *A curious intimacy: Art and neuro-psychoanalysis*. Lontoo; New York: Routledge 2005
- Piirainen, Kalle A.; Järvelin, Anne-Mari; Koskela, Hanna; Lamminkoski, Helka; Halme, Kimmo; Laasonen, Valtter; Talvitie, Jere; Manu, Samuli; Ranta, Tommi; Haavisto, Ira; Rissanen, Antti; Leskelä, Riikka-Leena (2019). Toimintamalleja sosiaali- ja terveysalan tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatio-toiminnan edistämiseen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:55.
- Pinniger Rosa. et al. 2012. Argentine tango dance compared to mindfulness meditation and a waiting-list control: A randomised trial for treating depression. *Complementary Therapies in Medicine*. Volume 20. Issue 6. 2012. pp. 377-384.
- Pirkola, Sami 2007. Mielenterveys, aivot ja taide. *Duodecim*, 123(20), 2415-2416.
- Poikonen, Hanna 2018. Dance on Cortex. ERPS and Phase Synchrony in Dancers and Musicians During a Contemporary Dance Piece. Väitöstutkimus. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pulkkinen, Miisa 2019. Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle. Suomen taiteilijaseura. https://prosenttiperaate.fi/wp-content/uploads/Prosenttiperaatteen_kasikirja_Taiteen_tilaajalle_2019.pdf
- Pynnönen, Katja & Mitchell, Ritva 2012. Ikääntyvät ja ikääntyneet taiteen ja kulttuurin kentillä. 50+-kulttuuribarometrin tuloksia. *Cuporen julkaisuja* 20. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö, Helsinki.
- Rajamäki, Päivi 2016. Taide vie elämässä eteenpäin. Mielenterveys-lehti 1/2016. <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/hyvinvointi/kulttuuri/taide-vie-elamassa-etenpa-in>
- Rankanen, Mimmu 2011. Jaettuina maisemia. Taideterapian tiedon- ja taidonalaan jäsentämässä. -*Synnyt/ Origins* 3, 2011.
- Rantala, Päivi. & Jansson, S.-M. (toim.) 2013. Taiteesta toiseen: Taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 10.
- Rantala, Päivi., & Korhonen, S.-M. (toim.) 2012. Uutta osaamista luomassa: Työelämän kehittäminen taiteen keinoin. (Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä; No. 61). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Ristikari, Tiina et al. 2018. Suomi lasten kasvuympäristönä Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. *Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura*, julkaisuja 210
- Ristikari, Tiina et al. 2016. Suomi nuorten kasvuympäristönä 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. *Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura*, verkkojulkaisuja 101.
- Robbins, Arthur 2011. Objektisuhteet ja taideterapia. Taidepsykoterapia. Psykoanalyttinen näkökulma. Toim. Mervi Leijala-Marttila, Kirsi Huttula. *Duodecim*, Suomen Taideterapiayhdistys ry. Helsinki
- Robinson, S. & Dix, A. 2007. *EVOLVE: The evaluation*. Arts Council England East.
- Romanowska, J., Larsson, G., Eriksson, M., Wikström, B.-M., Westerlund, H. & Theorell, T. 2011. Health effects on leaders and co-workers of an art-based leadership development program. *Psychotherapy and Psychosomatics* 80, 78-87.
- Rosenlöf, Anna-Mari 2014. Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja. Taiteen edistämiskeskus. Helsinki.
- Saarelma, Kaija 2020. Viimeinen muutto. *Parnasso* nro 3 / 2020.

- Salmela-Aro, Tuominen-Soini, Niemivirta 2012. Achievement goal orientations and academic well-being across the transition to upper secondary education. *Learning and Individual Differences Volume 22, Issue 3*, June 2012, s. 290-305
- Saukko, Niina; Pirnes, Esa; Kaunisharju, Kirsi; Hakamäki, Pia; Ikonen, Jonna; Saaristo, Vesa; Vuolasto, Johanna; Wiss, Kirsi; Ståhl, Timo 2019. Kulttuuri kunnan toiminnassa 2019 hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta. Tutkimuksesta tiiviisti 45/2019, THL. www.julkari.fi/handle/10024/138679
- Sava, Inkeri 2007. Katsomme – näemmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Sava, Inkeri 1998. Taiteen sekä taidekasvatuksen mahdollisuudet ja tehtävät monikulttuurisessa koulussa. Teoksessa Inkeri Sava (toim.) Taikomo. Taidekasvatus monikulttuurisessa koulussa. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A 13:1998.
- Savolainen, Hanne; Lyytikäinen, Merja; Peränen, Niina 2020. Innokylän uudistunut verkkopalvelu. Innokylän ABC. Kevät 2020. Koulutusmateriaali.
- Schiama, Giovanni 2011. The Value of Arts for Business. Cambridge University Press, New York.
- Seppänen, Päivimaria; Behm, Minna-Maria; Taipale, Mona 2018. Näkökulmia kulttuurin etiikkaan ja laatuun sosiaali ja terveyspalveluissa. Kaakkois-Suomen Sosiaalialan Osaamiskeskuksen julkaisuja, Työpäpöri 1:18. www.socom.fi/wp-content/uploads/2018/10/Taiteen_laatu_ja_etikka.pdf
- Sihvonen, Aleks J., Leo, V., Särkämö, T. & Soinila, S. 2014. Musiikin vaikutus aivojen kuntoutuksessa. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim, Vol. 130, No. 18, s. 1852-1860.
- Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa -mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. 2018. OKM & STM <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161228/Prosenttiperiaatteen%20k%C3%A4rkihanke-esite.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Strang et al., 2002. Spiritual needs as defined by Swedish nursing staff. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1046/j.1365-2702.2002.00569>.
- Ståhl, Timo yhteistyössä THL-OPER-yksikön ja Kuntaliiton sote-yksikön asiantuntijoiden kanssa 2016. Liikunnan kirjaaminen potilaskertomukseen ja tilastointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- STM Faktalehti Hyvinvointitalous <https://stm.fi/eupj2019-/hyvinvointitalous>
- Söderholm, Tor-Erik 2018. Tunteiden säätely kehopsykoterapiassa. -Lindfors, Bodil; Walderkranz-Piselli, K. Cecilia; Ikonen, Jarmo (toim.) Keho ja mieli. Johdatus psykofyysiseen psykoterapiaan. Duodecim.
- TEAvisarin menetelmäraportti: www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139312/TY%c3%962020_8_Terveystt%c3%a4%20edist%c3%a4v%c3%a4%20kulttuuri%20kunnan%20toiminnassa_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Terveydenhuoltolaki (1326/2010, § 12). www.finlex.fi/fi/laki/smur/2010/20101326
- Terveydenhuolto Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2/ 2013. STM. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/69928/URN_ISBN_978-952-00-3389-7.pdf
- Theorell, Töres., Osika, W., Leineweber, C., Magnusson Hanson, L. L., Bojner Horwitz, E., Westerlund, H. (2013). Is cultural activity at work related to mental health in employees? *International Archives of Occupational and Environmental Health* 86:3, 281-288.

- Tiirinki, Hanna; Koivisto, Juha; Mäntyranta, Taina 2019. Noin joka kymmenes sote-asiakas käyttää paljon palveluja – ketkä hyötyisivät eri palvelujen yhteensovittamisesta? THL, hanke-esittely 18.2.2019. <https://thl.fi/fi/-/noin-joka-kymmenes-sote-asiakas-kayttaa-paljon-palveluja-ketka-hyotyisivat-eri-palvelujen-yhteensovittamisesta>
- Toikkanen, Ulla 2010. Miksi lääkärit jakavat kulttuurireseptejä. Lääkärelehti 43/2010, s.3477 www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/miksi-laakarit-jakavat-kulttuuriresepteja/
- Tuisku, Katinka; Houni, Pia; Virtanen, Marianna 2016. Kulttuuritoiminta työhyvinvoinnin ja luovien ideoiden lähteenä sosiaali- ja terveysalalla. Työelämäntutkimus 14 (2) 2016.
- Tujula, Ulla 2018. Ikäihmisten virkistystoimintaa kuvapuhelimella. Kokemuksia ja kehitysideoita. YAMK opinnäytetyö. Visamäki, Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä. Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Tule luo taide 2019. *Taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeen (2016–2018) loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön raportteja 2019:9. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161481/OKM_2019_9_Tule_luo_taide.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Turpeinen, Isto Et Buck, Ralph 2019. Fathers and Sons. Discussing Encounters and Dance. In Karen E. Bond. (Ed.) *Dance and the Quality of Life*. US: Springer.
- Turpeinen, Isto 2019. Kenen taidekasvatus? Equally Well -blogi 6.3.2019 <https://old.uniarts.fi/blogit/equally-well/kenen-taidekasvatus>
- Turpeinen, Isto 2018. Tanssi koulussa – Siltä jonkinlainen lukko aukes. Verkkolehti Taidetutka. 17/10/2018 <http://taidetutka.fi/2018/tanssi-koulussa/>
- Turpeinen, Isto 2017. Raw board working style, pedagogical love and gender. In Charlotte Svendler Nielsen Et Susan R. Koff. (EDS.) *Exploring identities in dance. Proceedings of the daCi Copenhagen 2015*. <http://ausdance.org.au/publications/details/exploring-identities-in-dance>
- Turpeinen, Isto Et Buck, Ralph 2016. Dance Matters for Boys and Fathers. *Nordic Journal of Dance*. 7(2), s. 16-27.
- Turpeinen, Isto 2015. Raakalautaa ja rakkautta. Kolme sommitelmaa oman elämän tanssista. Diss. Helsinki: Acta Scenica 41.
- Turpeinen, Isto 2015. Dialogue and 'pedagogical love': Atmosphere and reflexivity in dance. In Charlotte Svendler Nielsen and Stephanie Burrige (Eds.) *Dance Education Around the World. Perspectives on Dance, Young People and Change*. Abingdon, United Kingdom: Taylor Et Francis Group. p. 95-98.
- Turunen, Jarno; Ansio, Heli; Houni, Pia 2018. Taidetoiminnan vaikutusten taloudellinen arviointi työyhteisöissä. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:9789522618511>
- Turula, Sarianna 2019. Taide on lääkkeetöntä kivunhoitoa. Saattohoito-osastolla eletään täyttä elämää kuoleman odottelun sijaan. Forum 24. 12.12.2019 www.forum24.fi/uutiset/taide-on-laakkeetonta-kivunhoitoa-6.56.3732174.01b8bbd419?fbclid=IwAR3i0GIhJxuB78cmDSRwvvgbCq5kzR8s0MKhWMa36mc79EgLYXUseF71ZbnM
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012
- Tuunanen, Katariina 2020. Liikkuva aikuinen. Työikäisten liikuntaneuvonnan tila 2019.

Työ, tuote ja taide, Taitelijä töissä SOTEssa ja HYTEssä 2019. TAKU, Helsinki. http://taku.fi/site/wp-content/uploads/2019/01/TAKU_opas_digi.pdf

Tänään kotona - läkkäiden lähikulttuuripalveluiden sekä digitaalisen kulttuurisen vanhustyön kehittämishanke 2018-2019 (2017). Helsingin kaupunki, Yleiset kulttuuripalvelut, Kumppanuudet ja avustukset 21.9.2017. www.hel.fi/static/public/hela/vipaU48040040VH1_Hallintojohtaja/Suomi/Paatos/2017/KUVA_2017-09-27_HJ_9_Pk/AF9A1685-39C3-C280-87D8-5EC1D3800000/Liite.pdf

Yalom, Irvin D. 1980; Existential Psychotherapy. Basic Books, New York. <https://antilogicalism.files.wordpress.com/2017/07/existential-psychotherapy.pdf>

Ulrich, Roger S. 2002. Health Benefits of Gardens in Hospitals. <http://plantsolutions.com/documents/HealthSettingsUlrich.pdf>

Varto, Juha 2017. Taiteellinen tutkimus. Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi? Helsinki: Aalto Arts Books.

Varto, Juha 2001. Kauneuden taito. Estetiikkaa taidekasvattajille. Tampere: Tampere University Press.

Vondracek, Anna 2013. Training artists for innovation - why, what and how? Teoksessa Joost Heinsius Et Kai Lehikoinen (toim.) Training Artists for Innovation. Competencies for New Contexts. Theatre Academy of Uniarts Helsinki: Kokos Publications Series 2

Vuolasto, Johanna Et Haapalainen, Arttu; Kauhanen, Heli; Kempainen, Jaakko; Lajunen, Kirsi; Lapiro, Pauliina; Vienamo, Esa 2020. Välillä tuntuu, että kukaan ei tiedä, miten isoissa kuvioissa liikkuu, Taiteen käytön, hyvinvoinnin ja osallistamisen kehittämisohjelman loppuraportti. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki. www.taite.fi/documents/10921/1314969/Taiteen+k%C3%A4yt%C3%B6n+ja+hyvinvoinnin+kehitt%C3%A4misohjelman+2015-2019+-loppuraportti/054cbc48-53c6-60fb-1750-9d572b6355ea

Vuolasto, Johanna 2017. Et overblik over kultur- og sunhedsfeltet i Finland. Kultur og sundhet, en antologi. Turbine Akademisk.

Vuolasto, Johanna 2011. Pietismin kuva - ikkuna yksityiseen hengellisyyteen. Johann Arndtin opetukset pietistisen embleemin perustana. Väitöstutkimus. Helsingin yliopisto <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6957-4>

Kuva: Jyri Keronen

Viitteet

- 1 Vuolasto Et al. 2020; Juha Sipilän hallituksen kärkihankke, Taiteen prosenttiperiaatteen laajentaminen sosiaali- ja terveyssektorille 2016-2018: Tule luo taide 2019; Jakonen Et Lahtinen 2019.
- 2 Fancourt Et Finn 2019.
- 3 Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025, 2017. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 2019.
- 4 Mäkinen 2017.
- 5 Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa, mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen (2018)
- 6 Taide tuo lisäpotkua mielenterveystyöhön. <http://laakari-paivat.fi/2019/2018/12/13/taide-tuo-lisapotkua-mielenterveystyohon/>
- 7 Arts, health and well-being, cultural well-being.
- 8 Lilja-Viherlampi, Laitinen Et Rosenlöf 2020, YSA-ehdotus; Kulttuurihyvinvointitermin määrittelyn taustasta ks. Lilja-Viherlampi, Rosenlöf 2019.
- 9 Mäkinen 2017; ks. myös <http://www.hyvinvointivoimala.fi/esittely/>; Piirainen Et al. 2019.
- 10 Houni Et Vuolasto 2018.
- 11 Laki kuntien kulttuuritoiminnasta, ks. myös Lehikoinen Et Vanhanen 2017 ja Lehikoinen Et Rautiainen 2016.
- 12 Ks. esim. Lahtinen, Jakonen, Sokka 2017.
- 13 Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa 2018.
- 14 <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tiedonkeruu/85>; ks. lisää luku 6.
- 15 Terveydenhuoltolaki (1326/2010, § 12); Ks. lisää: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus>
- 16 Ks. ALLI-hankkeesta osana Sipilän hallituksen kärkihanketta Jakonen, Lahtinen 2019.
- 17 Haapalainen 2020.
- 18 Osallisuussuunnitelman laatija läänintaiteilija Heli Kauhanen, Taiteen edistämiskeskus.
- 19 Vuolasto Et al. 2020.
- 20 What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review 2019. <http://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/what-is-the-evidence-on-the-role-of-the-arts-in-improving-health-and-well-being-a-scoping-review-2019>
- 21 WHO:n raportin tuloksista voi lukea suomeksi Taikusydämen sivulta: <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/maailman-terveysjarjesto-whon-raportti-taiteen-ja-kulttuurin-terveysvaikutuksista/> 22 Leung and Esplen 2010. 23 Yalom, 1980; Ågren Bolmsjö, 2002; Strang et al., 2002. Ks. Myös Arman et al. 2013. Caregiving for existential wellbeing: existential literacy. A clinical study in an anthroposophic healthcare context FoNS 2013 International Practice Development Journal 3 (1) [6] <http://www.fons.org/library/journal.aspx> 24 Melder et al. 2014. WHO:n tekemä kysymyssarja löytyy osoitteesta: https://www.who.int/mental_health/media/en/622.pdf
- 25 Eight aspects of the existential health dimension inspired by WHO (Melder, 2014).
- 26 Leijala-Marttila 2011b.
- 27 Erityisen voimakkaasti länsimaissa on vaikuttanut uskonnollinen kuvasto ja kärsimysmystiikka, johon samaistumalla ihminen on päässyt lähemmäksi jumaluutta. Ahdistuksen ja kärsimyksen kuvilla ja symboleilla on pitkä perusta. (Vuolasto 2011.)
- 28 Kuvataiteen käytöllä osana psykoterapiaa on pitkä historia ja se onkin kokonaan oma ammattialansa. Ks. lisää: Oppenheim 2005; Leijala-Marttila 2011a.
- 29 Pirkola, 2007.
- 30 Robbins 2011.
- 31 Ks. aiheesta laajemmin Fancourt Et al. 2019 tutkimusjulkaisu.
- 32 Ks. aiheesta laajemmin Fancourt Et al. 2019 tutkimusjulkaisu.
- 33 Ks. musiikin vaikutuksista Fancourt Et al. 2019. 34 Sihvonen Et al. 2014. 35 Rajamäki 2016.
- 36 The Reader organisaation kotisivulta löytyy lisätietoja: <https://www.thereader.org.uk/> 37 Kidd, 2013, Hyyppä 2018; Pirkola 2007.
- 38 Bolton, Gillie 2011. Write Yourself. Creative Writing and Personal Development. Jessica Kingsley Publishers, London. https://www.gilliebolton.com/?page_id=161 39 Bolton 2011.
- 40 Julkaisematon artikkelikäsi kirjoitus; Graham, Ackerman Et Maxwell 2004; Eeci Et Gençöz 2017.
- 41 Varto, Juha. Seminaariesitelmä 2.3.2020. Tanssin hyvän päätösseminaari, Taideyliopisto, Helsinki.
- 42 ArtsEqual Policy Brief 1/2019 Tanssi liikuttaa.
- 43 Poikonen 2018.
- 44 Opetushallitus 2014 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.
- 45 Anttila, E. 2013.
- 46 Anttila, Svendler, Nielsen 2019; Nussbaum 2011.
- 47 Esim. Bojner, Horwitz 2011, 2013; Grape Viding et al. 2015; Ijdens, Bolden Et Wagner 2018.
- 48 Ristikari, Tiina et al. 2016.

- 49 McKee Et Hackney 2013; Hackney Et Earhart 2010; Haboush A. et al. 2006, 89–97; Pinniger R. et al. 2012; Eyigor et al. 2009, 84–8; Houston Et McGill 2013; Koch, S. et al. 2013.
- 50 Suom. Leijala–Marttila 2011.
- 51 Autio Et Koskela 2018.
- 52 Leijala–Marttila 2011.
- 53 Ks. lisää Eväsoja 2015.
- 54 Autio Et Koskela 2018.
- 55 Fancourt Et Finn 2019.
- 56 Lapio 2019. Ks. myös Ansio, Houni, Piispa 2019.
- 57 Taideterapeutin ammattikuvaa voi pitää edelläkävijänä taidelähtöisen työskentelyn kehityksessä nykymuotoonsa. Ensimmäiset taideterapeutit alkoivat työskentelemään sairaaloissa 1960–70 luvulla. Ks. lisää esim. Rankanen 2011.
- 58 Ks. esim. Haapalainen 2020.
- 59 Taiteilijoiden ammattikuvan muutosta ennakoitiin vuonna 2010 taidekorkeakoulujen (Sibeliuksen Akatemia, Kuvataideakatemia ja Teatterikorkeakoulu) yhdessä eduskunnalle tekemä visio. Valtioneuvoston eduskunnalle vuonna 2010 antamassa selonteossa kulttuurin tulevaisuudesta on kartoitettu taiteen ja kulttuurin kentän muutostekijöitä. Luovuuden ja kulttuurin yhteiskunnallisen merkityksen odotetaan kasvavan erityisesti lisääntyneen vapaa-ajan, vaurastumisen, väestön ikääntymisen sekä tieto- ja viestintäteknologian kehittymisen myötä. Kulttuuri- ja taide-elämän muutokset heijastuvat myös taideammatteihin ja taiteilijoiden työhön. Taiken julkaisemien selvitysten mukaan taiteilijoiden työskentelylle on tyypillistä moniammatillisuus. Taiteilijana toimimisen lisäksi taiteeseen ja kulttuuriin perustuvaa osaamista voidaan hyödyntää myös muilla toimialoilla kuten sosiaali- ja terveysalalla. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2012/20120027>
- 60 Tutkimuksen tekemiseen liittyviä ohjeistuksia seuraa Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). Tämän lisäksi monilla tutkimusorganisaatioilla ja yliopistoilla on oma eettinen työryhmä, joka myöntää tutkimusluvan hankkeille tarkistamalla mm. eettisten periaatteiden toteutumista.
- 61 Seppänen et al. 2018.
- 62 Vrt. Eettisiä näkökulmia taiteilijan työhön uusissa toimintaympäristöissä <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/eettisia-nakokulmia-taiteilijan-tyohon-uusissa-toimintaymparistoissa/>
- 63 Ks. myös Jansson 2020.
- 64 Vrt. National Organization for Arts in Health 2018.
- 65 Seppänen Et al. 2018.
- 66 Mikroetiikka kuuluu soveltavan etiikan piiriin. Näkemystä on kehittänyt mm. professori Paul Komesaroff useissa julkaisuissaan, pohjautuen erityisesti Edmund Husserlin ja Emmanuel Levinasin filosofiseen ajatteluun.
- 67 Ks. myös Lapio 2019.
- 68 Ks. myös Vondracek 2013.
- 69 Ks. Heinsius Et Lehikoinen 2013.
- 70 Ks. myös Seppänen Et al. 2018; Isokoski 2019.
- 71 Ks. Lapio 2019.
- 72 Lehtonen 2015.
- 73 Lisää ohjeita löydät Taikusydämen sivuilta: https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/kaytannon-ohjeita-taiteen-ammattilaiselle/?utm_campaign
- 74 <https://www.suomentyonohjaajat.fi/>
- 75 Ks. Heininen et al. 2020. <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/90570/49723?acceptCookies=1>
- 76 Omakuva N.Y.T. taiteellisen kasvuryhmällin ryhmänohjaajan materiaali, organisaatioiden opas sekä Omakuva N.Y.T. arviointityökalu löytyvät keskitetysti osoitteesta <https://www.finfamiuusimaa.fi/omakuvany/>
- 77 Mentalisaatiolla tarkoitetaan itsen ja toisen henkilön tarkastelua sisältä päin subjektiivisesti toimivasta ja tuntevasta minä-näkökulmasta ja samalla itsen tarkkailua itsen ulkopuolelta. Mentalisaatio ei ole vain eksplisiittistä ilmaisua, vaan siihen kuuluu myös kehon välittämä implisiittinen mentalisaatio. Söderholm 2018.
- 78 Ks. lisää: acousticbody.com; naturesolutions.fi
- 79 Henkilön sukunimi on tarkoituksella jätetty pois, koska hän haluaa suojella oppilaitaan tunnistamiselta. Isto Turpeisen esittely tämän kirjan lopussa.
- 80 Turpeinen 2015, 2016, 2019.
- 81 ArtsEqual Policy Brief 2/2017.
- 82 Löytönen 2010.
- 83 Ks. Hargreaves, 1994; Hargreaves and O'Connor, 2018.
- 84 <http://taidetutka.fi/2018/tanssi-koulussa/>
- 85 Anttila, E. 2013.
- 86 OPS 2014.
- 87 ks. esim. Varto 2001; 2017, 90–93; Sava 1998; 2007
- 88 Ks. esim. Hirvi–Ijäs, Maria et al. 2020.
- 89 From social inclusion to social cohesion. The role of culture policy – Study 2019.
- 90 Ks. myös ArtsEqual Policy Brief 2/2019.
- 91 Ks. OKM Harrastamisen strategia 2019.
- 92 Ks. OKM ja Suomen malli harrastustoiminnasta koulussa <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM050%3A00%2F2019>
- 93 Ks. myös ArtsEqual Policy Brief 2/2017.

- 94 Ks. Nuorisotutkimusseuran raportti Taidetestaajista: Laine Et Hartman 2020 https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/taidetestaajat_web.pdf
- 95 Ks. Cultural Learning Alliance <https://culturallearningalliance.org.uk/evidence/>
- 96 Esim. Anttila 2013; Nikkanen 2014; Turpeinen 2015.
- 97 Salmela-Aro, Tuominen-Soini, Niemivirta 2012.
- 98 Ks. Ristikari et al. 2016; Ristikari et al. 2018.
- 99 Ks. myös Turpeinen 2018 Tanssi koulussa – "Siltä jonkinlainen lukko aukes!"
- 100 <https://www.tanssilahettilaat.com/>
- 101 Ks. Turpeinen 2019 <https://old.uniarts.fi/blogit/equally-well/kenen-taidekasvatus>
- 102 2019 - 2021 Työnhaun performanssi
- 103 Glims Et Gloms Kauppakeskusteatleri.
- 104 Anttila, A. 2017.
- 105 Lipstikka <https://hejyvoimistelu.sporttisaitti.com/esiintyvat-ryhmat/lipstikka/>
- 106 Haapalainen 2020.
- 107 Iwasaki ym. 2005.
- 108 Theorell ym. 2013; Romanowska ym. 2011; Karpaviikt Et Macjjauskien 2016; Clow Et Fredhoi 2006; Berthoin-Antal Et Strauß 2013; Berthoin-Antal Et Strauß 2016; Liikanen 2013.
- 109 Kaattari Et Suksi 2019.
- 110 Ks. esim. Rantala Et Korhonen 2012.
- 111 Artlab 2009; Berthoin Antal 2013; van den Broeck et. 2008; Robinson Et Dix 2007; Breton Antal Et Strauss 2013; Schiuma 2011; Wilson ym. 2016; Areblad 2009; Bygren ym. 2009; Kilroy ym. 2007; Liikanen 2003.
- 112 Ansio Et Houni XXX; Horn Et Vapalahti 2017; Ikkäläinen 2017; Lehkoinen 2016; Rantala Et Jansson 2013.
- 113 Helsingin kaupunki 2007; Vantaan kaupunki 2009.
- 114 Manning 2007.
- 115 Tuisku et al. 2016.
- 116 Kempas 2020.
- 117 Lisätietoja: <https://lakimiesuutiset.fi/vuorovaikutustaidot-ovat-ammatin-ytimessa/>
- 118 Breaks Finlandin liiketoiminnan tekee ainutlaatuiseksi sen alustamainen toiminta ja uusi tapa yhdistää luovien alojen rajoja rikkovat menetelmät ja yritysmaailman tiukan kaupalliset tavoitteet. <https://www.breaks.fi/>
- 119 Mäkinen 2017.
- 120 Ks. lisää Houni Et Vuolasto 2018.
- 121 <https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/sosiaali-huolto>
- 122 Ks. lisää Seppänen, Behm Et Taipale 2018.
- 123 <https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/sosiaali-huolto>
- 124 Vuolasto Et al. 2020.
- 125 Terveydenhuolto Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2/ 2013, 7, 19.
- 126 Katso lisää TEAvisarista luvusta 6.
- 127 Omaehtoisen harrastamisen ja osallistumisen tukeminen kulttuurilähetteellä tai reseptillä. Painopisteen siirtäminen raskaista palveluista ennakoiwaan ja ehkäisevään työhön. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus. THL <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/tulevaisuuden-sosiaali-ja-terveyskeskus/toimivia-toimintamalleja-hankevalmistelun-tueksi/painopisteen-siirtaminen-raskaista-palveluista-ennakoiwaan-ja-ehkaisevaan-tyohon?fbclid=IwAR0pVCjcK3KIU6KHL2wZ-2MoNPKii9g-4DF0BspXWEDngmLcU3LaX8F3hIk>.
- 128 Fancourt Et al. 2019.
- 129 Fancourt Et al. 2019.
- 130 Fancourt 2019, 22-23.
- 131 Ks. lisää Fancourt 2019, 22-23.
- 132 Opher 2011.
- 133 Opher 2011.
- 134 Tiirinki, Koivisto, Mäntyranta 2019.
- 135 Fancourt Et Finn 2019; Kivipelto Et al. 2020.
- 136 Kivipelto Et al. 2020.
- 137 Kivimäki 2020, Ståhl 2016.
- 138 Tuunanen 2020.
- 139 Kulttuuria kaikille: <http://www.kulttuuriakaikille.fi/kaikukortti>
- 140 Toikkanen 2010.
- 141 Pynnönen Et Mitchell 2012.
- 142 Laura Huhtinen-Hilden et al. 2017.
- 143 Tänään kotona 2017. Ks. Myös Rosenlöf 2014.
- 144 Tujula 2018.
- 145 Tänään kotona 2017.
- 146 Hakala 2019.
- 147 Haapalainen 2020.
- 148 Katso lisää toimintamallista ja toteutetusta kampanjasta: Haapalainen 2020.
- 149 Lapio 2019.
- 150 Mt. 2019.

- 151 Mt. 2019.
- 152 Ks. Saarelna 2020.
- 153 Fancourt 2019; ks myös Haapalainen 2017a.
- 154 Haapalainen 2017a.
- 155 Turula 2019.
- 156 Ulrich 2002, 3. Ulrich, R.2002. Health Benefits of Gardens in Hospitals. <http://plantsolutions.com/documents/HealthSettingsUlrich.pdf>
- 157 Eväsoja 2015; von Bonsdorff, P.1999.
- 158 Pulkkinen 2019.
- 159 Fancourt Et al. 2019.
- 160 Eväsoja 2015.
- 161 Haapalainen 2017b.
- 162 <https://www.whitworth.manchester.ac.uk/learn/healthand-wellbeing/>
- 163 Ks. Haapalainen 2020.
- 164 Pääministeri Marinin hallitusohjelma 2019; STM Faktaletti Hyvinvointitalous <https://stm.fi/eupj2019-/hyvinvointitalous>
- 165 Drummond, M.F. et al. 2015. Ks. myös https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114683/THL_RAPO3_2014_web.pdf
- 166 Schiuma 2011.
- 167 Fancourt 2017, 226.
- 168 ARTSIN uusin arvioinnin opas. <http://hankkeet.kuntoutus-saatio.fi/artsi/2020/01/17/uusi-sahkoinen-artsi-opas-ilmes-tynyt/> 169Ks. myös Lapio 2019.
- 170 <https://www.mesaatio.fi/wp-content/uploads/2016/09/OSA3-Hyva%CC%88n-mitta-arviointien-yhteenveto-VALMIS.pdf>
- 171 Konkreettisenä tuotoksena Helsingin kaupungin vetämässä kulttuurisen vanhuustyön AILI-hankkeessa kehitettiin kulttuurinen henkilöprofiili RAIsoft.netin RAI-LTC eli pitkäikäishoivan ohjelmistoon. Profiili kokoaa tiedot ikääntyneen kulttuurisesta taustasta, toiveista ja mielityksistä. Profiili on helmikuusta 2020 käytettävissä ilmaiseksi kaikilla RAIsoft.netin RAI-LTC ohjelmiston käyttäjillä. AILI ja Raii ovat tehneet kulttuurikirjaamisen parissa yhteistyötä THL:n kanssa. <https://www.google.com/url?sa=t&ct=j&eq=etes-rc=setsource=web&cd=2&ved=2ahUKEwiS2Nua1rDpAhV-FxosKHQfYD04QFjABegQIAxAB&url=https%3A%2F%2Frovaniemi.cloudnc.fi%2Fdownload%2Ffname%2F%257B79a914ea-2d87-4136-ac94-f67739f9b6cf%257D%2F538911&usq=AOvVaw3TjF5FRB00TptcR1w-0lkkQ>
- 172 Haapalainen 2020.
- 173 Klemelä, Juha. SROI-menetelmä: <https://sroimenetelma.wordpress.com/>
- 174 Ks. Houni 2019.
- 175 https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/mental_health_docs/long_term_sustainability_en.pdf
- 176 <http://creativeandcredible.co.uk/>
- 177 www.thl.fi/teaviisari
- 178 TEAviisarin menetelmäraportti: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139312/TY%0c3%0962020_8_Terveystt%0c3%0a4%20edist%0c3%0a4v%0c3%0a4%20kulttuuri%20kunnan%20toiminnassa_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- 179 Innokylän toteuttajat ovat Suomen sosiaali ja terveys ry. SOSTE, Suomen Kuntaliitto ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Ohjauksesta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Innokylä on kaikille avoin yhteisen kehittämisen ja tiedon jakamisen ympäristö. Innokylä tukee hyvinvointi- ja terveysalan kehittämistyötä, tekee näkyväksi kehittämistyön tulokset kokoamalla ne yhteen paikkaan ja tarjoaa hyvän kanavan toimintamallien levittämiseen. Savolainen, Lyytikäinen, Peränen 2020.
- 180 ks. Lapio 2019; ks. myös Työtä luoville aloille <https://tyota-kaikille.fi/>
- 181 Lapio 2019.
- 182 Lapio 2019.
- 183 Mt. 2019
- 184 <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/kaytannon-ohjeita-taidepalveluiden-tilaajalle/>
- 185 Jakonen Et Lahtinen 2019, 88. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/karkihankeraportti_final.pdf
- 186 ks. esim. OKM Suomen malli <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM050:00/2019>
- 187 TAKU ry 2019 http://taku.fi/site/wp-content/uploads/2019/01/TAKU_opas_digi.pdf
- 188 Ks. Prosenttitaiteen käsikirja.
- 189 Vero.fi > Arvolisävero <https://www.vero.fi/yritykset-ja-yhteisot/tietoa-yritysverotuksesta/arvolisaverotus/>
- 190 Pulkkinen 2019. Linkki hankintamenettelyihin: <https://www.hankinnat.fi/eu-hankinta/eu-hankintamenettelyt/suorahankinta>.
- 191 Ks. lisää Seppänen Et al. 2018.
- 192 TeMe ry Tanssi ja sirkus erilaisissa ympäristöissä <https://www.teme.fi/wp-content/uploads/2017/11/tsey.pdf>

Pia

Tämän kirjan tekeminen on vahvistanut ajatusta siitä, että yhteiskunta, joka kutsuu itseään demokratiaksi ei voi sivuuttaa ja leikata sivistyksestä tai taiteesta. Taide ja kulttuurin moninaisuus eivät ole ainoastaan ihmisen oikeuksia, pikemmin ne ovat inhimillisen elämän välttämättömyys.

Kuva: Helena Eslon

Olen Pia Houni (s. 1965), teatteritaiteen tohtori ja dosentti. Lisäksi olen filosofinen praktikko, ja minulla on kansainvälinen fasilitaattorin koulutus. Olen työskennellyt tutkijana, lehtorina, professorina ja tutkimusprojektien johtajana Teatterikorkeakoulussa, Tampereen yliopistossa, Teatterimuseossa, Metropolia Ammattikorkeakoulussa, Työterveyslaitoksella ja Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Olen pitänyt aktiivisesti esitelmiä sekä kotimaassa että ulkomailla ja kirjoittanut eri julkaisuihin. Olen perehtynyt tutkimustyön kautta laaja-alaisesti taidekentän työhön ja toimintaan. Osaamisalueitani tutkijana ovat esimerkiksi taiteilijan työ, parijohtaminen teatterissa, antiikin kreikkalaiset tragediat, yhteisölliset työtilat, hyvinvointi, työelämän kehittäminen ja kulttuurihyvinvoinnin monet mahdollisuudet. Olen erityisen innostunut tieteen ja taiteen välimaastossa tapahtuvista asioista. Itse olen vetänyt esimerkiksi taidelähtöisiä ryhmämentoroiteja ja pitänyt filosofin vastaanottoa. Ajan salliessa toteutan omia taiteellisia hankkeitani. Työskentelen Taiteen edistämiskeskuksessa kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijapalveluissa taideasiantuntijana.

Tämän kirjan kirjoittaminen kerrostui osaksi kokonaisvaltaisia kokemuksiani. Olen pohtinut olemistani tanssin kautta ollen salissa tai luonnossa. Kirjoittamisesta on tullut viimeisten vuosien aikana merkittävä osa kehollisuuttani. Kirjoittaessa minulle kehkeytyi tunteuksia kirjassamme oleviin asioihin. Samalla laajeni käsitykseni hyvinvointimme monitasoisesta suhteesta kulttuuriin ja taiteeseen.

Kuva: Kalle Kallio

Olen Isto Turpeinen (s. 1960), koulutukseltani tanssitaiteen tohtori. Toteutin 2015 Taideyliopiston Teatterikorkeakoulussa taiteellispedagogisen väitöstutkimuksen, jonka aiheena on pedagoginen menetelmä *raakalautayötap*a. Työtapaa olen soveltanut kollegiaalisen työn, (taide)kasvatuksen, yhteisöllisen toiminnan ja erityisryhmien piirissä. Olen toiminut tanssitaiteilijana 1980-luvun alusta lähtien. Tanssin läänintaiteilija olen ollut kahdesti, 1990- ja 2010-luvulla. Työurani aikana olen työskennellyt tutkijana sekä opettajana, taiteellisena johtajana ja rehtorina tanssin perusopetuksen instituutioissa. Elokuusta 2020 lähtien työskentelen Taiteen edistämiskeskuksessa kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijapalveluiden taiteasiantuntijana.

Johanna

Käsikirjaa kirjoittaessani moni asia löysi paikkansa ja alkoi jäsentyä uudella tavalla. Olen vilpittömän iloinen alan runsaudesta. Alalla työskentelee mahtava joukko eri ammattiryhmien osaajia. Viimeisten vuosien aikana olemme menneet jättimäisin harppauksin eteen päin, mutta paljon työtä on vielä jäljellä. Toivon, että lukija voisi saada samanlaista iloa lukiessaan kuin minä kirjoittaessani.

Kuva: Johannes Wiehn

Olen Johanna Vuolasto (s. 1972), koulutukseltani filosofian tohtori taidehistorian oppiaineesta. Olen tutkinut visuaalisten taiteiden vaikutuksia tunteisiin ja uskonnon harjoittamiseen. Olen opettanut Helsingin yliopistossa ja ammattikorkeakouluissa taidehistoriaa ja luennoinut ja kirjoittanut kansallisesti ja kansainvälisesti taiteen hyvinvointivaikutuksista. Toimin Kouvolan taidemuseo Poikilon johtajana vuosina 2005–2013. Seurasimme yhdessä Kouvolan kaupungin terveystalveluiden, teatterin, orkesterin, musiikkiopiston, kirjaston ja yleisen kulttuuritoimen vastuutahojen kanssa taiteen hyvinvointivaikutuksista tehtävää tutkimusta ja pohdimme keinoja taiteen hyvinvointivaikutuksien lisäämiseksi osana kaupungin toimintoja. Vuonna 2013 siirryin Taiteen edistämiskeskukseen erityisasiantuntijaksi, ja olen työssäni edistänyt taiteen hyvinvointivaikutusten tunnistamiseen liittyvää rahoitus-, hanke- ja tiedonkeruutyötä. Olen toiminut asiantuntijana lukuisissa taiteen hyvinvointivaikutuksiin liittyvissä ohjaus- ja työryhmissä. Johdin Taiteen käytön, hyvinvointivaikutuksien ja osallisuuden kehittämissohjelmaa Taikessa vuosina 2015–2019. Vedän parhaillaan Taiteen edistämiskeskuksen Kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijapalveluita.

TAIDETTA! on käsikirja kulttuurihyvinvoinnista. Sen pohjana on tutkimus- ja kokemustieto taiteen käytöstä osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Taidetoiminnan mahdollisuudet ovat viime vuosina lisääntyneet yhteiskunnassa ja myös laki velvoittaa kuntia ottamaan kulttuurin huomioon.

Kirjassa on tietosisällön lisäksi runsaasti käytännön vinkkejä taide- ja kulttuuri-toiminnasta sosiaali- ja terveydenhuollossa, sekä työelämässä. Painotamme myös ennaltaehkäisevän toiminnan mahdollisuuksia. Kirjan tavoitteena on tukea kulttuurihyvinvointityön onnistumista taiteilijoiden, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten sekä monien toimintaa järjestävien yhteisöjen toiminnassa.

Kirjan sisältö on ensisijaista myös päättäjille, päätöksenteon valmistelijoille, hyte-toiminnan koordinaattoreille ja ennaltaehkäisevää työtä tekeville. Kulttuurihyvinvoinnin koulutuksen lisääntyessä kirja toimii myös oivallisena oppikirjana aiheeseen.

Kirjaa on mahdollista lukea myös lukukohtaisesti sopivan tiedon löytämiseksi.

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland